

T.C

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAGAUZ VE KAŞKAY HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ

Onur YILMAZ

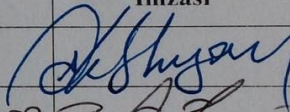
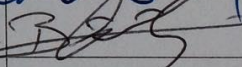
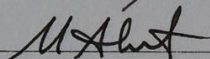
Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

GİRESUN - 2017

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ^{13/10/2017} tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Onur YILMAZ'ın "Gagauz ve Kaşkay Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi" başlıklı tezini incelemiş olup aday ^{23/10/2017} tarihinde, saat. ¹⁰ da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ali KAPRASYALI	
Üye	Doç. Dr. Behadır GÜCÜYETER	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Altın Korkmaz	

ONAY

...../...../2017

Doç. Dr. Güven ÖZDEM

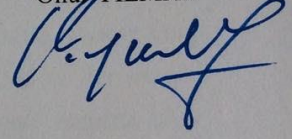
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Gagauz ve Kaşkay Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/10/2017

Onur YILMAZ

ÖN SÖZ

Halkbilim derslerini aldığımız dönemlerde edindiğimiz en önemli bilgilerden biri, kültürün sınırlarının siyasi sınırlarla bire bir örtüşmediğiydi. Siyasi sınırlar aynı milletin, aynı kültürün paydaşı olan ve farklı coğrafyalarda yaşayan topluluklar arasında bölünmüşlük ortaya koyabilir ancak kültürel alt yapı bu sınırı ortadan kaldırır ve parçaları birbirine ekleyerek bütünü oluşturur. Türk kültürü de bu duruma örnek gösterilebilecek bir yapıya sahiptir. Milyonlarca kilometrekarelik yayılım sahası içerisinde Türkler bugün, kurdukları bağımsız devletlerin yanı sıra özerk yönetimler altında da yaşamlarını sürdürmektedir. Türkler, bağımsız yaşama olan düşkünlükleri sebebiyle buldukları coğrafyaların egemen güçleriyle her zaman mücadele içerisinde olmuşlardır. Bu durum günümüzde de devam etmekte olup milletimiz farklı noktalarda baskı, tehdit ve zulümle kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Tarih boyunca Türklerin bir çatı altında toplanmasını kendi egemenliklerine tehdit olarak algılayan büyük güçler, Türk dünyasını siyasi ve kültürel yönden birbirinden ayırmaya çalışmıştır. Bugün Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek, Tatar, Gagauz, Azerî diye sunulan adlandırmalar da bu parçalama oyunlarından yalnızca biridir.

Milletimizin bu tehditler altında varlığını sürdürebilmesinin yegâne yolu bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmekten geçmektedir. Bu iki unsura sahip olan milletler dünyada söz sahibi durumundadır. Bilimsel açıdan her dal kendine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Türkoloji'ye düşen sorumluluğun da soydaşlarımız arasındaki birlikteliği sağlamak olduğu kanaatindeyiz. Bunun da yolu, Türk dili ve kültürüne yönelik bütünleştirici çalışmalarla bu parçalanmışlığı ortadan kaldırmaktan geçmektedir.

Elinizdeki bu çalışma yukarıda bahsini ettiğimiz Türk kültürünün bütünlüğüne dikkat çekmek, katkı sunmak bilinciyle ortaya çıkmıştır. Ömrünü İran ve Azerbaycan coğrafyası başta olmak üzere Türk coğrafyalarında bilimsel çalışmalara adanmış danışman hocam Prof. Dr. Ali Kafkasyalı'nın öğrencisi olarak onun ışığında bu misyonu yüklenmiş olmak ve bu alana yönelmek büyük bir

sorumluluęu da beraberinde getirmektedir. Bu dűşüncelerle; bařta danıřman hocam Prof. Dr. Ali KAFKASYALI'ya, lisans eęitimimden itibaren akademik alanda ilgisini ve telkinlerini benden esirgemeyen Prof. Dr. F. Gűlay MİRZAOęLU SIVACI'ya, izerimde emeęi geęen bűtűn hocalarıma ve her zaman kořulsuz řartsız beni destekleyen, bugűnlere gelmemin mimarı anneme řükranlarımı sunuyorum.

EKİM 2017

Onur YILMAZ

ÖZET

GAGAUZ VE KAŞKAY HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ

YILMAZ Onur

Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Danışman: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

EKİM, 2017, 166 sayfa

Bu araştırmanın amacı; binlerce yıllık bir geçmişe sahip Türk kültürünün ortak unsurlarının farklı coğrafyalarda yaşayan küçük gruplarının halk anlatılarında varlığını ne derecede sürdürdüğünü ispat etmeye çalışmaktır. Bu manada ortak kültürel unsur olarak “düğün merasimleri” ve “halk hikâyeleri” araştırmaya konu olmuştur. Araştırmada, Türk kültürünün farklı coğrafyalarına yayılmış gruplar arasından Gagauz ve Kaşkay Türkleri özellikle seçilmiştir. Çünkü bu iki küçük topluluk, tarihin bilinen herhangi bir döneminde birlikte yaşamamış olup farklı coğrafyalarda farklı kültürel unsurların çevresinde yer almaktadır.

Halk hikâyeleri masal ve destanlardan farklı olarak gerçek yaşam izlerini daha net yansıtan sözlü kültür ürünlerindedir. Bu manada toplumların kültürlerini ele alma noktasında bizlere daha somut veriler sunmaktadırlar. Halk edebiyatı türleri üzerinde motif çalışması yapmak ve iki farklı boyun/topluluğun anlatıları üzerinden bunu ele almak amaçlanmıştır. Konu; tarih, coğrafya, folklor ve tür bilgisini tümüyle yansıtan disiplinler arası bir bakışla yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkleri, Kaşkay Türkleri, Halk Hikâyeleri, Düğün Merasimi.

ABSTRACT

**WEDDING CERAMONY IN THE FOLK NARRATIONS OF GAGAVUZ AND
KASKAY**

YILMAZ Onur

Giresun University, Graduate School of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, Master's Thesis

Supervisor: Assistant Professor Ali KAFKASYALI

JUNE 2017, 174 pages.

The purpose of this study is to prove that the common elements of Turkish culture still exist in the folk narrations of small groups. To their respects, "wedding ceremonies" as one of the most important transition phrase in life and "folk narrations" as a type of folk narrations has been subjects to this study. Gagavuz and Kaşkay Turks has been particularly chosen among the other Turkish groups which has spread the different regions around the world. Because these two small groups didn't live together at any stated periot in history and they have been surrounded by different geographies and cultural elements.

Folk narration is one of the oral works that reflects the real life clues more explicitly than tales and epics. For than reason, they give us more concrete data while studying culture of a society. It's really difficult to carried to a conclusion by studying on two different groups narrations and to carry a study an patterns of folk literature. This topic has been a reflected with a perspective including all the discliplines like history, geography and folks.

Key words: Gagavuz Turks, Kaşkay Turks, Folk Narrations, Wedding Ceramony.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
A. HALK HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ	6
1. HALK HİKÂYESİ VE ÖZELLİKLERİ.....	6
1.1. Şekil Özellikleri	9
1.2. Muhteva Özellikleri	9
2. HALK HİKÂYESİNİN KAYNAKLARI.....	11
3. HALK HİKÂYESİNİN SINIFLANDIRILMASI	12
4. HALK HİKÂYESİNİN YAPISI	13
5. HALK HİKÂYESİNİN DESTAN, MASAL VE ROMANLA OLAN İLİŞKİSİ.....	16
5. 1. Halk Hikâyesi- Destan İlişkisi	16
5.2. Halk Hikâyesi- Masal İlişkisi.....	17
5. 3. Halk Hikâyesi- Roman İlişkisi	19
B. TÜRK KÜLTÜRÜNDE DÜĞÜN	21
1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE DÜĞÜNÜN EVRELERİ.....	22
1.1. Kız Bakma- Kız Görme	23
1.2. Kız İsteme- Söz Kesme.....	24
1.3. Nişan	24
1.4. Düğün.....	25
1.5. Çeyiz Götürme- Çeyiz Gösterme	26
1.6. Gelin Hamamı	27
1.7. Kına Gecesi	27

1.8. Gelin Alayı.....	28
1.9. Gelin İndirme	29
1.10. Gerdek.....	30
1.11. Düğün Sonrası.....	30
1.12. Evlenmeyle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler.....	31
C. GAGAUZ TÜRKLERİ	31
1. GAGAUZ TÜRKLERİNİN TARİHİ VE COĞRAFYASINA KISA BİR BAKIŞ	32
2. GAGAUZ YERİ'NDE NÜFUS VE YERLEŞME	34
3. GAGAUZ TÜRKLERİNDE DÜĞÜN	36
3.1. Kız İsteme- Baalantı / Söz Kesimi.....	36
3.2. Goda/ Nişan.....	37
3.3. Düğün.....	38
3.4. Düğün Sonrası.....	39
D. KAŞKAY TÜRKLERİ	40
1. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ VE COĞRAFYASINA KISA BİR BAKIŞ	40
2. KAŞKAY İLİ'NDE NÜFUS VE YERLEŞME.....	42
3. KAŞKAY TÜRKLERİNDE DÜĞÜN.....	43
3.1. Düğün Öncesi (Gelenekler, Kız İsteme).....	44
3.2. Kına, Düğün ve Gelin Alma.....	45
3.3. Düğün Sonrası.....	46
İKİNCİ BÖLÜM.....	48
GAGAUZ HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ.....	48
1. GAGAUZ TÜRK HALK EDEBİYATI VE HALK HİKÂYECİLİĞİ.....	48
2. GAGAUZ HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	52
2.1. Allah'ın Yazdığı Bozulmaz Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi.....	52
2.2. Büyücü Padişah ve Dev Oğlu (Büyücü Padişahı Hem Dev Oolu) Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi	53
2.3. Büyülü Kavallar Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi... 54	

2.4. Dazlağın Macerası Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi	55
2.5. Kül Pepeleşkası Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi ...	55
2.6. Tatar Oğlu ve Kaçkın Kızı Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi	56
2.7. Köroğlu'nun Gagauz Varyantlarında Düğün Merasimleri	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
KAŞKAY TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ	59
1. KAŞKAY TÜRK HALK EDEBİYATI VE HALK HİKÂYECİLİĞİ	59
1.1. Köroğlu ve Eyvaz Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi	62
1.2. Tilim Han ve Mehri Hanım Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	68
GAGAUZ VE KAŞKAY HALK HİKÂYELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	68
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	75
EKLER	81
1. ALLAH'IN YAZDIĞI BOZULMAZ	81
2. BÜYÜCÜ PADİŞAH VE DEV OĞLU HİKÂYESİ (BÜÜCÜ PADİŞAHI HEM DEV OOLU)	81
3. BÜYÜLÜ KAVALLAR HİKÂYESİ	84
4. DAZLAĞIN MACERASI	88
5. KÜL PEPELEŞKASI	93
6. TATAR OĞLU VE KAÇKIN KIZI	102
7. KÖROĞLU VE EYVAZ (KAŞKAY VARYANTI)	105
8. TİLİM HAN İLE MEHRİ HANIM	137
ÖZ GEÇMİŞ	166

KISALTMALAR

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

age. adı geçen eser

bk. bakınız

ev. Çeviren

ed. editör

KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı

T.C. Türkiye Cumhuriyeti

TDAY. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK. Türk Dil Kurumu

TEA. Türk Edebiyatı Ansiklopedisi

URL Uniform Resource Locator (Tekdüzen Kaynak Bulucu)

vb. ve benzeri

vd. ve diğerleri

vs. ve saire

yay. yayımları

yl. Yüksek Lisans

GİRİŞ

Dünya tarihine damga vuran birçok medeniyet vardır. Bunların içerisinde “kadim” olarak nitelendirebileceğimiz ve günümüze kadar varlığını sürdürenlerin sayısı oldukça azdır. Özellikle Avrupa kıtasındaki medeniyetlerin tarihî ve kültürel birikimlerini mimari ve sanatta yansıtabildiklerini “somut” yapılarda görebilmekteyiz. Türk medeniyeti binlerce yıllık tarihinde Asya bozkırlarından Avrupa içlerine, Afrika’nın kuzeyine kadar çok geniş bir coğrafyada sürekli bir hareket hâlinde gelişme göstermiştir. Dolayısıyla kültürünü yansıtacak “somut” bir birikimi vücuda getirmesi yerleşik medeniyetlere göre çok daha geç olmuştur. Türk medeniyetinin, yayıldığı en uç noktalara kadar taşıdığı ve herkes tarafından ilk bakışta görülemeyecek ancak millî kimliğinin bütününe yansıtacak somut olmayan bir birikimi vardır; o da “sözlü kültür” dür.

Kaşkaylar İran’ın güneyinde Arap ve Fars kültürlerinin çevrelediği bir sahada yaşamlarını sürdürmektedirler. Üstelik İran’daki bütün Türk toplulukları gibi sosyokültürel geleneklerini sürdürme noktasında merkezi yönetimin baskısı altındadırlar. Gagauz Türkleri ise Balkanlardan, Karadeniz’in kuzeyine geniş bir coğrafyaya yayılmış küçük bir Hıristiyan Türk topluluğudur. Moldovya’daki Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti dışında kalan grupların çevre kültürlerin arasında eridiği tahmin edilmektedir. Moldavya’dakilerin de Rus, Bulgar ve Moldovan kültürlerinin arasında kaldığı bilinmektedir.

Amaç:

Bu çalışmada Türklerin, farklı coğrafyalarda, farklı kültürel etkileşimlere sahip iki küçük topluluğu olan Kaşkay ve Gagauz Türklerinin halk hikâyesi türündeki anlatıları üzerinden, Türk kültüründe ayrı bir öneme sahip hayatın en önemli geçiş evrelerinden düğün folkloru incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme amacımız, Türk kültürünün ortak değerlerinin, farklı kültürlerin etkisinde olan küçük topluluklarda ne derecede varlığını sürdürdüğünü tespit etmeye çalışmaktır.

Yöntem:

Bu çalışmada, metin merkezli bir yöntem kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Tarih, coğrafya, folklor ve tür bilgisinden araştırmanın meydana getirilme aşamalarında isifade edilmiştir.

Sınırlılıklar:

Çalışmamızın başlığından hareketle sınırlılıklar da kendini göstermektedir. Ele aldığımız iki Türk topluluğu Kaşkay ve Gagauzların halk hikâyeleri içerisinde yer alan düğün imgeleri çalışmamızın özünü oluşturmaktadır. Esasında doğrudan halk hikâyesi kavramını kullanmak yerine “halk hikâyesi türündeki” dememizin daha uygun olacağını burada belirtelim. Çünkü halk hikâyesi kavramı yalnızca Türkiye’de kullanılmaktadır. Gagauzlarda bu tür “masal, türkülü masal” şeklinde adlandırılırken Kaşkaylarda “dastan, destan” şekliyle karşılanmaktadır. Bu hassasiyete başlıklar içerisinde uzun uzun değinilmektedir.

Bu iki topluluk için sözlü edebî mahsullerin yazıya sonradan geçirilmesi, bilimsel çalışmaların diğer topluluklara göre çok sonradan başlamasına sebep olmuştur. Bu durum da eldeki malzemenin azlığına işaret etmektedir. Bu bakımdan halk hikâyesi olarak nitelendirebileceğimiz anlatılar oldukça azdır ve bunların içerisinde düğünün sergilendiği kısımlar kısadır. Dolayısıyla çalışmamız da bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Bu sınırlılıklar çevresinde kısa, öz ve doğrudan bizi amaca götüren bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmalar:

Kaşkay ve Gagauz Türkleri üzerine Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar sınırlı düzeydedir. Kaşkay Türkleriyle ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda Prof. Dr. Ali Kafkasyalı’nın eserleri önemli bir yer tutmaktadır. Uzun yıllar İran coğrafyasında İran Türklüğü üzerine çalışan Kafkasyalı, bu coğrafyada gelişme gösteren Türk kültürünü ilim dünyasına tanıtmak için akademik çalışmalarda bulunmuştur. “İran Türkleri”, “İran Türkleri Âşık Muhitleri”, “İran Türk Edebiyatı Antolojisi” ve “İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik” adlı eserler İran coğrafyasındaki Türkler üzerine ele alınan çalışmalardan bazılarıdır.

Mehmet Karaaslan tarafından gerçekleştirilen “Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri” adlı doktora tezi alanda hazırlanmış önemli kaynaklar arasında görülmektedir.

Gagauzlarla ilgili yapılan çalışmalarda Nevzat Özkan, Mustafa Argunşah ve Harun Güngör’ün eserleri önemli yer tutmaktadır. Nevzat Özkan’ın “Gagavuz Destanları” adlı eseriyle Mustafa Argunşah ve Harun Güngör’ün birlikte çıkardığı “Gagauz Türkleri” yukarıda bahsedilen kaynaklardan bazılarıdır. Rabia Uçkun’un “Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi” adlı doktora tezinden ile Atanas Manov’un “Gagauzlar” adlı çalışması da alanda incelenen kaynaklar arasındadır.

Birinci bölümde ilk olarak “hikâye” kavramı ele alınmıştır. Halk hikâyesinin tanımı, kaynakları, sınıflandırılması, yapısı, şekil ve muhteva özellikleri, alanında uzman farklı yazar ve araştırmacılardan derlenmiş farklı yorumlar bütüncül bir bakış açısıyla verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bugün halk hikâyesi olarak adlandırılan türün tarihî süreçlerde ve günümüzde yakın ilişkide olduğu destan, masal ve roman türleriyle ilişkisi benzerlik ve farklılıklar yönünden ele alınarak işlenmiştir.

Tezin konusuna bağlı olarak birinci bölümde ele aldığımız “Türk Kültüründe Düğünün Evreleri” başlığında düğün süreci on iki alt başlığa ayrılarak, özellikle Anadolu sahasında gerçekleştirilen uygulamalarla birlikte Türk dünyasının farklı coğrafyalarından örnekler verilmeye çalışılmıştır. Bu uygulamalarda gerçekleşen dinî-büyüsel işlemlerin kökenleriyle ilgili açıklamalar da yansıtılmıştır. Bu kısımdan sonra ayrı başlıklarda Gagauz ve Kaşkay Türkleri hakkında bilgi verilmiştir. Gagauz Türkleri başlığı üç alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta (Gagauz Türklerinin Tarihi ve Coğrafyasına Kısa Bir Bakış) Hıristiyan bir Türk topluluğu olan Gagauzların adı üzerinde durulmuştur. Gagauzların tarihin bilinen süreçlerindeki geçirdikleri merhalelerden ve günümüzde hangi şartlar altında nerelerde yaşadıklarından bahsedilmiştir. Gagauz Yeri’nde Nüfus ve Yerleşme alt başlığında Gagauzların nüfus ve yerleşme bölgeleri hakkında istatistikî bilgilere yer verilmiştir. Gagauz Türklerinde Düğün başlığında ise Gagauz folklorunda düğün genişletilerek işlenmeye çalışılmıştır. Burada yansıtılan özelliklerin, hikâyelerde ne kadarının yer aldığını görebilmek açısından incelemenin tamamlayıcı olacağı düşünülmektedir.

Kaşkay Türkleri başlığını üç alt başlığa ayırarak işledik. Kaşkay Türklerinin Tarihine ve Coğrafyasına Kısa Bir Bakış'ta İran'da yaşayan Kaşkay Türklerinin tarihî süreç içerisindeki durumlarını bugünü de değerlendirerek ele aldık. Nüfus ve Yerleşme alt başlığında ise idari teşkilatlanmalar, nüfus ve Kaşkayların yaşadığı yerler hakkında veriler sunulmuştur. Kaşkay Türklerinde Düğün alt başlığında ise Kaşkay folklorunda düğünün ele alınışı yer almaktadır.

İkinci Bölüm'de Gagauz Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi iki başlıkta ele alınmıştır. Gagauz Türk Halk Edebiyatı ve Halk Hikâyeciliği başlığında Gagauzların yakın zamanda yazıya geçirilmiş halk edebiyatı mahsullerinin özellikleri örnekler verilerek gösterilmiştir. Burada Gagauzların zengin bir halk edebiyatı oluşturduklarını görmemizin yanı sıra, metinlerin içeriklerinin Anadolu sahası Türk halk edebiyatı ürünleriyle ne kadar çok benzerlik gösterdiğini de saptamış bulunuyoruz. Ayrıca Gagauz halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesi noktasında yapılan çalışmalar da gösterilmiştir. Halk hikâyeciliğiyle ilgili özellikle vurgu yapılan nokta bu türün yalnızca Türkiye Türkçesinde bu isimle kullanıldığıdır. Gagauzların bu türe karşılık kullandıkları “dastan”, “türkölü masal” ve “deyişli masal” tanımlamalarından yola çıkarak, seçtiğimiz destan ve masal metinleri için anlatım olarak halk hikâyesine yakın metinler seçilmiştir.

Gagauz Halk Hikâyelerinde Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi başlığında Köroğlu varyantlarıyla birlikte yedi ayrı hikâye ayrı ayrı işlenmiştir. Her hikâye için alt başlıklar oluşturularak değerlendirmeler tamamlanmıştır. Buradaki değerlendirmelerin vurgusu, gerçek yaşamdaki düğün folklorunun hikâyelerdeki varlığı üzerinde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümü Kaşkay Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi, Gagauz kısmıyla benzer iki başlıkta ele alınmıştır. İlk başlıkta Kaşkay Türk Halk Edebiyatı ve Halk Hikâyeciliği âşıklık geleneğinin bu coğrafyadaki yüzyıllar içerisindeki gelişimi üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca “halk hikâyesi” teriminin bu coğrafyadaki karşılığı olan “dastan” kelimesi üzerine görüşler bildirilmiştir. Ayrıca âşıklık geleneği ve halk hikâyeciliğinde âşık muhiti oluşturacak kadar zengin bir kültürel yapıya sahip Kaşkay Türklerinin âşıklık geleneği ve bu geleneğin içerisinde halk hikâyeciliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu sahada yaşamış/yaşayan ünlü

âşıklar ve anlatılan halk hikâyelerinin isimlerini de başlık sonunda yansıtılmıştır. İkinci alt başlıkta Kaşkay Türk Halk Hikâyelerinde Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi'nde sözlü kültürden yazıya geçirilen iki ayrı hikâye iki ayrı alt başlıkta ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, Gagauz ve Kaşkay halk hikâyelerindeki düğün merasimi sahneleri folklorik özellikler bağlamında değerlendirilerek, hangi kısımlarda hangi özelliklerin daha ağır bastığı vurgulanmıştır.

Sonuç bölümünde, hikâyelerdeki bulgular göz önüne alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Tezde, Türk kültürünün ortak özelliklerinin, birbirinden farklı coğrafyalarda yaşayan iki küçük Türk topluluğunun anlatılarında varlığını koruduğu ve gelecek nesillere aktarılmaya devam edildiği sonucuna ulaşmıştır. *Ekler* kısmında çalışmada değerlendirmeye alınan hikâyelerin tam metinleri verilmiştir.

Türkiye'de bu iki küçük Türk topluluğu üzerine gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Var olan çalışmaların da yakın zamanda gerçekleştirildikleri ortadadır. Bu manada araştırmada eldeki sınırlı kaynakların tamamına yakınının taraması yapılmıştır. Metin merkezli bir çalışma ele aldığımız için, hâliyle, alıntı yaptığımız kısımlar fazladır. Hiçbir şekilde bilinçli bir intihal söz konusu değildir. Umarız bu çalışma Türkiye'de son yıllarda araştırmaların artmaya başladığı Gagauz ve Kaşkay Türkleriyle ilgili yeni çalışmalara kaynak olabilecek bir değere ulaşır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. HALK HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. HALK HİKÂYESİ VE ÖZELLİKLERİ

Sözlüklerde “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek, taklit etmek” anlamlarında edebî bir terim olarak kullanılan hikâye; klasik hikâyeler, modern hikâyeler ve halk hikâyeleri olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir. Klasik hikâyeler, divan edebiyatı nazım şekillerinden mesnevî tarzı ile yazılmış ve bir olaya dayalı olan eserleri karşılarken; modern hikâyeler, kişileri, olayları, zaman ve mekânı belli olan tahkiyevî eserleri ve halk hikâyeleri ise diğerlerinden ayrılan en önemli özelliği nazım, nesir karışık olması ve bazılarının ilk söyleyenlerinin (musannifinin) belli olan anlatıları karşılamaktadır (Alptekin, 2015: 21).

Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan öykü kelimesi de Arapçadaki “taklit etmek” anlamının karşılığı olan öykünmekten türetilmiştir. Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebî türler arasında yer alır. Doğu ve Batı medeniyetlerinde benzer gelişim süreçleri geçiren hikâye türünde başlangıçta Yunan destanlarının, daha sonra Tevrat ve İncil’deki kıssaların Batı hikâyeciliğine kaynaklık etmesi gibi Doğu hikâye geleneğinde de Hint ve Câhiliye devri Arap hikâyelerinin, nihayet Kur’an-ı Kerîm’deki kıssaların tesiri görülmektedir (Türkmen, 1998: 479- 480).

Bu alanda ilk ve değerli çalışmalara imza atmış olan Pertev Naili Boratav’ın açıklamasında halk hikâyesi; yeni ve orijinal bir tür olarak meydana gelmektedir. Destanın yerini tuttuğu için onun birçok özelliklerini devam ettirmektedir. (Boratav, 2015: 88). Halk hikâyeciliği alanında son yıllarda önemli çalışmalara imza atan Ali Berat Alptekin’e göre halk hikâyesi; “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint- İnan olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatmalardır.” Mehmet Aça halk hikâyesi kavramını ise; “Kahramanlık destanlarından sonra teşekkül eden ve nazım nesir karışımı bir yapıyı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerleşik hayat/düzen mahsulü

metinleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır” şeklinde tarif etmektedir (Alptekin, 2015: 18).

Şükrü Elçin’in açıklamasında halk hikâyesi; “Arap dilinde başlangıçta ‘kıssa’ ve ‘rivayet’ olarak düşünülen, sonraları ‘eğlendirmek’ maksadı ile ‘taklid’ mânasında kullanılan ‘hikâye’ deyim, gerçek veya hayalî birtakım vak’aların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız ‘halk’ ve ‘modern’ hikâye türü için de kabul edilebilir. Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkabe, destan, vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir” olarak tanımlanmaktadır (2005: 444).

Türkiye’de halk hikâyesi olarak bilinen bu tür, geniş bir alana yayılmış Türk coğrafyalarında farklı isimlerle anılmıştır. Dolayısıyla isimlendirme konusunda kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bu soruna dikkat çeken isimlerin başında gelen Ali Berat Alptekin, farklılıkların Hazar Denizi’nin doğusu ve batısında kalan Türklerin kullanımına göre bir sınır çiziyor. Hazar Denizi’nin doğusunda anlatılan diğer hikâyelerin konu itibarıyla halk hikâyesine yaklaşırken, şekil yapısıyla daha çok destana benzediğini ifade eden Alptekin, diğer araştırmacılar tarafından teklif edilen destan teriminin bu sefer Türkiye sahasında farklı bir kargaşa yaratacağını düşünüyor (Alptekin, 2015: 20).

Türkiye’de; halk hikâyesi olarak adlandırılan tür, Türk dünyasında şu isimlerle karşılanmaktadır:

Azerbaycan’da; dastan, hekâye.

Gagauzlarda; annatmak (halk hikâyeleri masallaştığı için)

Türkmenistan’da; dattan, halk dattanı, epos, gahırmançılık epos, gahırmançılıkçı dattan, erteki epos, avtorlu dattanlar, halk eposu.

Özbekistan’da; dastan, halk dastanı.

Kazakistan’da; epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, kaharmandık epos, liro-epos, ğaşıktık epos, romandık epos, batırlık ertegi, cır, batırlar cırı, tarihi cır, ğaşıktık cır, epostık cır, liro-epostık cırlar, liro-epikalık cırlar, dastan, anız.

Kırgızistan'da; comok, epos, dastan, epik dastan, baatardık epos, baatardık comok, miftik köönö baatırdık epos, köönö epos, arhaik epos.

Tataristan'da; dastan (kahramanlık ve sevgi konulu hikâyeler)

Irak Türklerinde; destan.

Kırım Tatarlarında; destan.

Başkurlarda; kobayır, yır, cır (halk hikâyeleri manzumlaştığı için).

Uygur Türklerinde; dastan, hikâye.

Balkan Türklerinde; hikâye, masal (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Altay Türklerinde; kay çörçök (kahramanlık destanları için kullanılır).

Tuva Türklerinde; tool, tooçu (destan, masal ve hikâye karşılığı olarak kullanılmıştır).

Hakas Türklerinde; nımah (masal karşılığı olarak kullanılmıştır), alıptıg nımah (Alptekin, 2015: 20-21).

Görkem'e göre; Türkiye Türkçesinde halk hikâyesi olarak adlandırılan metinler, devirlere göre farklı şekillerde adlandırılmıştır. Dede Korkut Kitabı'nda "boy"; XVII. ve XVIII. yüzyıllarda "hikâye"; Azeri sahasında "hekât", "destan"; günümüzde Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasında "nagıl"; Çukurova'da "türkölü hikâye"; kısa hikâyelere "kısa/kıssa", serküşte/sergüzeşt ve bozlak, türküsüz hikâyelere "kara hikâye" denilmiştir. Hikâyelerdeki bu adlandırma çeşitliliği, sözel ortam yaratıcılığından kaynaklanmaktadır (2007: 422).

Benzer yöresel adlandırmalar hususuna Boratav da dikkat çekmiştir. Serküşte, kaside veya bozlaklar; kısa bir türküye bağlı olarak anlatılan hikâyelerdir. Bunlar bazen bir tek türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyelere ait olabilir. Bunlar Kuzeydoğu Anadolu'da "serküşte" veya "kaside"; güneyde ise "bozlak" olarak tanımlanmaktadır (Boratav, 2015: 47).

Sözlü kültürümüzün en önemli ürünlerinden olan halk hikâyeleri, kendi içerisinde şekil ve içerik olarak belirli özellikler taşımaktadır. Bu tür üzerine yapılan çalışmalarda şekil ve içerik yönünden hikâyelerin özellikleri ele alınmıştır.

1.1. Şekil Özellikleri

Nazım ve nesir karışımı bir yapıya sahip olan halk hikâyelerindeki bu özellik masal, menkabe, fıkra ve efsane gibi diğer türlerde karşımıza çıkmaz. Ancak bu türlerde manzum parçalara nadiren de olsa rastlanabilir. Halk hikâyelerinde olayın anlatıldığı kısımlar mensur olarak verilir. Lirizmi ifade eden duygulu ve heyecanlı bölümlerde ise manzumeler devreye girer (Boratav, 2015: 67). Halk hikâyeleri yazma ve matbu eserlerde sözlü varyantlara göre daha uzun ve şiirleri de daha fazladır. Masalarda kullanılan kalıplaşmış ifadelere benzer olarak güzeller ve çirkinler tasvir edilir (Boratav, 2015: 57).

Boratav'ın açıklamalarını destekleyecek biçimde Alptekin de hikâyelerin giriş kısmında masallara benzer şekilde kalıp ifadelerin kullanıldığını belirtmektedir. Ancak bu girişler sözlü ve yazılı varyantlarda birbirinden farklıdır. Anlatıcı tarafından, özellikle hikâyelerin giriş bölümlerine hikâyenin aslında olmayan manzum kısımlar eklenebilir. Eklenen bu kısımlara peşrov, sersuhane, selçuk gibi isimler verilir. Böyle kısımlara genellikle şiir söylemeye meraklı ve yetenekli anlatıcılar eklemeler yapmaktadır (Alptekin, 2015: 28).

Öcal Oğuz'a göre, bir halk hikâyesi metninin içerisinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece, vb. örneklere rastlanabilir. Ayrıca hikâyelerdeki kalıp ifadeler; kahramanların hareketlerinde, bir yere gidişlerinde, bir olaydan başka bir olaya geçişte, uzun zamanı kısaltma gibi çeşitli işlevlerde kullanılabilir (Oğuz, 2006: 137-138).

1.2. Muhteva Özellikleri

Halk hikâyeleri anlatım olarak belirli bir olay örgüsü içinde gelişir. Bu gelişimle ilgili Halk Hikâyelerinin Yapısı başlığında ayrıntılı bilgiler verilecektir. Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlık üzerinedir. Bazı hikâyelerde iki konunun birlikte işlendiği de görülebilmektedir. Halk hikâyelerinin konu aldığı olaylar gerçek veya çoğunlukla gerçeğe yakındır. Bu yüzden şekillendiği dönemin tarihî olayları bazen bire bir bazen de hikâye gerçekliği içinde yer alır. Kahramanların başından geçmiş gibi görünen pek çok olayda olağanüstülükler vardır. Hikâye kahramanları genellikle tektir ve olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak sakallı ihtiyar daha sonra;

kahramana ad verilmesi, kahramanın eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için çektiği zorluk durumlarında da karşımıza çıkabilir. Kahramanlar bade içerek, aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince, resme bakarak ve ilk görüşte olmak üzere dört şekilde âşık olurlar. Destan ve masalda olduğu gibi, halk hikâyelerinin de hususî anlatıcıları vardır. Eskiden meddahların yaptığı işi günümüzde âşıklar ve amatör anlatıcılar yapmaktadır (Alptekin, 2015: 32-39).

Öcal Oğuz, hikâyelerin muhteva özellikleriyle ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır: “Hikâyelerden bazıları âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiş olup onların başından geçen aşk maceralarını anlatır. Bu husus özellikle Azerbaycan sahasında yaygındır. Kahramanlar tarafından yapılan dua ve beddualar mutlaka gerçekleşir. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır. Bu mekân bazen çok dar olabileceği gibi bazen de çok geniş bir coğrafyaya yayılabilir. Bazı halk hikâyelerinde atlı göçebe hayatının özellikleri görülebilir. Ancak çoğu hikâyelerde yerleşik hayata geçiş söz konusudur. Hikâyenin bazı bölümlerinde dinleyiciler (okuyucular) için yapılan dualar vardır. Hikâyelerde, kahramanın en büyük yardımcısı Hazreti Hızır’dır. Hızır’dan sonra en büyük yardımcı kahramanın atıdır.” (Oğuz, 2006: 138).

Alpekin’in çalışmasında bu başlıkta örneklerle beslediği uzun açıklamalarını kısaca vermek gerekirse; “Halk hikâyeleri genellikle ‘mutlu son’la biter. Ancak, ‘Kerem ile Aslı’, ‘Tahir ile Zühre’ gibi bazı hikâyelerde âşıkların bir araya geldikleri anda öldükleri de görülür. Bu şekilde, sonunda ayrılık olan bir hikâyenin vuslatla bitmesinin çeşitli sebepleri vardır. Genellikle dinleyiciler ayrılığı sevmediği için, anlatıcı da buna bağlı kalarak âşıkları kavuşturmaktadır. Bütün bunların sebebi, hiç şüphesiz dinleyici kitlesinin bu ayrılığa razı olmaması, sevenlerin kavuşmalarından yana tavır almasından kaynaklanmaktadır. Birkaç İran-Hint ve Arap kaynaklı halk hikâyesinin dışında diğerleri millîdir ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır. Hikâyede, asıl kahramanların dışında; kahramanların yakın çevresi, idareciler, yardımcı tipler (ak saçlı ihtiyar, bezirgânlar), arabozucu tipler ve insan olmayan tipler vardır.” (Alptekin, 2015: 40-42).

2. HALK HİKÂYELERİNİN KAYNAKLARI

Halk edebiyatı ürünlerinin kaynaklarıyla ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından değişik görüşler ortaya atılmıştır. Bu kısımda Türk halk hikâyeciliğine kaynaklık eden başlıkları, değerli araştırmacıların tasniflerinden yararlanacağız.

Halk hikâyeciliğinin kaynakları yönündeki ilk değerli çalışma, M. Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü'nün şekillendirdiği bu başlıklar, hemen hemen diğer çalışmaların da temelini oluşturmuş ve bilim dünyasınca bugün de kabul görmüştür. Köprülü halk hikâyeciliğini; Eski Türk an'anesinden gelen mevzûlar: Dede Korkut, Köroğlu; İslâm an'anesinden geçen dinî mevzûlar: Mevlid, Menâkıb-ı Seyyid Battal Gazi, çeşitli İslâmî karakterlerin yaşam ve mücadeleleri ve son olarak da İran an'anesinden geçen- ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslâmî renge boyanmış mevzular: Kelile ve Dimne; Şehnâme olmak üzere üçe ayırmıştır. (Köprülü, 2004: 321).

Konu hakkında bir diğer değerli görüş de Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav, halk hikâyelerinin kaynaklarını dört başlık altında toplamıştır. Bunlar; olmuş vak'alar, yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i hâlleri, Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler ve klasik manzum hikâyelerdir. (Boratav, 2015: 47-48).

Türk halk edebiyatı ve folkloru üzerine önemli çalışmalar yapan Şükrü Elçin'in görüşleri de M. Fuad Köprülü'yle yakınlık göstermektedir. Elçin'e göre halk hikâyelerinin kaynakları; Türk kaynağından gelenler, Arap- İslâm kaynağından gelenler ve İran-Hint kaynağından gelenler olmak üzere üç gruptadır. (Elçin, 2005: 444-445).

Halk hikâyelerinin kaynakları hususunda görüşlerine yer vereceğimiz son isim Ali Berat Alptekin'dir. Bu sınıflandırma çalışması yapılan farklı çalışmalarını kapsayıcı nitelikler barındırmaktadır. Alptekin, halk hikâyelerinin kaynağını dörde ayırmıştır:

1. Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri: Köroğlu, Âşık Garip, vb.

2. Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri: Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, vb.

3. Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri: Kirmanşah, Tapdıg, Latif Şah, Şah İsmail, vb.

4. Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri, Ercişli Emrah ile Selvihan, vb. (Alptekin, 2015: 54).

3. HALK HİKÂYELERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Halk hikâyelerinin sınıflandırılması üzerine diğer mevzularda olduğu gibi oldukça çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Halk hikâyeleri genel olarak konularına, biçimlerine ve çıkış yerlerine göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır. İlk sınıflama çalışması Macar araştırmacı I. Kunos'a aittir:

- a) Kahramanlık romanı
- b) Saz şairlerinin romanı
- c) Saz şairlerinin kahramanlık romanı

Halk edebiyatı ürünleri üzerine çalışmış bir başka yabancı araştırmacı Spies, Kunos'un sınıflandırmasını başlangıçta eleştirse de sonraki çalışmalarında bu sınıflamaya bağlı kalmıştır (Boratav, 2015: 39).

Pertev Naili Boratav'ın da bu konuda ayrıntılı bir sınıflandırması mevcuttur. Boratav, üç başlık altında oluşturduğu sınıflandırmasını alt başlıklara değinmeden aktarıyoruz:

- 1. Kahramanlık Hikâyeleri
 - A) Köroğlu Kolları
 - B) Diğer Kahramanlık Hikâyeleri
 - a) Köroğlu Dairesine Bağlı Olanlar
 - b) Diğer Hikâyeler
- 2. Aşk Hikâyeleri
 - A) Kahramanları Muhayyel Olanlar
 - B) Âşık Şairlerin Romanlaşmış Hayatları

a) Yaşadıkları Rivayet Olunan Âşıklar

b) Yaşadıkları Muhakkak Olanlar

3. Bu Kategorilere Tamamıyla Girmeyen Hikâyeler

A) Aşk Maceraları

B) Meşhur Kaçaklara ve Kabadayılara Ait Hikâyeler (Boratav, 2015: 43-44)

4. HALK HİKÂYELERİNİN YAPISI

Sözlü ve yazılı kaynaklarda farklı özellikler sergileyen halk hikâyeleri bu ölçüt doğrultusunda yapısal birçok farklılığı beraberinde getirmektedir. Bu farklılıklar daha çok şekil ve üslupta kendini gösterir. Sözlü kaynaklarda anlatılanlar daha uzun ve konuşma üslubundadır. Yazıya geçirilen hikâyeler ise düzeltilmiş, yazan veya yayımlayan tarafından kısaltılmıştır. (Türkmen, 1998: 489)

Halk hikâyeleri belirli bir akış dâhilinde anlatılır. İslam Ansiklopedisi'nde "halk hikâyeleri" maddesindeki açıklamalar Fikret Türkmen'e ait olup halk hikâyelerinin yapısını beş ana başlığa ayırarak açıklamaktadır. Bu beş başlıkta Türkmen'in açıklamalarının yanı sıra Ali Berat Alptekin'in tespitlerine de yer veriyoruz.

Fasıl: Bu bölüm âşık tarafından söylenen bir divanî ile başlamaktadır. Divanî özel bir ezgisi olan ve "failatün failatün failatün failün" vezniyle veya on beşli hece kalıbıyla söylenen bir manzumedir. Âşık söylediği divanîyle hikâyeye giriş yapmadan önce dinleyiciyi hazırlar, ustalık hünerini gösterir veya dinleyiciler tarafından gelen isteklere cevap verir. Fasıl bölümünde türküden sonra koşma söylenir. Koşmayı destan takip eder. Bu sırada mutlaka Köroğlu'ndan bir parça söylenmelidir. Alptekin'e göre bu kısımda "Eğer Köroğlu'ndan bir parça söylenmezse onun güceneceğine, hatta Kırat'ın sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kişneyeceğine inanılır. Eğer hikâyeci bir âşıksa ve mecliste başka âşıklar varsa bir muamma sorarak cevap ister. Diğer âşıklar muammayı şiirle cevaplandırmaya çalışırlar. Âşık, muammanın cevabını alamazsa kendisi bir dörtlülükle cevap verir. Halk hikâyesi geleneğinde sorulan muammalar genellikle usta âşıklara aittir. Böylece hem ustalar yâd edilir hem de âşıklar imtihan edilmiş olur" tespitleri yer almaktadır (Alptekin, 2015: 45).

Döşeme: Bu bölüm, manzum veya mensur kalıplaşmış cümlelerle ifade edilen bir girişten oluşmaktadır. Bu bölüm bir nevi hikâyenin ana hatlarının sunulduğu bölümdür. Hikâyenin geçtiği zaman ve mekân belirtilir. Fikret Türkmen'e göre bu bölüm, sözlü gelenekte bazan konuyla ilgili kısa bir hikâyeye, bazan da değişik konulu kısa bir bölüm halinde düzenlenebilir. Hikâyeye kahramanlarının aileleri bu bölümde takdim edilir. Türkmen burada özellikle, klâsik eserlerde olduğu gibi kahramanların büyük çoğunluğunun yönetici veya zengin sınıftan oluşuna dikkat çekmektedir. Bu kısımda da yazılı ve sözlü kaynak bakımından farklılıklar mevcuttur. Yazılı kaynaklardaki yapı genel olarak birbirine benzediği halde üslûp oldukça değişiktir. Döşeme bölümünde, “Raviyan-ı ah bâr, nakılan-ı asar ve muhaddisan-ı rûzigar şöyle rivayet ve bu gûnâ hikâyet ederler ki ...” gibi tamamen klasik bir üslûp dikkati çeker. Metin kısmında sözlü gelenekteki hece noksanlıkları sazla tamamlandığı halde yazılı anlatımlarda bunlar görülmediği için mısralar ya bozuk kalır veya yazarlar tarafından tamamlanır (Türkmen, 1998: 488).

Asıl konu: Hikâyenin bu bölümü bir dua ile başlar. Burada Cenab-ı Allah'tan iyi dileklerde bulunulur. Açların yedirilmesi, çıplakların giydirilmesi, kimsesizlerin yatırılması gibi hususlar manzum veya mensur olarak anlatılır. Duanın ardından hikâyenin asıl bölümü başlar. Hikâyeye manzum ve mensur kısımlar olmak üzere iki kısımdan oluşur. Halk hikâyeciliği geleneğinde manzum kısımların değiştirilmesi hoş karşılanmaz. Ancak anlatıcı mensur kısımlarda değişime gidebilir. Hikâyeyi tasnif eden âşık “karavelli” adı verilen küçük hikâyeleri asıl hikâyenin arasına ilâve edebilir (Alptekin, 2015: 46). Fikret Türkmen asıl konunun gelişimiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“En büyük arzuları çocuk edinebilmek olan çocuksuz yaşlı kimseler üzerine gelişir ve bunun için arayışlar başlar. Bu arayışlar sırasında kahramanlar olağanüstü yardım alırlar. Mesela görünüp kaybolan bir dervişin verdiği elmayı hanımıyla pay edip yiyince veya Hz. Ali, kırklar, Hacı Bektaş-ı Veli gibi dini şahsiyetleri rüyalarında görüp onların emirleri doğrultusunda hareket edince çocuk sahibi olurlar. Bu olağan üstü unsurların yardımıyla doğan çocuk çok özel ve itinalı bir eğitimden geçirilir. Ergenlik çağına gelinceye kadar ‘av avlamak-kuş kuşlamak’ denilen pratik eğitimle beraber devrin bütün ilimlerini tahsil eder. Sonra “âşık olma” motifi devreye girer. Türk halk hikâyelerinde âşık olma değişik şekillerde görülebilir. Bazı

hikâyelerde âşık, Allah'ın kendisine takdir ettiği bütün ömrünü ona kavuşmak için harcayacağı sevgilisiyle birlikte büyür. Bunun sonucu olarak aralarında bir aşk başlar. Bazı hikâyelerde ise âşık rüyasında kutsal kişilerin veya bir dervişin verdiği badeyi içince sevgilisini görür, uyanınca âşık olduğu anlaşılır. Âşık olma kavramı iki anlamda kullanılır. İlk anlamı birini sevme, ikinci anlamı ise saz çalıp türkü söyleme yeteneği kazanmadır. Bu epizoda gelinceye kadar hikâye genel olarak nesirdir. Bundan dolayı hikayeyi anlatan âşık bu bölümde konuyu istediği gibi uzatabilir, süsleyebilir. Hikâyenin kahramanı olan âşık, hikâyeye girdikten sonra özellikle heyecan ve duygunun arttığı yerlerde, diyaloglarda ‘dil ile değil tel ile söylemeyi’ tercih eder ve böylece şiir ve mûsiki devreye girer. Buralarda artık anlatıcının pek fazla inisiyatifi kalmaz. Hikâyenin değişmeyen veya değiştirilmemesi gereken bölümleri bu manzum kısımlardır. Hikâye bundan sonra aşığın sevgiliye kavuşma serüveni olan ‘serencam’la devam eder. Gelenek, aşığın sevgiliye kavuşmasını güçleştiren sayısız engeller çıkarır. Bunlar arasında epik ve mitolojik unsurlarla masal unsurları önemli bir yer tutar. Sihirli güçler, hayvanlar, tabiat olayları (kar, tipi, boran, sel), tabii engeller (geçilemeyen ırmaklar, aşılamayan dağlar) kahramanın önüne sıralanmıştır. Bir bakıma âşık sevgilisi için bütün bu engelleri aşarak ‘aşk imtihanı’ndan geçer. Hikâye kahramanı güçlüklerle her karşılaşmasında türkü ile Allah'a yalvarır ve duaları kabul edilir. Esasen doğumundaki olağanüstülük bu güçlükleri yenmesi için bir hazırlık olmuştur.” (Türkmen, 1998: 488).

Sonuç ve dua: Bu bölümde gelenek halk hikâyelerini, vuslata erenler (kavuşanlar) ve trajik bir sonla bitenler (kavuşamayanlar) olarak iki kısma ayırmaktadır. Örneğin, badeli âşıklardan sadece Âşık Garip vuslata ermiştir. Bu durum telmih olarak pek çok halk şairinin şiirinde konu edilmiştir. Kerem gibi yanarak vuslata eremeyen diğer gruptakiler ise gerçek vuslatın öbür dünyada olduğu mesajı ile sona erer. Mutlu sonla biten hikâyelerde “duvak kapama” adı verilen ve beş mısralık bentlerden oluşan muhammes şeklinde uzun bir türkü söylenir. Bu türküde sevgililer çektikleri sıkıntıları birbirine anlatır, hediyelerini sayar ve dinleyicilere dua ederek hikâyeyi bitirirler (Türkmen, 1998: 489).

Alptekin'e göre bu kısımda âşık, sevdalılarını birbirine kavuşturur ve düğünlerini de hikâyeye eder. Kahramanları gerdeğe koyarken, hikâyeye içindeki kahramanlara veya mecliste bulunan âşıklardan birisine uzunca bir güzelleme okutarak bitirir. Bu bölümde okunan güzellemeye Doğu Anadolu Bölgesinde “toy”

adı verilmektedir. Toylar hem sözleri hem de makamı bakımından oynak, neşeli bir türküdür (2015: 46).

Hikâye ile organik bağı olmayan efsane: Bu başlığı oluşturan Fikret Türkmen diğer bölümlerden ayrı bir şekilde açıklamıştır. Aslında bu bölüm sonuç ve dua kısmının alt başlığı gibi değerlendirilebilir. Hikâyeci âşıklar, sevgililerin kavuşmadan öldüğü hikâyelerde kahramanların öbür dünyada vuslata erdiklerine işaret eden bir efsane hikâyeye ekler. Bu efsaneler hikâyeden hikâyeye değişiklik gösterebilir. Bazı hikâyelerin sonundaki efsane bölümünde sevgililerin mezarlarında iki gül biter. Bu güller kutsal günlerde açıp birbirine sarılmak ister. Bazı hikâyelerde ise mezarların başında birer kavak ağacının bitmesi, bu kavaklara konan iki kuşun ötüşmesi gibi sevgililerin birbirine kavuşmadan bu dünyadan ayrıldığını sembolize eden motiflere de rastlanır (Türkmen, 1998: 489).

5. HALK HİKÂyelerİNİN DESTAN, MASAL VE ROMANLA OLAN İLİŞKİSİ

Halk hikâyeleri sözlü gelenek içerisinde oluşum sürecinden itibaren gelenek içindeki diğer ürünlerle ilişkili yapıya sahip olmuştur. Araştırmacıların ortak görüşü etrafında destanın devamı niteliğinde gösterilen halk hikâyeleri en başta destan türünün önemli özelliklerini taşımaktadır. Geniş bir alana yayılan Türk topluluklarında hâlâ destan ve masal gibi türler halk hikâyelerinin yerine kullanılabilir.

Bunun yanı sıra edebiyatımıza 19. yy'dan itibaren giren roman türü de birçok yönüyle halk hikâyelerinin modern şekli olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda halk hikâyelerinin diğer türlerle ilişkisine değinmenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

5. 1. Halk Hikâyesi- Destan İlişkisi

Boratav, destanı “yozlaşmamış biçimiyle toplumdaki iç çelişkileri, bireylerin ya da sınıfların türlü ilişkilerini değil, toplumu yöneten ona baş olan ‘ideal’ kişilerin dış güçlerle bir, bir de olağanüstü varlıklarla savaşlarını anlatan” bir tür olarak tanımlar (2014: 42). Eski Yunancada ve Batı dillerinde “epope”, Farsçada “destân”

olarak adlandırılan kahramanlık temalı epik anlatılar, Türkçede de bilim adamlarınca “destan” ve “epope” terimleriyle karşılanmaktadır (Oğuz, 2006: 130).

Destan şeklinden oldukça uzaklaşan halk hikâyelerinde, eski destanlarda yer alan birçok özellik kaybolmaktadır. Destanın tümüyle manzum ya da serbest nazımlı ahengi halk hikâyesinde bütünüyle sergilenmez. Olayların anlatılışı nesirle sağlanırken şiir dili ancak kahramanın duygulu, heyecanlı, coşkulu, büyük sevinç veya acılı anlarında kullanılmaktadır (Çetin, 1998: 13-14). Boratav halk hikâyesiyle destan arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

“Anlatılış bakımından da halk hikâyeleri eski destan geleneğini yaşatırlar. Âşıklar halk hikâyelerini, tıpkı eski ozanlar gibi, bir tür “temsil” yaparak anlatırlar. Saz çalarlar, taklitler yaparlar, mimikler ve jestlerle hikâyeyi canlandırırılar. Hikâyelerin belirli şairlerin malı olarak gösterilebilecek yerleri yalnız iyi muhafaza edilen nazım kısımlarıdır. Mensur hikâye kısımları, her hikâyecinin kendi üslubuna göre değişir. XVI. yüzyıldan bu yana, eski ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destanın yerini almış ve o gelenekten pek çok şey hikâyeciliğe miras kalmıştır. Bununla birlikte halk hikâyeleri, yeni ve ayrı bir türe girerler. Biçim ve üslupları destanlardan farklıdır. Dede Korkut Kitabı’ndaki nazım tekniği, âşıkların nazım tekniğine dönüşmüştür; nazımlı parçaların metin içindeki yerleşme düzeni de tamamıyla değişiktir. Destanlarda 3. şahısla anlatı parçaları da nazımlı olabildiği halde, bunlarda nazım kimi etkin konuşmalara sınırlanmıştır; anlatı tüm nesir olarak yürütülür. Böylece konuları destansı olanlar bile üslup, teknik ve anlatıcıların nitelikleri bakımından yeni bir tür, “halk hikâyesi” türü, olarak incelenmelidir. Konuları ve toplum içindeki görevleriyle de halk hikâyeleri destanlardan farklılaşmaya yönelmiş türe girerler. Destanda bir toplumu tüm olarak temsil eden kahramanların toplum adına dış düşmanlarla ya da insan dışı varlıklarla savaş ya da barış halindeki ilişkilerini, tabiatüstü güçlerle uğraşmalarının dile getirilmesine karşılık ilişkileri toplum içi, bireyler ya da tabakalar arasındakilerdir; çatışmalar da aynı çerçeve içinde kalır. Hikâyelerde olağanüstü öğelerin azaldığı, olayların ve kişilerin normal boyutlara indirilmesine doğru eğilimin belirdiği görülür” (Boratav, 2014: 57-58).

5.2. Halk Hikâyesi- Masal İlişkisi

Masallar halk hikâyeleriyle ilgili türler arasındadır. Masal kelimesinin bugünkü anlamında kullanılması oldukça yenidir. Bu terimin yerine daha önceleri

kıssa, dâstân, hikâye vb. kelimeler kullanılmıştır. (Sakaoğlu, 2010: 3) Boratav’a göre masal, “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” diye tanımlanmaktadır (Boratav, 2014: 83).

Masal ve halk hikâyelerinin benzerlik noktalarına geldiğimizde her iki türde de klişe veya formel ifadeler olarak adlandırılan kalıp sözler yer alır. Her iki türün de kendine has anlatıcıları vardır. Masal anlatanlara “masal anası”, “masal atası”, “masalci” adı verilirken; halk hikâyesi anlatıcılarına da “âşık”, “meddah”, “hikâyeci” adı verilmektedir. Her iki türde de kahramanlar çoğunlukla tek çocuktur ve dünyaya gelmeleri olağanüstü şekillerde gerçekleşmektedir. Kahramanlar genellikle iki türde de olağanüstü güçlere sahiptir. Olağanüstü varlıklar, aksakallı ihtiyar, derviş vb. motifler her iki türde de yer alabilmektedir.

Masallarda olduğu gibi halk hikâyelerinde de olaylar, hayal ürünü olan, bilinmeyen ülkelerde geçebilir. Bazı masal ve hikâyelerde olayların Erzurum, Halep, Gence vb. gerçek şehir ve memleketlerde geçtiği de görülmektedir. Hayvan kahramanlara, masallarda olduğu gibi halk hikâyelerinde de rastlanır. Her iki türde de hayvanların konuşma özelliğine sahip olduğu görülebilmektedir. Her iki türde de kahramanlar halkın içinden çıkabilir, bunun yanı sıra kahramanlar padişah çocuğu da olabilmektedir. Kahraman daima olayların merkezinde yer alır, olaylar kahramanın etrafında şekillenir. Her iki tür de yeri geldikçe, halk edebiyatının diğer edebi mahsullerinden (efsâne, fıkra, ağıt, mani, dua, beddua vs.) yararlanır. (Uçkun, 2003: 21).

Bu iki türün farklılıklar noktasına geldiğimizde yapısal özelliklerin daha ön plana çıktığını görmekteyiz. Bazı masallarda manzum kısımlara rastlanmakla birlikte masallar genel olarak mensur eserlerdir ve o şekilde anlatılırlar ancak halk hikâyeleri nazım-nesir karışık olarak anlatılmaktadır. Dinleyici, halk hikâyelerindeki olayların gerçek olduğuna ve gerçek hayatta yaşandığına inanır. Masallarda ise, inandırma iddiası yoktur, anlatılanların gerçek olmadığı hem anlatıcı hem de dinleyici tarafından bilinmektedir. Masallarda olağanüstülükler sık başvurulması, bu türde gerçek yaşamla ilgili kısımların ikinci plana atılmasına sebep olmaktadır. Halk hikâyelerinde ise gerçek hayat ön plandadır, olağanüstülük hikâyenin gerçekliğini

örtmez ve arka planda yer alır. Masallarda işlenen konular çeşitli olmasına rağmen, halk hikâyelerinde genellikle aşk ve kahramanlık konuları işlenir. Masallar yapısal olarak halk hikâyelerine göre daha kısadır. Masallar mutlu bir sonla biterken, halk hikâyelerinde böyle bir zorunluluk yoktur. (Uçkun, 2003: 22).

Masalların ve halk hikâyelerinin anlatımları üzerinden de farklılıklara değinilebilir. Halk hikâyelerinde gerçek hayatta yaşamış ya da yaşadığına inanılan kahramanların (Emrah, Kerem, Âşık Garip, Köroğlu vs.) hayatları konu edilebilirken; masalarda böyle bir durum söz konusu değildir. Halk hikâyelerinde anlatıcı olayın içerisinde gibi bütün hünerini (ağlama, bayılma, oynama vs.) sergileyebilir. Halk hikâyelerinde anlatıma genellikle saz ve ezgi eşlik eder, mimik ve ses taklitleri önemli bir yer tutar. Masalarda bu türden özellikler görülmez, daha sade bir anlatıma sahiptir. Masallar sözlü gelenekte yaşar ve anonimdir. Halk hikâyeleri ise sözlü, yazma ve matbu olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır ve hikâyelerin genellikle musannifi bulunmaktadır. Masallar, kadınlar ve çocuklara hitap ederken; halk hikâyeleri genellikle kahvelerde ve düğün meclislerinde, köy odalarında, erkek ve yetişkinler arasında anlatılmaktadır. Masalarda zaman ve mekân belirsizdir. Halk hikâyelerinde ise zaman ve mekân belirlidir. (Uçkun, 2003: 23).

5. 3. Halk Hikâyesi- Roman İlişkisi

Halk hikâyelerinin sınıflandırılması başlığı içerisinde Macar araştırmacı Kunos'un sınıflandırmasını yaparken hikâye yerine "roman" terimini kullandığını görürüz. Bu anlamda halk hikâyelerini roman olarak nitelendiren ilk isim Kunos'tur.

Aynı şekilde Otto Spies'in açıklamalarında da halk hikâyelerine şekil ve hacim bakımından uzun oldukları için roman demek gerektiğini söylemekle beraber bu hikâyeleri romandan çok masala yakınlaştırmıştır. Boratav:

"Bu mahsuller, onlara hikâye adını vermemize rağmen ne modern manada hikâye (nouvelle), ne de hacimlerine rağmen romandırlar. Bununla beraber, birçok edebî türlerin imtızacı halinde karşımıza çıkan bu orijinal türde en mühim karakter olarak roman karakterini buluyoruz. Zira, destan, masal, şiir ve müzik, halk hikâyelerine, onları nihayet harici bünyeleri bakımından karakterlendirilen unsurlar veriyorlar fakat sosyal fonction'u itibariyle halk hikâyeleri romana tekamül ediyor

ve bu bakımdan destanın yerini almış bulunuyor. İşte bu vakadır ki halk hikâyelerine asıl nevi karakterini vermektedir” der (Boratav, 2015: 107-108).

Boratav destandan halk hikâyeciliğine, halk hikâyeciliğinden romana geçişi tarihi süreçler içerisindeki değişim ve dönüşümleriyle birlikte şu tespitleri yaparak temellendirmektedir:

“1. Destan da, roman da zaman ve sosyal çevreye bağlı edebî türlerdir. Destan toplumun kendi dışındaki toplumlarla mücadelesi devrinin ürünüdür. Destan kahramanları, bu mücadeleyi en iyi temsil eden şahsiyetler, reisler, büyük işler başaran kişilerdir. Şiir dili bu türün hâkim şeklidir. 2. Toplumun içinde, zümreler arasındaki tezatlar şiddetlendiği, farklı seviyeler, birbirine aykırı temayüller belirlediği zaman, meydana gelen yeni edebî türün konu gibi ifade şeklinde de değişiklikler olur. Bu devirde destan fonksiyonunu romana devreder. Romanda sanatkârın, cidal halinde olan temayülden birini temsil ettiği bir ideale, bir emele erişmek iştiağı içinde kıvrandıği görülür. Kaba, haşın realitenin vüzuyla ifadesine daha uygun olan nesir, bu türde hâkimdir. 3. Destanın romana intikali birdenbire olmaz. Ortaçağ menkıbevi edebiyatı ve halk hikâyeleri, toplum içindeki dahili mücadele ve isyanların menkıbevi-destanî hikâyeleri bu intikal devrinin epele ile roman arasındaki merhalesini teşkil eden eserlerdir. Belki bundan dolayı bu merhale türlerinde nazımla nesir yan yana yaşamaktadır. Bizim halk edebiyatı geleneğimizde bunlar tıpkı destan gibi, temsili bir inşat karakteriyle vasıflanırlar” (Boratav, 1982: 69-70).

Halk hikâyeleri eski destanların yeni zamanlara uyması, yeni roman olmaya başlamasıyla meydana gelmiş eserlerdir. Eski destanlarımız Türk topluluklarından birinin dış düşmanlarla yahut da tabiat afetleriyle savaşmasını anlatırlar. Halk hikâyelerinde ise artık yavaş yavaş toplum içinde anlaşmazlıklar, çarpışmalar asıl mühim yeri alırlar. Bu suretle halk hikâyeleri toplum içi çatışmalarının hikâyesini yapan romana doğru bu tekâmül merhalesini gösterirler (Çetin, 1998: 13).

Hikâyelerin bünyesi incelendiğinde; 1. Hikâyenin esas mevzuu 2. Hikâyecinin anlatırken ilâve ettiği sahneler, mütalaalar, tabirler, çıkışlar, kargışlar. Bu her iki tabaka da romanı doğuran içtimai şartların mahsulüdür (Boratav, 2015: 108-109).

B. TÜRK KÜLTÜRÜNDE DÜĞÜN

İnsan yaşamının doğumdan sonraki en önemli geçiş evresi düğündür. Düğün, toplum örf ve adetleri temelinde bir kız ve bir erkeğin aile kurumunu oluşturmalarının tüm topluma duyurusudur. Bu bölümde tezimizde inceleyeceğimiz halk hikâyelerindeki düğün merasimlerinden dolayı, tezin konusunu ilgilendiren sahalarla birlikte Türk topluluklarının geçiş dönemi olarak düğünü nasıl gerçekleştirdiklerini ele alacağız. Ele alacağımız çalışmalar gerçek yaşamdaki izlerin halk hikâyelerine ne derece ve nasıl yansıtıldığı hakkında da şüphesiz izler taşıyacaktır. Bu bakımdan tamamlayıcı bir bakış oluşturacağı kanaatindeyiz.

Boratav'ın şu tespitleri de bizi destekler niteliktedir: “Kuzeydoğu Anadolu'dan tespit ettiğim bazı hikâyelerde sevgililerin, nikâh ve resmî toy'dan (düğün) evvel, hatta günlerce bir arada kaldıkları, yatıp kalktıkları oluyor; buralara âşık hikâyeciler ‘hikâyenin yattığı yer’ diyorlar; bunlar muvakkat visal sahneleridir. Ben bunun değil sadece İslamî kaidelere, aynı zamanda halk örfündeki bekaret telakkisine de aykırı olduğunu görüp hikâyelerdeki bu gibi sahneleri, sanatkârın fantezisinin yaratması veya yabancı eserlerden geçme izlerin mahsulü gibi kabul etmiştim. Halbuki, hikâyecilerden ve onların muhitlerinden edindiğim bilgiler, bu gibi sahnelerin de sosyal gerçeklere dayandığını bana öğretti.” (2015: 106-107). Bahaeddin Ögel ise evlenmenin Türk kültüründe hangi anlamları yüklendiğini farklı boylardan verdiği örneklerle açıklamaktadır:

“Evlenme ve yuva kurma eski Türk toplumu ile, Türk devletlerinin temeli, idi. Aile ise, çekirdeğidir. Aile, Türk ordusunun da, bir mangası, gibidir. Türklerde aile denince, baba, ana ve çocuklar hatıra gelir. Evliliğin sembolü ise ‘eb’ yani, evdir. Evlenmek için de eski Türkler, ‘evlenmek’ derlerdi. Ana ailesi’ne sahip olan Moğollar’da ise, eski kaynaklarda, ‘ere varmak’ anlayışı, daha baskın görünür. Fakat evlilikte, aşk ve his de vardır. Bunun için eski Uygur şiirlerinde evlenmeğe, ‘kavuşmak’ da denir. Aynı zamanda Anadolu’da evlenme, bir ‘duman kurma’dır. ‘Ocak’, Türklerde ev ve yuvanın, tek sembolüdür. Nitekim dış tesirlerden uzak kalmış olan Yakut Türkleri’nde evlilik, sönmez bir ateş yakmadır. Eve gelen gelin ise, ‘ev/ aydınlatan bir ateştir’. Başka Türkler’de ise, ‘yanan ocağın neşesinden’ söz edilir. ‘Ateşin sıcak olsun’, denir. Anadolu’da, ‘ocağın sönmesi’, aile ocağı; 15 yaşındaki çocuklara, ‘ocak umudu’ denmesi, hep bu çok eski Türk geleneklerinin

izleridir. Batı Türklerinde aile, daha sosyal ve daha geniş bir anlayışa bürünmüştür. ‘Asker ocağı’ vs. ise bunun başka bir örneğidir. Evlenme, Türklerde çok eskiden beri, bir ‘koşulma, dirlik, derim’ veya ‘tiriglig’, yani birlikte yaşamadır. Karı koca artık bir bütün ve tek bir vücut olmuşlardır: ‘Yanaklar birbirinden nasıl ayrılmazsa; zırhın yakası, nasıl zırhtan kopmazsa; kayın ağacının kabukları ve katlan nasıl sağlam: ince çift dikişler, nasıl sık ve bitişik’ ise, evlilik de öyle idi.” (Ögel, 2001: 253-254).

Evlenme biçimleri içerisinde yer alan “beşik kertmesi” evliliğinin de Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçtiğini ve çok eski bir gelenek olduğunu anlamaktayız (Artun, 2005: 148). Gelenekler onu yaşatan toplumun destan, masal, hikâye gibi sözel mahsullerinde kendini gösterir. Aynı zamanda bu sözel ürünler aracılığıyla da gelecek kuşaklara aktarımı sağlanır.

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE DÜĞÜNÜN EVRELERİ

Türk kültürünün yayılma gösterdiği bütün sahalarda evlenme süreciyle ilgili benzer özellikler görülmekle birlikte elbette birçok farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların temelinde yaşam şartlarının değişkenliği yatmaktadır. Geçiş dönemi olarak evlenme; öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere ana başlıklar çerçevesinde birçok alt başlıklara ayrılabilir.

Bunları genel itibariyle şu şekilde gösterebiliriz:

A) Evlenme Öncesi

Kız Bakma- Kız Görme

Kız İsteme- Söz Kesme

Nişan

B) Düğün

Çeyiz Götürme- Çeyiz Gösterme

Gelin Hamamı

Hamam Gecesi

Kına Gecesi

Gelin Alayı

Gelin İndirme Gerdek

C) Düğün Sonrası

Bu sınıflandırmadaki aşamalar kesin olmamakla birlikte yöreden yöreye farklılıklar sergileyebilir. Şimdi bu başlıkları Türk kültürünün farklı coğrafyalarını da baz alarak örneklerle biraz aralamaya çalışalım.

1.1. Kız Bakma- Kız Görme

Türk kültüründe geleneksel aileler evlenme işine kız bakma, kız soruşturma, kız arama ile başlar. Bu işlemler genellikle yakın kesimlerle başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, önce akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu âdete “görücülük, görücüye çıkma” adları verilir. Evlenecek delikanlının ya da ailesinin daha önceden bildikleri biri varsa, önce o adayın evine gidilir. Görücüye çıkma, kız bakma Türkiye’de usul yönünden bir takım değişiklikler arz etse de, yine de bu usul ana çizgileri bakımından aynıdır (Örnek, 2000: 190-191).

Kız bakma işlerinde ailelere yardımcı olan, genellikle “aracı” adı verilen kimseler vardır. Aracı, evlenme akid ve andlaşmasını hazırlayan veya yapan kimselerdir. Kız ile erkek, önceden anlaşmış olsalar bile, evlenme andlaşması için, kız ve oğlan aileleri aracılardan yardımını isterler. Evlenme antlaşmaları için, herkesin bir araya gelmiş olması gerekir. Ögel’e göre bu durum, insanın ve aynı zamanda sosyal gelişmenin bir görüntüsüdür. Antlaşma toplantılarında saygılı ve tecrübeli kişiler, ak sakallılar veya Anadolu’da dendiği gibi “köyün usulları” da yer alır. Bu kişiler, iki aile arasındaki antlaşmanın tanıkları olurlar. Ögel’in verdiği örnekte, Dede Korkut’taki Bay Biçen, kızını beşik kertme nişanlarken bile, “siz tanık olun” deme gereğini duyuyordu. Buradan hareketle, ileride gerçekleşecek evliliğin töreye ve kanunlara uygun olarak gerçekleştirileceği anlamını yüklenmiş bulunuyoruz (Ögel, 2001: 255).

Bartın’da kız seçimi yapılırken boy güzelliği ölçüt alınmaz, huy güzelliğine bakılır. “Güzelden kırk günde bıkılır ama huyu güzel olandan bir ömür bıkılmaz” sözü, bu durumu ifade etmek için kullanılır. Kayseri’de hamamlar kız seçimi için

önemli mekândır. Oraya gelen kızların fiziğine, bohçada getirdiklerine bakılarak huyu tahmin edilir ve marifetleri gözlemlenir. Damat seçiminde ise ana kriter, işe yaramaz birinin olmamasıdır. Çirkin ve hasta kimseler damat adayı olarak belirlenmez. Artvin’de evlenmeye hazır kızlar “ağzı var, dili yok, çok hamarat, gölete uçan kuşun örneğini çıkarır” sözleriyle tanıtılır. Burada bazı inançlar ön plandadır; düz tabanlı kızlar uğursuzluğa sebep olur, çatik kaşlı kızların bahtları açık ömürleri uzundur (Artun, 2005: 152).

1.2. Kız İsteme- Söz Kesme

Gelin adayının beğenilmesinin ardından kız isteme- söz kesme için hazırlıklar başlar. Erkek tarafı aile büyükleri ve yakınlarıyla birlikte kız istemeye gider. Kız arama, bulmada kadınlar ön plandayken dünür gitmede erkekler ön plandadır. Tire’de kız istemeye iki kez gidilir. İlk gidiş Cuma, ikinci gidiş Pazartesi günü olur. Kız isteme faslında bazı işaretler ön plana çıkar. Örneğin, ikram edilen kahve şekerliyse cevabın olumlu olduğu düşünülür. Kırşehir’de kız evine dünür gidildiğinde öteberi almanın uğur getirdiğine inanılır. Artvin, Akseki, İbradı’da görücüye kahve veya içecek bir şeyler ikram edilmesi de benzer şekilde bir “kabul” olarak değerlendirilir. Kızın istenip verildiğinde söz kesme işlemine geçilir. Kız evi erkek tarafına söz bohçası verir. Erkek tarafı, düğün için kız tarafına çeyiz tamamlamak için hediyeler verir. Kız evinin bohça vermesi söz kesildiğinin işareti olarak değerlendirilir. Esasında her iki taraftan karşılıklı verilen bohçalar erkek ve kızın birbirine verilmesini simgeler, söz tamamlanmış olur (Artun, 2005: 153).

1.3. Nişan

Bu aşama söz kesiminden sonraya denk gelir. Nişan evliliğe atılan ilk adımdır. Bu törenle kız ve oğlanın evlenme isteği çevreye duyurulmuş olur. Nişana, genellikle masraflardan dolayı kız tarafının düğün töreni olarak bakılır. Artvin’de erkek tarafında da “büyük nişan” yapılır; buna yarı düğün adı verilir (Yılmaz, 2016: 15). Bahaeddin Ögel’in nişan konusundaki tespit ve görüşleri şöyledir:

“Nişan daha çok gelişmiş Batı Türklerinde yayılmıştır. Aslında, kalın andlaşması ve söz kesimi hediyeleri ile, nişan da, gerçekleşmiş oluyordu. Nişanlı karşılığında söylenen ‘adaklı’ sözü ise, yalnızca büyük imparatorluklar kurmuş olan Oğuz ve Türkmen kesimleri ile, Batı Türklerinde görülüyordu. Bu da, bir gelişme

idi. ‘Beşik kertme nişan’ ise, bütün Türklerde vardır. Bu da tanıklar, andlaşma ve dua ile yapılırdı. Nişan, evlenme için ‘vaad’ ve nişan yüzüğü; Nişan, ‘evlenme için bir vaad’ ve aynı zamanda bir, ‘ön akid’dir. ‘Adaklı’ sözü ise, bunun en güzel ve insanî ifadesi idi. Yine Anadolu’da söylenen, ‘deyikli, ulaşık, tutu, tügülü ve yasan’ gibi sözler de, en eski Türk özlere taşınır. Beşik kertme nişanlılar, ergenlik çağına gelince, ikinci defa, yeniden nişanlanırlar. Dede Korkut da Bey Beyrek, nişanlısı Banu Çiçek’e, yeniden bir yüzük takmıştı. Nişan yüzüğü ise, kutlu idi. Dede Korkut’ta dendiği gibi, ‘nişan yüzüğünün içinde bin bir nişan vardı.’ Nişanlılık sembolü olan hediye, Anadolu’da, ‘belek, belli’; Orta Asya’da ise, ‘belgü’ denir. Böylece adaklılar, birbirine adanmış olurlar. Dede Korkut’ta, nişan törenine ayrıca, ‘küçük düğün’ de denmiştir. Türklerde nişanlılık çok geniş bir konudur (Ögel, 2001: 266-267).

Nişan yalnızca iki ailenin katılımıyla gerçekleşiyorsa genellikle evde yapılır. Ancak komşular ve yakın çevrelere de açık olursa genellikle bir salon tutulur. Nişanlılık süresi ailelerin durumuna bağlıdır. Özel durumlara göre bu süre uzayıp kısaltılmakta olup bu sürenin fazla uzatılmamasına özen gösterilir. Türk kültüründe nişana çok önem verilir. Nişanlı oğlan kız evine giremez. Önce kızın gönlü alınarak nişan hazırlıklarına başlanır. Nişan törenleri ailelerin yaşam tarzına göre mevlitli ya da çalgılı olabilmektedir (Artun, 2005: 155).

1.4. Düğün

Bütün kültürlerde insanların mutluluklarını ortaya koyan törenler vardır. Düğün merasimleri de bu törenler arasındadır. Düğünün esas amacı, evlenen çiftin bundan sonraki yaşamlarında artık birlikte yaşayabilmelerinin önünde dinî, örfî ve hukukî bir engelin olmadığını çevreye duyurmaktır.

Düğüne Harezmsahlarda devrinde, “Kelin toyu”, yani “gelin toyu”da dendiği için düğün, kültürümüzde bir “toy” olarak anılmıştır. Göktürkler düğün için “törün” sözünü kullanmışlardır. Anadolu’da nişan toyuna, “küçük düğün”, evlenme toyuna ise “ulu düğün” dendiğini daha önce belirtmiştik. Aynı zamanda büyük düğün, masraflarından ve içeriğinden dolayı “ağır düğün” olarak da adlandırılır. Ögel’in Prof. Karutz’tan aktardığına göre, “Geçen yüzyıldaki Türkmenler düğünlerini, kutlu bir sayı olan, ‘yedi bölüm’ üzerinde yaparlardı: Kazak Türkleri ise, ‘kız alma toyu’ ve ‘gelin düşürme’, yani ‘indirme toyu’ diye, ‘iki çağlı’ bir düğün düzenlerlerdi.”

Düğünü başlatma hakkı kız evine verilmiştir. Dolayısıyla düğün, kız evinde başlar, erkek evinde son bulur. Düğün evlerinin çatısına bayrak asma geleneği de eski bir gelenektir. “Düğün yemeği ve açları doyurma” anlayışı, “toy ve düğün ateşi” yakma geleneği ile yarışlar, güreşler gibi tören şenlikleri bütün Türk boylarında görülen ortak düğün geleneklerinden bazılarıdır (Ögel, 2001: 269).

Düğün, evlenme sürecinin en ayrıntılı, en belirgin kısmıdır. Düğünün ne zaman yapılacağı iki tarafın bir araya gelip kararlaştırılmasıyla olur. Anadolu’da düğünler genellikle sonbahara denk gelir. Bu mevsim harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması, yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır. Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım daha önce yapılan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Anadolu’da düğünler üç gün ile bir hafta arasında sürer; ancak bu süre günümüzde oldukça kısalmıştır (Artun, 2005: 156).

1.5. Çeyiz Götürme- Çeyiz Gösterme

Kültürümüzde kız çocukları ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Ailenin ekonomik durumuna göre çeyizin içeriği geniş ya da dardır. Çeyizin olmazsa olmazları yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendiller, el örgüsü çoraplar, yağlıklar ve oyalı yazmalardır. Bunların dışında elektronik eşyalar da çeyiz içeriğinde görülebilmektedir. Ögel, genel olarak Türk kültüründe çeyiz konusuna özellikle aile büyüklerinin çok önem verdiğini vurgulamaktadır:

Prof. Karutz’a göre “Evlenme ile kız evi bir çocuk kaybetmiş, oğlan evi ise bir kadın ve işgücü kazanmıştır. Bunun için çeyiz, oğlan evinin vereceği kalından daha az tutulurdu. Buna rağmen, kızın çeyizini yüksek tutma, kız babalarının bir çeşit onur meselesi sayılırdı.” Gelişmiş Türkmenler, bunu daha insanî bir yola sokmuş ve Prof. Karutz’un da dediği gibi, kalın ve çeyiz adeta “karşılıklı bir hediyeleşme”, (gegengabe) haline girmişti. Ulu Yüz Türklerinde, baba evinde kızın da bir çeyiz hakkı vardı ve bunu isteyebilirdi. Araştırmacıların yaptıkları hesaplara bakılırsa, “kızın hakkı, erkek kardeşlerine oranla, üçte bir idi”. Buna rağmen kızdan doğan çocuklar, bununla da yetinmiyorlar ve dayılarından hak istiyorlardı. Böylece bir de “yeğen hakkı” doğuyordu. Gelişmemiş Türk topluluklarında, “yeğen, dayısının malını üç defa talan edebiliyordu.” Dede Korkut’ta İç Oğuz’ daki yeğenlerin, Dış - Oğuz’daki dayılarıyla, araları pek iyi değildi. İslâm hukukunda,

kadını çeyiz getirmeye zorlayan bir hüküm yoktur. Fakat Türklerde, “babanın kızına çeyiz yapması, bir mükellefiyet ve yükümlülük” olarak görülüyordu. Nitekim Kaşgarlı Mahmud’a göre, “bir bey, kızını çeyizli olarak evlendirmesi için, bir babaya emir veriyordu.” Eski Türkler, gelin giden kızın çeyizine, “sep” derlerdi. Batı Anadolu’da ise, kızın çeyizine, “sepi” denir. Bugün Anadolu’da ve Dış Türklerde çeyiz, bir süs eşyası ve dürü olarak anlaşılır. Halbuki eski Türklerde çeyizin, “hayvan sürüleri, yardımcı insanlar, kızlar, yengeler (magd) halinde, geldiğini de görüyoruz. (Ögel, 2001: 264-265).

Anadolu’nun birçok bölgesinde çeyiz asma, çeyiz sergileme gelenek halinde yaşatılmaktadır. Düğünün başlamasıyla çeyiz asılır ve sergilenir. Komşular, genç kızlar çeyiz görmeye gelerek işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı yörelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten sonra sergilenir. Çeyiz göstermeye “sergi”, çeyiz için alışveriş yapmaya da “çeyiz düzme” denmektedir (Başçetinçelik, 2009: 224).

1.6. Gelin Hamamı

Anadolu’da gelin hamamı geleneğine yörede hamam varsa rastlanmaktadır. Yoksa böyle bir âdete rastlamanın imkânı yoktur. Erkek evinin davetiyle kız evi hamama çağırılır. Her iki kesimin kadınlarıyla birlikte, yakınlar ve gelinin arkadaşları hamama giderler. Hamam faslı genel olarak eğlencelik bir görünüm sergiler. Hamamda geline kına yakılır, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Hamamın masraflarını oğlan evi karşılar. Misafirlere yemekler ikram edilir. Bolu’da hamamda gelin yıkanırken oğlanın anası kızın başından paralar saçar. Kırşehir’de gelin hamamda üzerindeki çıkararak oğlan evinden getirilen kıyafetleri giyer. Yozgat’ta gelin duvaklanarak, hamama girilir, mum yakılır (Başçetinçelik, 2009: 237).

1.7. Kına Gecesi

Kına yakma geleneği, düğün kültürümüzün olmazsa olmaz âdetlerinden biridir. Kına geleneğinin iki farklı boyutu vardır. Birincisi İslâmi geleneğe dayanmaktadır. Rivayetlere göre Hz. İbrahim oğlu İsmail’i kurban ederken bir kınalı koç gelmiş ve Allah tarafından İsmail’in yerine bu koçun kurban edilmesi istenmiştir. Bu olay ile kına yakma geleneğinin doğduğu, o günden sonra da adak ve kurbanlıkların süslenmeye başlandığı belirtilmiştir (Karaca ve Şar, 2016: 32). İkinci olarak da eski Türk geleneklerine uzandığı bilinmektedir. Atalar kültü inancına göre

ataların ruhlarının yaşadığına inanılır ve onların adına kurbanlar sunulurdu. Doğu kültürlerinde kına yakma sembolik bir gösterge olarak kutsal bir boyut kazanmıştır (Tanrıbuyurdu, 2016: 103). Kültürümüzde kına; kurban edilecek hayvana, askere gidecek gençlere ve gelin ile damada yakılır. Kına yakma geleneğinde farklılıklar olsa da genel olarak “adanmışlığı” sembolize etmektedir.

Kına yakılırken gelin ve güveyin elinin içerisine para konmaktadır. Bunun kısmet ve bolluk getireceğine, onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Gelinin yüzü kötülük ve nazardan korumak için örtülür. Kına yakılması gelenek içerisinde nikâh kadar önemlidir. Eline kına yakılmış gelin için artık geri dönüş yoktur. Geline kınayı kocası ölmemiş ya da kocasından ayrılmamış bir kadın yakar. Kına yakılırken türküler ve ağıtlar eşliğinde gelini ağlatmak âdettendir. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır. Erzurum’da kına gecesinde ayna bulundurulması halinde bolluk olacağına inanılır. Çanakkale’de kına gününde gelin, genç ve yaşlı herkesin elini öper. Trakya’da kına gecesinde gelin, şerbet tasını devirir. Hatay’da gelin kınası yakacak kadın, oğlan evinden gönderilir (Artun, 2005: 160-161).

Sadi Yaver Ataman’a göre gelini kına yakarken ağlatmak uğurdan sayılır. Bir atasözü “ağlaya ağlaya eken, güle güle biçer” der. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği yuvaya uğur ve bereket vereceği inancı vardır (1992: 32).

1.8. Gelin Alayı

Düğün geleneğimizde gelin alma günü kına gecesinin ertesi gününe denk gelir. Bu gün genellikle Pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıkları başlar. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüznü; erkek evi ise aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Erkek evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla kız evine gelirler. Burada yörenin geleneksel çalgılarıyla genellikle davul ve zurnayla oyunlar oynanır. Gelin evden alınırken, gelinin kardeşi tarafından erkek evi temsilcilerinden “kapı açma parası” istenir (Artun, 2005: 163). Gelinin evden çıkarılması sırasında yöreye has ezgiler çalınır. Bu ezgi genellikle Anadolu’nun her yöresinde bilinen Cezayir türküsüdür (Mirzaoğlu, 2015: 179).

Köylerde gelin almak, kız ve erkek tarafının birbirlerini türkü ve manilerle birbirini bastırmaya çalıştıkları bir yarışa dönüşür. Artvin’de gelin baba evinden çıkarıldıktan sonra ata bindirilir ve dualar eşliğinde yola çıkılır. Kız evinden de bir grup geline eşlik eder. Bu sırada Yesa Mamali Kosa adı verilen atışmalı türküler söylenir (Yılmaz, 2016: 15). Kayseri’de kız evden çıkarıldıktan sonra bir mum yakılır. Mum yanarak sönerse aile sevgisinin bitmeyeceğine, rüzgarla sönerse biteceğine inanılır. Konya’da gelin alayı caminin etrafını üç kez dolaşır. Yozgat köylerinde gelinin başı bağlanırken yüzüne “ana yaşmağı” bağlanır ve duvağın ortasına ayna konur (Artun, 2005: 164).

Ögel’e göre, gelin alma Dede Korkut’ta “Oğlu olan evermiş, kızı olan göçürmüş” sözüyle ifade edilmekle birlikte kızın bir göçü olarak değerlendirilmiştir. Kız evden çıkmadan önce “analık giysisi” adı verilen giysi geline giydirilir. Bu işlem gerçekleşmeden gelin başı yapılmaz ve gelin elbisesi giydirilmez. Kızlığın bitip kadınlığın başladığının işareti olarak gelin başlığına önem verilir. Bu uygulama hem Anadolu’da hem de Orta Asya’da vardır. Gelin evden çıkarken baba ocağına saygı gösterir. Bunun için yedi atadan Müslüman Türklerde ise yedi evliyadan izin istenir, dualar edilir (Ögel, 2001: 267).

1.9. Gelin İndirme

Gelin alayı konvoy eşliğinde gelini alıp erkek evine getirdiğinde gelin araçtan hemen inmez. İndirmelik veya üzengili adı verilen bir hediye verilmek zorundadır. Bu hediyeyi kaynana veya kayınbaba verir. Hediye nin niteliği veya büyüklüğü ailenin gelir durumuna göre değişiklik gösterir. Bazı yörelerde gelin daha arabadayken doğurgan olmasını sağlamak amacıyla kucağına çocuk verilir. Gelin arabadan indirilmeden hoca eşliğinde dualar okunur. Gelinin attığı ilk adım çok önemlidir. Burada gelinin nasıl olması isteniyorsa onunla ilgili ritüeller gerçekleştirilir. Uysal olması istenen gelin koyun postuna bastırılır. Gelin arabadan indirilirken kurban kesilir. Gelinin kötü huylarının yok edilmesi, söz dinleyen bir ev kadını olmasını sağlamak amacıyla evin damı üzerinden çömlek atılarak kırılır. Gelin eşikten geçerken testi veya bardak kırar, eşiği öper (Artun, 2005: 165).

1.10. Gerdek

Düğünlerin bitiş faslı olarak en son ele alınan başlık gerdektir. Nikâh işlemlerinin gerçekleşmesinin ardından gelinle damatın bir araya gelmesine gerdek adı verilir. Gerdek sözü, Farsçadır. Esasında bu dilde “kubbe veya kubbeli oda” manasında söylenmiştir. Fakat Türkler bu sözü Orta Asya’da iken almışlar ve gelin çadırı ile odası için kullanmışlardır. Dede Korkut’ta, gerdek çadırının yeri, ok atılarak bulunur ve ok ile belirtilirdi (Gönen, : 68). Ögel’e göre, Hunlar’a ve Göktürkler’e gelin giden Çinli prensesler, kendi gelin odaları olan kubbeli Türk çadırları için şiirler bile yazmışlardır. “Gerdek” sözü, daha çok Oğuzlar, Türkmenler ve Batı Türkleri tarafından geliştirilmiştir. Diğer Türklerde daha çok “otağ” sözcüğü gerdek yerine kullanılmıştır. Türklerde gerdek odasının da, ayrı bir kutluluğu vardır. Kaşgarlı Mahmud’a göre gerdek odasına “münderü”, Harezmsahlar devletinde gelin odasına “terek ev” denirdi (Ögel, 2001: 270).

Damat, gelin odasına sağdııcı ve arkadaşları tarafından eğlenceli bir şekilde yumruklanarak sokulur. Dinî geleneklerin baskın olduğu bölgelerde damat namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girebilir. Damat, odaya girdikten sonra gelinin yüzü kapalıdır ve hiç konuşmaz. Damadın gelini konuşturmasının tek yolu “yüz görümlüğü” denilen hediye vermesidir. Bu hediye genellikle beşi birlik adı verilen altın kolyedir. Bu kolyeyi gelinin boynuna takan damat, gelinin yüzünü de açar.

Bazı yörelerde farklı inanç ve pratikler de uygulanır. Kırşehir’de gelinin çocuğu olsun diye gerdek gecesinde geline yumurta yedirilir. Kilis’te kaynananın gerdek gecesi kapı dinlemesi âdettendir. Böylece çocukların sağır ve dilsiz olmayacağına inanılır. Eskişehir’de gelin güveyin başının altına kismetli olsun diye para koyar. (Artun, 2005: 168).

1.11. Düğün Sonrası

Düğünün sona ermesine rağmen bir takım uygulamalar devam etmektedir. Düğünün ertesi sabahına “duvak” denilmektedir. Uşak’ta kadınlar duvak günü gelini görmek için toplanırlar ve oyunlar oynarlar. Niğde’de düğünden bir hafta sonra yakın akrabalarından on beş kişi toplanıp kız evine gider, yemek yenilir. Buna “kız ardı” denilir. Tekirdağ’da kız evinde düğünden bir hafta sonra tatlılar yapılarak gelin, damat ve yakın akrabalar çağrılarak eğlenceler yapılır (Artun, 2005: 169).

1.12. Evlenmeyle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler

Türkiye’de kısmet açmaktan başlayarak gerdek gecesine kadar uzayan aşamalar içerisinde uygulanan dinsel, ritüel ve büyüsel içerikli birçok âdet, işlem ve pratik vardır. Bunların bir bölümü gelin ve güveyin mutluluğuna yönelik pratikler çerçevesinde toplanırken, bir bölümü de kara büyü (kötülük büyü) alanına giren işlemler çerçevesinde yer alırlar. Bu işlemleri; kısmet, baht açılması, gelinin yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi, yumuşak huylu olması, bağlama büyüünü bozma başlıkları altında toplayabiliriz (Örnek, 2000: 202).

Evlenme törenlerinde en yaygın âdet “saçı saçmak” tır. Saçıdan amaç, kötü ruhları memnun ederek onların yeni evlilere zarar vermesini engellemek ve kötülükleri uzaklaştırmaktır. Günümüzde ritüel işlevi yoktur, âdet olarak sürdürülmektedir. (Artun, 2005: 170). Bu âdetin kökeni İslamiyet öncesi Orta Asya Türk âdetlerine kadar dayanmaktadır. Ögel’e göre bu uygulama, Orta Asya Türklerinde yabancı soya mensup bir kızın kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinidir. Saçuv veya saçılama isimleriyle ilk dönemlerde Orta Asya’da gelinin atının yele ve kuyruğuna kırmızı saçılmış. İslamiyetten sonraki ilk dönemlerde un serpmeye dönüşmüş, günümüzde ise para, çörek veya şeker olarak saçılmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar sırasında mutlaka dualar da edilir. Bazı Türklerde su serpmeye de saçılı olarak uygulanır. Anadolu’da buna “gelin uğru” denmektedir (Ögel, 2001: 268).

Geleneklerle ilgili bir diğer uygulama da “damat sağdıçlığı”dır. Sağdıç, damadın evli yakın bir arkadaşından seçilir. Sağdıçlar damadı gerdek konusunda bilgilendirirler. Rakipten ve kaba şakalardan korurlar. Aynı şekilde yengeler de geline gerdek konusunda gerekli bilgileri verirler. Bu geleneğin kökenleri Hz. Peygamberimiz dönemine kadar uzanmakta olup, Hz. Aişe (r.a) ile evliliğinde de benzer uygulamanın yapıldığı rivayet edilir (Çolak, 2005: 166).

C. GAGAUZ TÜRKLERİ

Kimi kaynaklarda “Gagavuz” özellikle Türkiye’deki çalışmalarda “Gagauz” şekliyle anılan bu Türk topluluğunun dil, din ve kültür yapısı bakımından kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bugün küçük bir yapıya sahip Gagauzlar, Orta

Avrupa’da birçok bölgeye kültürel damgalarını vurmuşlardır. Gagauzlar dil olarak Türkçe konuşmalarıyla birlikte Türk kültürünün birçok geleneğini yaşatmaları sebebiyle Hıristiyanlarla, Hıristiyan olmaları sebebiyle de Müslüman Türklerle tam bir birliktelik sağlayamamışlardır. Büyük göçlerin ve siyasi çekişmelerin arasında kalan Gagauzlar, tarih boyunca hep sıkıntı çekmişler ancak kendilerine has kültürel özelliklerini korumayı başarabilmişlerdir.

Günümüzde Gagauz kültürünün izleri, bu küçük topluluğun tarihi süreçler içerisinde yaşadığı Dobruca, Basarabya, Kuzey-Doğu Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Romanya, Ukrayna ve Rusya içlerine, hatta Kazakistan ve Kırgızistan’da sürülebilmektedir. Gagauzların yayıldığı coğrafya Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Bulgar, Romen, Rus hâkimiyetleri altında kalmış, dinî bakımdan da Yunan, Bulgar, Romen, Rus kilise mücadelelerine sahne olmuştur. Gagavuz Türkleri, bu mücadeleler ve göçler sebebiyle dağılmış, önemli bir kısmı değişik Balkan milletleri içinde erimiştir (Özkan, 1996: 1).

1. GAGAUZ TÜRKLERİNİN TARİHİ VE COĞRAFYASINA KISA BİR BAKIŞ

Gagauz adına ilk olarak 19. yy’da rastlanıldığı bilinmektedir. 1817’de Rusların nüfus sayımında yazılı kaynaklarda ilk kez ismi geçen bu Türklerle ilgili ilk ilmî çalışmalar adlandırma üzerine olmuştur (URL-1). Gagauzlarla ilgilenen birçok araştırmacı konuyu farklı yönlerden ele almıştır. Kelimenin ses yapısı ve morfolojik üzerinde yoğunlaşan açıklamalar, etnik yapı ve kültürel özelliklerle de desteklenmeye çalışılmıştır. Birçok araştırmacı Gagauz ismindeki Uz/Oğuz kelimesinin varlığı konusunda hemfikirdir.

Atanas Manov, Gagavuz kelimesinin etimolojisiyle ilgili görüşleri şöyle değerlendirmektedir:

“Radlof, Ağuz veya Oğuz-Uz kelimelerine Uzlar’da bir kabile manası ifade eden Ga yahut Gaga kelimesinin getirildiğini düşünmektedir. A. Moşkov, Uz veya Oğuz kelimesinin başına getirilen Gaga kelimesinin Uzlar’a mensup bir kabile manasını ifade ettiğini ileri sürmektedir. Dimitrov, bu kelimenin Sanskritçede nesil manasına gelen Ga veya kuvvetlendirilmiş şekliyle Gaga kelimesinden geldiğini ve sözün anlamının ‘Uzların ahfadı, halefleri’ şeklinde açıklanabileceğini söylüyor.

Atanas Manof, bu görüş ve düşünceleri değerlendirdikten sonra, bizzat Gagavuzların anlayışlarına dayandığını söyleyerek şu tezi ortaya atıyor. “Gagavuz kelimesindeki Ga yahut Gaga eski muhtelif Oğuz boylarından birine mensup kabile ifade eden bir ek delil, sadece bir unvandır. Bu unvan, Gagavuzlar’a Karakalpaklar’ın Hıristiyanlaştırıldıkları zamanın başlarında verilmiştir. Bunlar Rus steplerinin sınır bekçiliğini yaparlar ve Kalauz, sınır bekçisi adını taşırlardı. Daha sonraları Oğuzlardan veya Türklerden Hıristiyanlığı kabul edenlere de bu ad verilmiştir. Bu söz Ortodoks Hıristiyan Oğuz manasına gelmektedir. Eğer Ga veya Gaga Hıristiyanlaşmış Oğuzlar için değil de, herhangi bir Oğuz kabilesi için kullanılmış olsaydı, Gagavuzlarla aynı soydan gelen, fakat Müslüman olan Gacallar için de Gagavuz denilmesi gerekirdi.” (Manov, 2001: 34-35).

Gagauz ismi üzerine yapılan çalışmaların odak oluşturduğu farklı bir grup Gagauzları Türkiye Selçukluları hükümdarı Keykavus’la ilişkilendirmektedir. Bu söylemi dile getiren ilk araştırmacının Paul Wittek’in olduğunu ve büyük Türk tarihçisi Halil İnalçık’ın da bu görüşe katıldığını biliyoruz. Bu grubun iddiasına göre Gagauzlar, Keykavus’la birlikte Anadolu’dan Balkanlara geçiş yapan Türklerdir. Kemal H. Karpat da Gagauz ismine kaynak olarak Keykavus’un telaffuzu üzerinde durmaktadır (Özkan, 1996: 7-8).

Gagauzların tarihiyle ilgili bilgiler sayfalar alacak bir içeriğe sahiptir. Ancak biz tezimize bakış açısı oluşturacak kadar özet bir şekilde konuyu yansıtmak durumundayız. Bu bakımdan İslam Ansiklopesi’nde Kemal Karpat’ın yazmış olduğu Gagauz maddesinden derlediğimiz ifadeler yeterli olacaktır düşüncesindeyiz:

“Gagauzların bugünkü coğrafyaya nasıl yerleştikleri hususunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden en geçerli kabul edileni Gagauz adıyla ilgili bilgilerde de adını verdiğimiz Vittek’e ait olandır. Paul Wittek ilk defa sağlam tarihî kaynaklara dayanarak Gagauzlar’ın Anadolu’dan çıkarak Karadeniz sahillerine yerleştiğini ikna edici bir şekilde açıklamıştır. Wittek’e göre, Moğol idaresine karşı çıkan ve yenilince dayısı olan Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleologos’a sığınan II. Keykâvus, kendi tarafını tutan ve Sarı Saltuk idaresinde Bizans topraklarında barınan 12.000 çadır Türkmen grubunun desteğine güvenerek Bizans imparatorunu tahttan indirmek isteyince hapse atılmış, adamları da Karadeniz’in kuzeybatısına yerleştirilmişti. Bizans imparatoru bunları merkezi Tırnova’da olan ve Ortodoksluğu kabul etmiş Kuman beylerinin idaresinde kurulan ikinci Bulgar devletine karşı

kullanmak niyetindeydi. Dobruca bölgesinde yerleşen bu Türkmenler ve Keykâvus'un adamlarından bir kısmı Hıristiyanlığı kabul etmiş olmalıdır. I. Bayezid Karaferye'yi 1392'de fethettiği zaman o bölgenin âmiri İzzeddin Keykâvus'un torunlarından olan Lizakos idi. Lizakos Bayezid'in kumandasında birçok savaşlara katılmış, gerek kendisi gerekse halefleri vergiden muaf tutuldukları gibi uzun süre 'sultan' unvanını taşımışlardı. Osmanlı idaresi Hıristiyan olmalarına rağmen onların asaletine saygı göstermiştir.

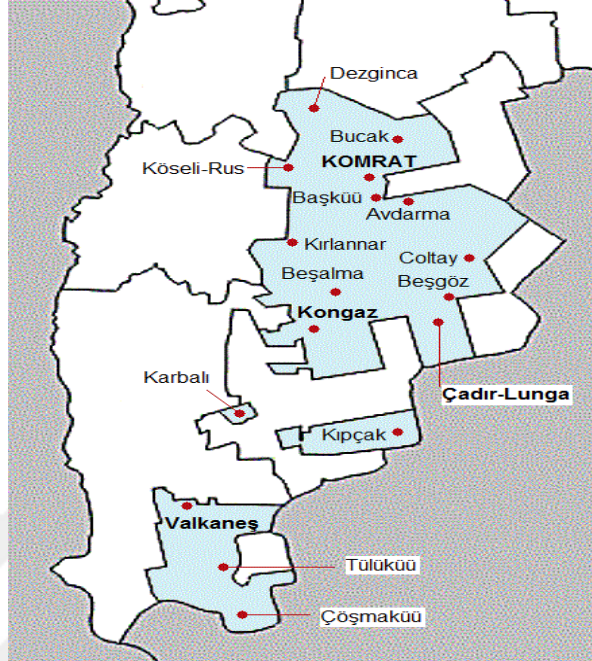
Karadeniz bölgesinde yaşayan bu Türkler, Dobruca'da VIII. Mikhail Paleologos zamanında kısa süreli de olsa Balık'in idaresinde bir devlet kurarak bölgeye hâkim olmuşlardır. Gagauzlar günümüzde bu devleti ilk Gagauz devleti olarak tanıtmaktadırlar. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Osmanlı kaynakları, adları XIV. yüzyılın başlarından itibaren daha geniş bir şekilde kullanılmaya başlandığı tahmin edilen Gagauzlar hakkında bilgi vermemektedir. 19. yy'dan sonra Gagauzlar için dönüm noktası olmuştur. Rusların bölge üzerine hâkimiyet kurmaya başlamasıyla Osmanlı- Rus anlaşmaları çerçevesinde başlayan idarî bölünmeler Sovyet Rusya'nın bölgeye sürekli müdahalesiyle günümüze kadar devam etmiştir. Gagauzlar bu mücadelelerde önemli derecede göç hareketleriyle Balkanlardan Kafkaslara kadar yayılmış, önemli bir kısmı yerleştikleri bölge nüfusları içerisinde erimiştir" (Karpat, 1996: 289-291).

Sovyet Rusya 90'ların başında dağılmaya başlamadan önce, Gagauzlar özerk yapıyı ilan ettiler. Bu yapı, 12 Kasım 1989 tarihinde Gagauz Otonom Cumhuriyeti adıyla kurulmuştur. Bu gelişmeyi takiben, yaklaşık on ay sonra 19 Ağustos 1990'da Gagauz Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi. Merkezi Komrat olan bu bölge bir süre sonra Moldovya'ya bağlanmıştır. Moldovya Başbakanı Andrei Sangheli'nin başkanlığında kurulan bir komisyon, Gagavuz Yeri'nin özel statüsü hakkında çıkarılacak kanununla ilgili çalışmaları başlatmıştır. Moldavya Anayasası'na eklenen 113. maddeyle 23 Aralık 1994'te Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti tanınır ve Gagavuzların self-determinasyon hakkı kabul edilir (URL-1).

2. GAGAUZ YERİ'NDE NÜFUS VE YERLEŞME

5 Mart 1995'te yapılan referandum ile Gagavuz Yeri'nin sınırları 3'ü şehir 29'u köy 32 yerleşim merkezinden meydana gelir. Bunlar; Çadır, Komrat (başkent), Vulkanesti şehirleri ile Alekseva, Avdarma, Baurçi, Beşalma, Beşgöz, Bucak,

Çeşmeköy, Çokmeydan, Dezginci, Dudeşti, Etulya, Ferapontevka, Gaydar, Joltay, Karbali, Kazayak, Kıpçak, Kirsova, Kongaz, Kongazcikul de Jos, Kotovkoe, Köselia Ruse, Kriet Lunga, Torna ve Yeni Etulya köyleridir (URL-1).

Harita: Gagavuz Yeri'ne bağlı yerleşim alanları

Gagavuz Yeri'nin yüz ölçümü 1.831 km², nüfusu kesin olmamakla birlikte 172 bine yakındır. Nüfusun milliyetlere göre dağılımı ise şöyledir: Bulgar - % 5,2; Rus - % 4,4; Moldovan - % 4,1; Ukraynalı - % 3,2; Yahudi ve Çingene basta olmak üzere diğerler - % 1,1; Gagavuzlar ise nüfusun % 82'sini oluşturmaktadırlar. 383 Joltay, Gaydar, Besalma ve Kiriye Lunga köylerinde Gagavuzların oranı % 98'i aşmaktadır (Velev, 2007: 138).

Gagavuzlar, Gagavuz Yeri dışında Ukrayna'nın güneyinde Zarporoje ve Odesa (İsmail) çevresinde, Kazakistan'ın doğusunda, Kırgızistan'ın Frunze, Özbekistan'ın Taşkent şehirlerinde, Romanya'nın Dobruca bölgesinde birkaç küçük yerleşim merkezinde, Yunanistan'ın Keserya şehrinde, Makedonya'nın güney doğusunda küçük gruplar hâlinde yaşamaktadır (URL-1). Ayrıca Gagavuzların Bulgaristan'da yaşamış buldukları daha pek çok kasaba ve köy olduğu bilinmektedir. Türker Acaroğlu'na göre bunlar, Gagavuzların Rusya içlerine kadar göç etmeleriyle ortadan kalkmıştır. Bugün Bulgaristan'da adları anılan köylerin

kimilerinde pek az Gagauz kalmıştır. Onun için, sayılarını kesin olarak bilmek olanağı yoktur (Acaroğlu, 1999: 485-487).

Gagavuz Yeri'nin resmî dili, Gagavuz Türkçesi, Rusça ve Romencedir. Moldavya Cumhuriyeti bayrağı yanında, bir de Gagavuz Yeri bayrağı vardır. Bu bayrak mavi, kırmızı ve beyaz zemin üzerine üç san yıldızdan meydana gelir. Mavi Türklüğü, beyaz eski Türklerde batıyı ve barışı, kırmızı serbestlik ve özgürlüğü, yıldızlar ise geçmişi, hâli ve geleceği temsil eder (URL-1).

3. GAGAUZ TÜRKLERİNDE DÜĞÜN

Gagavuzlarda evlenme folkloruyla ilgili içerikler ufak farklarla Türkiye'deki şekildedir. Gagauzların Hıristiyanlığa, farklı bir dine mensup olmaları, kültürel bazı farklılıklara sebep olmaktadır. Ancak birçok gelenek net bir şekilde Anadolu'daki gibidir. Örneğin, Gagauz düğünlerinde görülen sağdıçlar Anadolu düğünlerinde de vardır ve bu sağdıçlar Gagauz düğünlerinin yöneticisi konumundadır. Gagauz gençleri ailelerinin rızasını almadan evlenmezler ancak tıpkı Anadolu'daki gibi aileler arasında anlaşmazlık çıkarsa kız kaçırma uygulamalarının var olduğu bilinmektedir. Bunların yanı sıra at yarışı ve güreşler düğünlerin vazgeçilmezidir. Bu karşılaşmalar bitirilmeden düğünün merasim kısmına geçilmez. Gagauz aileleri evlatları evlenecekleri yaşa ulaştıklarında onları nişanlar. Gagauz Türklerinde tek eşliliğe oldukça önem verilir (Güngör ve Argunşah, 2002: 90). Ayrıca Gagauz düğün folklorunda çeyiz sergileme, bayrak asma, düğüne çağırma geleneklerinin varlığını biliyoruz (İusumbeli, 2008: 108).

Gagauz folklorundaki evlenmeyle ilgili başlıkların büyük bölümünü Doğan Kaya'nın V. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu'nda sunduğu bildirden aktarıyoruz. Ayrıca Harun Güngör, Mustafa Argunşah ve Atanas Manov'un kaynaklarına da başvuracağız.

3.1. Kız İsteme- Baalantı / Söz Kesimi

Gagauz kültürüyle Anadolu kültürünün ne denli benzerlik sergilediğini burada görebilmekteyiz. Kız isteme öncelikle bir kızın seçilmesiyle olur. Bunun için ya evlenecek gencin belirlediği/anlaştığı aday ya da aile büyüklerinin beğendiği kız için kız evine aracı adı verilen kadınlar gönderilir. Kız evinin niyeti araştırılır.

Burada babanın cevabı ailenin cevabı yerine geçer. Eğer cevap olumluysa erkeğin anne ve babası hediye olarak şarap alarak kızını istemeye gider. Çelik'e göre, olumlu cevabı alan erkek tarafı kız evine bir "altın" göndermek durumundadır. Köylerde bu durum biraz daha farklıdır. Altın yerine "baba hakkı" diye adlandırılan bir para belirlenir, geleneğe göre erkek tarafı bu parayı ödemek zorundadır (Çelik, 1996: 21). Burada uzun bir sohbet gerçekleşir ve sonrasında erkek tarafı kız tarafına dünür olmaya geldiklerini açıkça söyler. Kız tarafı bu duruma razı gelirse şarap açılır ve iki taraf da şaraptan içer. Böylece ilk baalantı yapılmış olur. Daha sonra aileler aralarında belirledikleri çeşitli tarihlerde iki defa daha bir araya gelir. Böylece ikinci ve üçüncü baalantı gerçekleşir. Bu bir araya gelmelerde karşılıklı hediyeleşmeler olur (Kaya, 2001: 2).

3.2. Goda/ Nişan

Nişan, goda olarak da adlandırılmaktadır. Nişana giden damat tarafı sayı bakımından çift sayıda gitmeye dikkat ederler. Nişan için kız evinde bir araya gelinir. Yemekler yenilir, içkiler içilir ve gelin adayına takılar takılır. Nişan çemberi adındaki başörtüsü kızın başına bağlanır. Bu örtünün ucunda altın bulunur. Bu işlemin sonrasında kız nişanlı sayılır. Nişanın ardından kız, merasime katılanların elini öper. Nişanın ertesi gününde gelen hediyelere karşılık olarak gelin bir sepet hazırlar. Gelinin yakınlarından oluşan bir grup eşliğinde bu hediye sepeti oğlan evine götürülür. Bu sırada türküler söylenir, oyunlar oynanır. Hediyeler dağıtıldıktan sonra herkes dağılır. Böylece nişan/goda sona ermiş sayılır. Nişandan sonraki iki hafta "kişmiş aftası" olarak adlandırılır. Bu sürede damat tarafı kız tarafına çeşitli tatlılar hediye eder. Damadın annesi kıza elbise giydirir. Kız, bu elbiseyi üç defa yere atar. Kız doğup büyüdüğü evden ayrılacak olmanın hüznünü elbiseyi yere atarak gösterir. Nişanlılık sürecinde evlilik için gerekli tarih kararlaştırılır. Günler belirlenerek düğün için gerekli işlerin halledilmesi için nişanlı kız alışverişe çıkarılır. Alışverişin ardından gelin elbisesi dikilir (Kaya, 2001: 2).

Bulgaristan'daki Gagauzlarda ise nişandan düğüne değin geçen zaman içinde kız, oğlanın ana-babasından gizlenir. Onlardan birinin nişanlı kızın evinin yakınından geçmesi ya da kızın bir yerde görülmesi, büyük bir aşağılama (hakaret) sayılır. Böyle bir şey olursa, kız teselli olunamaz biçimde ağlar (Manov, 2001: 85).

3.3. Düğün

Dinî inanışlar belirli günlerde bazı etkinliklerin yapılmasını kısıtlayabilmektedir. Örneğin, İslamî kaidelere göre bayramlarda, hatta iki bayram arasında düğün yapılmaması tavsiye edilmektedir. Gagauz Türklerinde de Hıristiyanlık inancına göre belirli zamanlarda düğün yapılmaz. Büyük oruç denilen Paskalya perhizleri günlerinde, Noel perhizlerinde, Meryem Ana perhizlerinde, Petros ve Pavlos perhizlerinde vb. Hıristiyan inanışının kutsal saydığı günlerde düğün yapılmaz (Güngör ve Argunşah, 2002: 91).

Burada değinmemiz gereken önemli bir husus da şudur ki Bulgaristan bölgesinde yapılan araştırmalarla Moldova'daki Gagauz Yeri'nde yapılanlar farklılık içermektedir. Örneğin, düğün yapılmayan günler konusunda Moldova'daki Gagauzlar Salı, Perşembe ve Cuma günlerine dikkat ederken Bulgaristan'daki Gagauzlarda böyle bir geçerlilik yoktur.

“Düğün çarşamba veya perşembe günü başlar. Cuma günü öğleden sonra d'ev'er, çalgıcıları ayarlar. D'ev'er, güvey tarafında düğünün organizesiyle meşgul olan delikanlıya verilen isimdir. Hısım ve akrabadan oluşan bir grup müzik eşliğinde kız evine gider. Cuma günü öğleden sonra gelin hamama götürülür. Akşam, kına yakma geleneği uygulanır, geline kına yakılır. Cumartesi günü gaydacılar, kalabalık bir grupla güveyin evine gider. Gelin bir kırmızı çevre verir. Kadınlar bu çevreyi kırmızı iplikle dikip oğlan evine verirler. Bu, düğün bayrağıdır. Güveyi bunu evlerinin saçaklarına takar. Böylelikle o evde düğün olduğu belirlenmiş olur. Düğünlerdeki önemli adetlerden birisi de gelinin saçının örülmesi ve güveyin traş edilmesidir. Gelinin saçını saadıcı tarafından örülür ve bu arada pelik türküsü söylenir. Saç örme işlemi bittikten sonra güveyin evine gidilir ve orada kayın veya gelinin haç atası tarafından güveyin yüzü tıraş edilir. Tıraş esnasında orada bulunanlar güve türküsü söylerler. Bayrak dikildikten sonra yemek yenilir, ertesi gün yapılacak işler konuşulur. Komşular tanıdıklar düğüne davet edilir. Eğlence başlar. Gün boyu ve gece oyunlar oynanır. Gece birkaç kişi saadıcın evine gidip onu güveyin evine getirir. Burada tavuk yenilir şaraplar içilir. Güveyin yakınları ve tanıdıkları birlikte eğlenirler. Pazar günü kalabalık toplanır. D'ev'er, güveyin önünde ve elinde bayrak olduğu halde, çalgılar eşliğinde saadıcın evine gidilir. Saadıcı evinden alındıktan sonra düğüncüler gelinin evine gider. Saadıcı bahşiş para veya kemer verdikten sonra içeri girer, gelini giydirir. Gelinin saçını tek örgü yapar. Beli bağlandıktan sonra

gelin büyüklerinin elini öper, o helalleşip onların hayır dualarını alır. Bu sırada çalgılar hüzünlü hava çalar. Evden çıkarken çocuklar bahşiş olarak kapı parası alır. Gençlerin başına buğday, kişmiş, para saçılır, arkalarından su dökülür. Bu arada çiz de beraber götürülür. Önde güveyi arkada gelin tarafı kiliseye yürür. Kiliseye ulaşıldığında papaz gelini güveyin koluna verir. Onlar önde düğüncüler arkada kiliseye girer. Kilisedeki tören bittikten sonra düğüncüler yine çalgılar eşliğinde güveyi evine gelir. Kapının önünde kaynana bir çanak içinde un ve içinde bal dolu fincanla gelin ve güveyin etrafında üç kere dönerek oynar. Onların kulaklarına gül takar. Seyreden kadınlar çanaktan un alıp kaynananın yüzüne, üzerine atarlar. Gülüp eğlenirler. Güveyi içeri sokulurken arkadaşları ona vurmak ister. Yol boyu beyi bunlara engel olmak ister. Kayınbaba geline bir tarla veya bağ bağışlar. Davetlilerle birlikte yemek yenilir. Gece olur düğüncüler dağılır.” (Kaya, 2001: 3).

Gelin ve damatla ilgili uygulamalara özel türkülerin varlığı oldukça özgün bir görünüm yansıtmaktadır. Gagauzlarda düğüne davet etme şekli de oldukça ilginçtir. At üzerine binen bir genç, bütün akrabaları çotra ile şarap ikram ederek düğüne davet eder (Güngör ve Argunşah, 2002: 91).

3.4. Düğün Sonrası

Düğünün bittikten sonra uygulamalar bitmez hatta daha da çeşitlenir. Çünkü gerdeğe geçilmemiştir. Damadın yakınları sabah türküler eşliğinde eğlenirler. Bu ekip, güveyle birlikte kızın anne ve babasına “tatlı rakı” adını verdikleri içkiyi içirirler. Ortamda bulunan herkesin kulağına fesleğen takılır. D’ev’er, eğlenceye gelenlere hizmet etmeye devam eder, rakı taşır. Damadın yakınları genç çiftlerin yalnız kalabilmeleri için kızın anne ve babasını davet ederler. Böylelikle evli çiftler gerdeğe girerler. Düğünün ardından gelin, kayınbabasına çeyizinde getirdiği elbiseleri hediye eder. Gelin bunun karşılığında bahşiş alır. Gelini görmek isteyenler için yemek düzenlenir. Gelin, gelenlere çeşitli hediyeler verir, karşılığında yine bahşiş alır. Düğünden sonraki Cuma günü gelin iki kadının eşliğinde avluya çıkarılır ve başındaki duvak çıkarılır. Kaynana ballı pide yapar ve gelenlere ikramda bulunur. Pidenin ardından eğlence düzenlenir. Gelin ve damadın başından su dökülmesi âdettendir. İkinci ve üçüncü haftalarda kız ve erkek evi karşılıklı yemeğe davet edilir (Kaya, 2001: 4). Bir başka araştırmada ise düğün sonrasında yapılan törenlerin

arasında “kırmızı rakı” “çingenä gezmäk”, “duvaa almak”, “geline iş yaptırmak”, “haftalık” gibi törenler bulunmaktadır (Iusıumbelı, 2008: 161).

D. KAŞKAY TÜRKLERİ

Türkiye’den sonra en yoğun Türk nüfusunun bulunduğu coğrafya İran coğrafyasıdır (Kafkasyalı, 2005: 110). İran Türkleri, doğuda Hazar Denizi ve Türkmenistan, kuzeyinde Aras nehri, batıda Türkiye ve Irak ile çevrili olan, güneyde Tahran havalisine kadar uzanan bu en eski Türk yurdunda yaşamaktadırlar (Kafkasyalı, 2002: 18). Kaşkay Türkleri de geniş İran coğrafyasının güneyinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Yakın döneme kadar konar göçer bir yaşam tarzına sahip Kaşkaylar, son otuz yılda hızla yerleşik yaşama geçiş yapmaya başlamışlardır. Kaşkaylar, İran’da Azerbaycan ve Türkmenlerin ardından en fazla nüfusa sahip üçüncü Türk topluluğudur (Karaaslan, 2010: 115).

1. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ VE COĞRAFYASINA KISA BİR BAKIŞ

Kaşkayların kökeni ve İran coğrafyasına yerleşimleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşler şöyledir: Kaşkaylar, Halaçlardan ayrılarak İran coğrafyasına gitmişlerdir; Kaşkayların bir kısmı Irak Türkmenlerinden meydana gelmektedir. Güçlü bir ihtimal olarak da Kaşkaylar, Kafkas üzerinden İran’ın güneyine inmişlerdir (Haghighat, 2016: 2). Kafkasyalı’nın ortaya koyduğu çalışmalar da bu görüşleri daha da ayırtılmaktadır. Bir görüşe göre Kaşkaylar, Cengiz Han döneminde öncü kuvvet olarak Afganistan’a, Kafkaslara oradan da İran’ın kuzeyine gelmişler, Şah İsmail döneminde de güneye bugünkü alanlarına yerleştirilmişlerdir. Bunun yanı sıra Nadir Şah döneminde Gürcistan’ın fethinden sonra Kaşkayların Horasan’a yerleştirildiği bilgisi de yer almaktadır (Kafkasyalı, 2011: 76).

Şah İsmail Safavi döneminde, Kaşkaylar, İran’ın güneyini işgal eden Portekizleri Şah İsmail’in emriyle İran topraklarından çıkartmışlardır. Kaşkaylar, Afşar Hanedanlığı döneminde de Nadir Şah’a girdiği birçok savaşta yardım etmiştir (Kafkasyalı, 2010: 101). Ancak bazı anlaşmazlıklar nedeniyle, Nadir Şah, bir süre onları kendi yurtlarından Horasan’a göndermiş ve Kaşkaylar kendi sahalarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Fakat Nadir Şah’ın öldürülmesi ve Karim Han Zand’ın

yardımıyla eski yurtlarına dönmüşler ve İran bölgesinde yaşamaya devam etmişlerdir. Gacar İmparatorluğu döneminde Kaşkaylar ve başa geçen hükümdarlar arasında birçok çatışma olmuştur. Çatışmaların en büyük sebebi, Kaşkayların İran topraklarında güçlenerek dönem dönem hükümdarlara başkaldırmalarıdır (Haghighat, 2016: 3).

İran'da Meşrutiyet Devrimi'ne kadar Kaşkayların merkezî yönetimle çatışmaları devam etmiştir. Kaşkaylar, Sulat-ül Dule döneminde oldukça güçlenmişlerdir. Bu gücün devamında Kaşkaylar ilk kez meclise temsilci göndermişlerdir. Meşrutiyet Dönemi'nde Kaşkaylar, Sulat-ül Dule önderliğinde İran coğrafyasının merkez hükümdarlığına sahip olmak için ayaklanmışlardır. Sulat-ül Dule geçmişten günümüze kadar devamlı İngilizler ile düşmanlık içinde olmuştur. Tarih boyunca devamlı savaş halinde olmuşlardır. Kaşkayların İngilizler ile çatışmaları her zaman devam etmiştir (Haghighat, 2016: 4).

Kafkasyalı'ya göre 20. yüzyıl Kaşkaylar için karanlık, tahrip edici bir sürecin başlangıcını oluşturur. Pehlevi dönemi olarak anılan ve özellikle de Rıza Şah Pehlevi'nin konargöçer topluluklar üzerinde uyguladığı "Tahte Gapu" isimli iskan siyaseti, Kaşkayların kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan zarar görmesine sebep olmuştur. 1979'daki Humeyni ayaklanmasında, Kaşkay Türkleri Humeyni'ye destek vermişlerdir. Çünkü Humeyni, iktidara gelmesi durumunda Kaşkaylara bağımsızlık sözü vermiştir. Yönetimi ele geçirdikten sonra ise bağımsızlık bir yana, Kaşkaylara savaş açmıştır. Kaşkayların ilhanı olan Dr. Hüsrev Han idam edilmiş, il beyleri sürgüne gönderilmiştir. Humeynî devriminden sonraki süreçte Pehlevi dönemi kadar olmasa da Kaşkayların kültürel yaşamının yozlaştırılması yönünde politikalar devam etmektedir (Kafkasyalı, 2006: 283). Kaşkay Türkleri için en yıpratıcı dönem, İran-İrak Savaşı olmuştur. İran yönetimi, 80'li yıllarda Irak'la yapılan savaşta diğer Türkler gibi Kaşkayları da ön saflara iterek büyük zayıflık verilmesine sebep olmuştur (Kafkasyalı, 2011: 78).

Bu görüş ve dayandırmalardan çıkarılabilecek sonuç, Kaşkaylar İran coğrafyasında Türklerin teşkilatlandığı dönemlerden itibaren Orta Asya'dan İran topraklarına yerleşen bir Türk topluluğudur. Kaşkay Türkleri, tarih boyunca İran coğrafyasında önemli bir topluluk olarak anılmıştır. Tarihi süreçlere bakıldığında

Kaşkay Türkleri, İran topraklarında sürekli bir çatışma halinde yaşamışlardır. Gerek merkezî yönetimle aralarının iyi oldukları süreçlerde yönetimin emrettiği görevlerde, gerekse de merkezî yönetimle sıkıntılı geçen süreçlerde Kaşkaylar, sürekli savaş halinde olmuşlardır.

2. KAŞKAY İLİ'NDE NÜFUS VE YERLEŞME

Kaşkayların yayıldığı saha, Güney İran'ın, Karakaç çayı boyunca uzanan bir istikametle ve güney kuzey doğrultusunda şekillenen göç yolları üzerindedir. Bu bölge, İran hükümeti tarafından idari manada “Vilâyet-i Kaşkayı” olarak anılmış ve 15 kazaya ayrılmıştır. Kaşkay yurdu, Basra Körfezi kıyılarından başlayarak İsfahan ve Bahtiyari bölgelerinin güneyine kadar varan bir alana yayılmıştır (Karaaslan, 2010: 12).

Harita: İran coğrafyasında Kaşkay İli (Karaaslan, 2010: 511).

Kaşkay Türklerinde geleneksel idari teşkilatlanma olan aşiret yönetimi sistemi günümüze kadar uygulanan bir sistemdir. Merkezî hükümet bu konuda baskı uygulamaktadır. Kafkasyalı bu sistemle ilgili şu açıklamaları yapar ve Kaşkay yerleşim yerleri hakkında şu bilgileri verir:

“Él (il) tayfalardan; tayfalar obalardan yani “tire” lerden; tireler de ailelerden yani “ocak”lardan oluşmaktadır. Elin başında İl Han, boyların başında Gelanter (boy beği), obaların başında da kethuda unvanlı reisler bulunmaktadır. İl Beği, İl Han'ın

vekili olup elin idaresini fiilen elinde bulundurmaktadır. İl Beği, İl Han'ın oğlu ve kardeşi gibi en yakın akrabasından seçilir. Vilayet-i Kaşkayı; Şeş Nahiye, Çahar Dange, Kam Firuz Kazası, Erdekan Kazası, Kazerun Kazası, Heşt Kazası, Cerre Kazası, Famur, Ferraşbend, Mahalle Erbaa, Firuzabad, Mimend, Efrez Kazası, Honc Kazası, Mahur Milati, Kâkân Kazası olmak üzere 16 kazadan meydana gelmektedir. Adı geçen kazalardan, Keş Nahiye, Çahar Dange, Kam Firuz, Erdekan ve Kazerun Kaşkayların yaylaklarını, diğer kazalar ise Kaşkayların kışlaklarını oluşturmaktadır” (Kafkasyalı, 2010: 102-103).

İran İstatistik Merkezine göre ülke nüfusu 2011 yılında yapılan sayımda 75.149.669 olarak tespit edilmiştir (Gökdağ, 2013: 1). İran coğrafyasında yaşayan Kaşkayların nüfuslarıyla ilgili resmî bir veri yoktur. Bu durumun başlıca sebepleri sosyal (göç, eğitim, göçebe yaşam gibi), siyasi (merkezî yönetimle ilgili problemler) ve coğrafi (ulaşım yetersizliği) olarak ele alınmaktadır (Cevanşir, 2001: 182-184). Dolayısıyla, İran'da yaşayan diğer gruplarda olduğu gibi Kaşkaylar için de nüfus konusunda “tahminî” bilgiler verilebilecektir. Mehmet Karaaslan Kaşkayların nüfuslarıyla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

“Kaşkay Türklerinin nüfusuna dair tahmini bilgiler 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu saha üzerine çalışan yerli ve yabancı pek çok araştırmacı ve asker tarafından dile getirilmiştir. Kaşkayların nüfusuna ilişkin tahminler 15.000 ila 3.500.000 gibi çok geniş bir skala arasında yapılmıştır. Bunda şimdiye kadar Kaşkay nüfusu kapsamı içine yalnızca göçebe nüfusun dâhil edilmesi ve günümüzden geriye doğru gidildikçe istatistikî verilerin gerçeğe yakınlığının azalması etkilidir. Özellikle 1960 öncesindeki veriler yalnızca tahmin olarak değerlendirilmeye uygundur. Günümüzde Kaşkay İli'nin büyük bir kısmı yerleşik hayata geçmiştir. Bu durum onların nüfusu hakkında doğru bir sayı vermeyi daha da zorlaştırmaktadır. Birçok araştırmacı günümüzde yerleşik hayata geçen ve göçebe yaşam tarzını devam ettiren Kaşkayların toplamının; yaklaşık 3.500.000 nüfusa sahip oldukları kanaatindedirler” (Karaaslan, 2010: 20 - 21).

3. KAŞKAY TÜRKLERİNDE DÜĞÜN

Kaşkay Türklerinin toy (düğün) merasimleri detaylı bir içeriğe sahiptir. Ayrıca düğünün her aşamasında kullanılan maddî kültür unsurları, birçok dinî ve millî mesajlar içermektedir. Davetliler çadırının üzerine dikilen ‘baydak’, meydanda

yakılan ‘toy ataşı’ ve etrafında tutulan ‘haley (hilal)’, kız babasının çadırındaki ‘ocak’, turuncu renkli ‘gelin-güveyi çadırı’, çadırlara asılan ‘yedi renkli kuşak ve püsküller’, ‘gelinin beline tuz ekmek bağlanması, gelinin zülfünün kesilmesi, sehrevazı merasimi, davetlilerin istikbaline çıkılması bunlardan bazılarıdır (Kafkasyalı, 2008: 720).

Eski Türk toplumlarında olduğu gibi Kaşkaylarda da önce ailenin büyük erkek evladı evlenir ve babayla aynı ocakta yaşar. Evlenme sırası diğer erkek kardeşlere gelince en büyük ağabey ayrı ev açar. Bu şekilde gelenek devam ederken en küçük erkek kardeş evlenince ayrı eve çıkmaz, anne babası yaşadığı sürece onlarla birlikte kalır. Eski bir Türk töresi olan bu uygulama Göktürkler’e kadar uzanmaktadır (Yanar, 2015: 232). Türk kültürünün genelinde bütünlük arz eden bir yapıya sahip olan düğün gelenekleri, İran coğrafyasında yaşayan Türklere de benzer içeriklerle gerçekleştirilmektedir. İran’ın güneyinde yaşayan Kaşkaylarda evlenme, küçük farklılıklarla Türk evlenme kültürünü yansıtmaktadır.

3.1. Düğün Öncesi (Gelenekler, Kız İsteme)

Kafkasyalı, Kaşkaylarda evliliklerin sağlam temellere oturduğunu vurgulamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının sosyal yaşamda birlikte büyümelerini bu duruma sebep olarak göstermektedir. Haremlik selamlık anlayışının olmaması, çiftlerin birbirlerini yakından tanımalarına vesile olur. Ayrıca onların “alaçık” ve “kara çadır” dedikleri kocaman çadırlardan başka kapalı mekânlarının olmayışı da iletişime açık bir yapı sergilemektedir. Evlilikler genellikle oba ve ocak gençleri arasında olmaktadır (Kafkasyalı, 2008: 720).

Evliliklerde ailelerin rızası oldukça önemlidir. Kızın rızasına genellikle başvurulmaz. Kaşkay millî kıyafetini giyen bir kız için evlilik çağı gelmiştir. Kızlar 14-15 yaşlarına geldiğinde kızın annesi eşine danışarak kıyafeti giydirir. Bu bir çeşit duyuru özelliği taşımaktadır. Erkeklerin evlilik çağına geldiğini gösteren herhangi bir pratik yoktur. Erkek yakın akrabalarından ya da başka bir obadan beğendiği kızını ailesine bildirir. Önceleri erkeğin ok atması, cesaretli olması, iyi ata binmesi gibi hüneler eş seçiminde ön plandayken, günümüzde sosyoekonomik seviyede eşitlik ve ahlakî değerlere bağlılık ön plandadır (Yanar, 2015: 233).

İstenecek kız belirlendikten sonra kızın ailesine çadırlarına gidebilmek için haber gönderilir. Eğer kız evi bu daveti kabul ederse bu durum kızı vereceklerine dair bir işaret olarak algılanır. Obanın hatırı sayılır kişileri öncülüğünde kız evine gidilir, kız istenir. Bu bölümden sonra söz kesilir ve nişan takılır. Burada aileler başlık parası ve karşılıklı alınacaklar konusunda anlaşmaya varırlar. Başlık olarak altın gibi mücevherlerin yanı sıra, koyun, inek, deve gibi hayvanlar da istenebilir. Kaşkay geleneğine göre, söz kesildikten sonra kız ile oğlanın düğüne kadar birbiriyle görüşmesi yasaktır (Kafkasyalı, 2008: 720).

3.2. Kına, Düğün ve Gelin Alma

Kına yakma işlemi düğünden bir önceki gece gerçekleştirilir. Nikâh kıyılana kadar damatla gelinin birbirini görmesinin yasak olmasından dolayı, damat ve gelin tarafında ayrı ayrı kına yakılır. Bu merasimde büyük bir kapta ezilen kına renkli tabaklar içinde mum ve bilimum malzemelerle süslenecek bir kadının başının üzerinde hısımların katılımıyla birlikte gelin çadırına götürülür. Burada çengi ve aşıkların şarkıları ve türküleri eşliğinde gelinin başına ve damadın avucuna kına yakılır (Yanar, 2015: 234). Meydanda hazırlanan ocak; kına gecesi, düğün günü sabahı tan ağardığında ve düğünün kaç gün süreceğine bağlı olarak sonraki günlerde her akşam olmak üzere yakılır. Toy bu ateşin etrafında gerçekleştirilir. Burada çeşit çeşit oyunlar oynanır. Davul ve zurnanın eşliğinde başlayan toyda bütün davetliler meydandaki ocağın etrafına toplanırlar ve oğlan tarafı çalgıcılara bahşiş olarak elbise dağıtır. İlk önce güveyin yakın akrabaları müzik eşliğinde oynarlar ve daha sonra diğer davetliler onlara katılır (Kafkasyalı, 2008: 720).

Gelin getirme konusunda gerçekleşen birçok ritüel vardır. Kuşak bağlama, atları bezeme, damadın gelini karşılaması-indirmesi bunlardan en önemlileridir. Öğleden sonra saat iki – üç sularında erkek tarafı çoluk-çocuk büyük bir kalabalıkla gelini almak için yola çıkar. Kız evi için “nağara” sesinin gelmesi ile erkek tarafının geldiği bilinir. Gelinin beline bir kuşak bağlanır ve kuşağın içine ekmek ve tuz koyulur ki bundaki amaç gelinin bereketinin kızla birlikte gitsin dıyedir (Karaaslan, 2010: 241). Kafkasyalı'nın tespitlerine göre tuz, gelinin evinin bereketli, ağızlarının tamlı, lezzetli, kendilerinin huzurlu ve ailelerinin vefalı, güvenilir olacağına inanılır (Kafkasyalı, 2008: 720). Tuzla ilgili inanışlar Anadolu sahasında da varlığını

göstermekte olup tuzun Türk kültüründeki yeri zenginlik ve huzurun belirtisi olarak karşımıza çıkar. Adana'da gelin evden çıkarılırken erkek evinden gelenler kız evinden tuz çalarlar ve yeni eve getirirler. Kızın baba evindeki huzurla yeni evinde mutlu olacağına inanılır (Naskali, 2004: 155).

Kaşkay kültüründe bekâr bir kızın zülüfleri görünür vaziyettedir. Bir kızın evli olup olmadığını anlamının yolu zülüflerinin görünürlüğünden anlaşılmaktadır. Kaşkay gelinleri, gelin giysisini giydikten sonra çok önemli bir işleme tabi tutulurlar. O da zülüflerinin kesilmesi işlemidir. Gelin alınmadan önce bu işlem damat tarafından gönderilen âşık ya da çengi hanımı tarafından gerçekleştirilir. Zülüfleri kesilen gelinin saçları örülerek ensesine düğüm edilir ya da sırtına sarkıtılır. Bu işlemlerden geçen gelin, artık topluma kızlıktan gelinliğe geçtiğini duyurmuş olur (Kafkasyalı, 2008: 725).

Kaşkay gelini ata bindirilir. İlk çocuğun erkek olması için atın terkesine bir de erkek çocuk bindirilir. Bu şekilde yola çıkılır. Gelin konvoyu toyhâneye yaklaşınca ve toyhânedeki davul zurna sesleri kulağa gelince at binilir ve toyhâneye kadar yarış yapılır. Gelin atı oğlan obasının önüne geldiğinde durdurulur ve kurban için hazırlanan koç üç defa atın etrafında gezdirilir ve sonra kurban edilir. Pek çok Türk boyunda olduğu gibi Kaşkaylarda da “başına dönme” ya da “gadasını alma” olarak adlandırılan bu uygulamayla gelinin başına gelecek muhtemel kötülüklerden korunacağına inanılır (Kafkasyalı, 2008: 727).

Gerdek için önceden hazırlanmış çadırda gelinin yanına erkek bir çocuk getirilir ve gelin bu çocuğu öper. Bu gelenek ilk çocuğun erkek olması için gerçekleştirilen bir uygulamadır. Bu sırada damat başka bir çadırda bekler. Damat gerdek çadırına geldiğinde gelinin yüzü örtülüdür (Yanar, 2015: 236).

3.3. Düğün Sonrası

Düğünden bir hafta sonraya kadar gerdek çadırı kaldırılmaz. Bir haftanın sonunda ancak gelin tam anlamıyla gündelik işler için aileye karışır. Toydan üç gün sonra “duvak götürdük” yapılmaktadır. Kaynana obayı gezerek arvadları çağırır ve “ben geliminin duvağını götürmek istiyorum, buyrun gelin” der. “Ayak açma” olarak adlandırılan ve Türkiye’de “el öpme” olarak da bilinen bu geleneğe göre damat ve

ailesi birkaç gün misafir edilir (Yanar, 2015: 8). Gelinin akrabaları da bu merasime davet edilir. Yemekler yapılır, oturulur, eğlenilir, yenilir, içilir (Karaaslan, 2010: 272).

İKİNCİ BÖLÜM

GAGAUZ HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ

1. GAGAUZ TÜRK HALK EDEBİYATI VE HALK HİKÂYECİLİĞİ

Gagauz Türklerinin halk edebiyatı yaratımları tarihî ve coğrafi yakınlıkları sebebiyle Anadolu'da meydana gelen Türk halk edebiyatıyla benzerlikler sergilemektedir. Yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte edebî ürünlerini korumaya çalışan Gagauzların yazılı edebiyatları geçtiğimiz yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Genel Türk halk edebiyatının ortak mahsulleri arasında yer alan masal, efsane, mani, türkü, halk hikâyesi, tekerleme, bilmece, atasözü, fıkra gibi türlerin tamamı Gagauz Türklerinde de mevcuttur. Gagauz Türkleri bu edebî birikimin bir kısmını Orta Asya'dan getirmiş, bir kısmını ise Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde etkisinde kaldıkları Oğuz boyuna mensup diğer Türklerden almışlardır. Millî kimliklerini korumaları ve ana dillerini unutmamaları sebebiyle Gagauz Türklerinin edebî ürünleri günümüzde kayıt altına alınmaya devam edilmektedir (URL-1).

Anadolu sahası Türk halk edebiyatıyla Gagauz edebiyatı arasındaki benzerliklerden bir kaçına, aslen Gagauz Türkü olan ancak uzun yıllar Türkiye'de öğretmenlik yapan Veysel Arseven'in makalelerinde tesadüf ediyoruz. Gagauz çocukları küçük yaştan itibaren, annesinin, kardeşlerinin söylediği türkülerini beller ve bu hal, nesilden nesile intikal eder. Kahramanlık zamanlarından kalma havalara ait bir kahramanlık ezgisi şöyledir:

Kavarna dedikleri bir küçük kasaba,
Kesilen kelleler gelmez hesaba,
Ağlama be ninem, ağlama gene geliriz
Hıristiyan uğruna biz kan dökeriz (Bulgar, 2004: 32).

Gagavuzlara ait halk edebiyatı metinlerini ilk olarak Moskof derlemiş ve Gagauzki Teksti adlı eserinde sunmuştur. Bulgaristan Gagavuzlarının halk edebiyatı metinleri ise ilk olarak Atanas Manof'un 1938'de Bulgarca olarak yayımladığı, bir yıl sonra da Türker Acaroğlu'nun Türkçeye Gagauzlar (Hıristiyan Türkler) adıyla çevirdiği eserde yer almaktadır. Bu eser verdiği bilgiler yanında Gagavuz halk edebiyatından naklettiği metinlerle de önemli bir yere sahiptir. (URL-1).

Mustafa Arğunşah ve Harun GÜngör, yoğun şekilde Osmanlı devri Türk kültür izlerini taşıyan Gagauz halk edebiyatındaki Osmanlı etkisini üç döneme ayırır:

“1) İslâmiyete ait Arapça dinî terminoloji hem Müslüman Osmanlı Türklerinde hem onların devamı olan Anadolu Türklüğünde hem de Ortodoks Gagauz Türklerinde ortak olarak kullanılmıştır. Hatta Gagauz halk inanışlarında bazı İslâmî unsurlar da yer almıştır. Allah, cennet, cehennem, melek, şeytan, hac, hacı, helal, haram, peygamber, günah, iman, dua, oruç, kıyamet gibi İslâmî terimler hem Osmanlı din kültüründe hem de hem de Gagauz din kültüründe birlikte kullanılmış fakat bu terimlerin bazıları Gagauzlarda farklı anlamlar ifade etmiştir.

Aman Allahım Allahım
Yaratsana beni bir kuş,
Bir kuş, kanadı gümüş. (türkü)

Sımarlama haci hoca olmas. (atasözü)

2) Dinî terimlerden başka Osmanlı devri Türk halk edebiyatı yoluyla Gagauz halk edebiyatına girmiş birçok Osmanlıca (Arapça ve Farsça) kelime vardır. İslâmî kültürle doğrudan beslenmeyen Ortodoks Gagauz Türklerinin bu kelimeleri hem edebiyatlarında hem de günlük dilde kullanmaları oldukça ilgi çekicidir. Bunların en önemlileri; akıl, ateş, bahar, beyaz, insan, ihtiyar, masal, mânâ, mahkeme, rahat, saat, tamah, tohum, vakit ve yârdır.

3) Türk halk edebiyatının bazı ürünleri hem Gagauzlar arasında hem de Anadolu’da aynıdır. Bunlar genellikle Osmanlı devrinde Gagauzların aynı köy ve kasabalarda Osmanlı Türkleriyle birlikte yaşamaları sebebiyle Gagauz halk edebiyatına girmiştir” (Güngör ve Arğunşah, 2002: 69-71).

Yakın tarihimize damga vuran felaket türündeki savaşlar ve kayıplar Gagauzlarda da derin izler bırakmıştır. Anadolu’da bilinen tarihî olayları konu alan Yemen, Çanakkale, Sivastopol ve Plevne türküleri Gagauz soydaşlarımız tarafından da bilinip söylenmektedir. Ayrıca bu türkülerin yanı sıra Aman Doktor, Gelin Ağlatma Türküsü, Beyoğluna Giderken gibi sevda konulu türküler de Gagauzların repertuarında yer almaktadır. Gagauzlarda efsane anlatımları oldukça yaygındır. “Legenda” olarak tanımladıkları bu türlere bakıldığında Gagauzların yakın döneme kadar yaşadığı Balkanlar, Dobruca ve Karadeniz kıyılarının coğrafyasıyla birlikte

işlendiği bilinmektedir. Bu anlatılarda Türkçe kullanılan kişi ve yer adları, bu geniş coğrafyadaki Türk varlığının da delilleri olarak gösterilmektedir. Anadolu’da bilinen mânilerin birçoğu Gagauzlar arasında da bilinmektedir. 4+3=7’li hece kalıbı ve aaba kafiye örgüsü Gagauz mânilerinde aynıdır (URL-1). Bunların yanı sıra Makedonya Türkleri arasında –ki bunların içerisinde Gagauzlar da vardır- manilerde Zaloğlu Rüstem, Leyla ve Mecnun, Kerem ile Aslı gibi halk hikâyesi kahramanlarının da varlığını biliyoruz (Hasan, 2007: 32).

Tezimizin giriş bölümlerinde halk hikâyeciliğinin diğer Türk boylarında hangi isimlerle ele alındığını aktarmıştık. Çalışmada, bugün Türkiye’de halk hikâyesi olarak ele aldığımız türün diğer Türk coğrafyalarında genellikle destan şeklinde anıldığını görmüştük.

Gagauz Türkleri de diğer Türk topluluklarının büyük bir çoğunluğu gibi Farsçadan Türkçeye geçen destan terimini kullanmaktadırlar. Ancak bu kelime Bulgaristan’da yaşayan Gagavuz Türkleri arasında Türkiye Türkçesinde olduğu gibi destan şeklinde kullanıldığı hâlde, Moldova Gagavuz Türkleri destan terimini “dastan” şeklinde büyük ünlü uyumuna uydurarak kullanmakta ve ayrıca destan anlamında “masal türkülerinnan” ve “dişli masal” terimlerine de yer vermektedirler (Özkan, 2007: 17). Benzer şekilde Kazaklarda epik anlatmalar için “kahramanlık masalı” kavramının kullanıldığını biliyoruz (Yıldırım, 2012: 39). Alptekin’e göre Gagauzlarda halk hikâyesi; annatmak (halk hikâyeleri masallaştığı için) ifadesi kullanılmıştır (Alptekin, 2015: 20). Bulgaristan Türkleri arasında yapılan derlemelerde elde edilen “Arzu ile Kamber”, “Köroğlu”, “Şahsine ve Âşık Garip”, “Tahir ile Zülha”, “Şah İsmail” metinlerini halk hikâyesi olarak değerlendirmek zordur. Özellikle; “Köroğlu” ve “Arzu ile Kamber” metinleri, her iki anlatmanın kaynak kişinin aklında kalanlardan ve masallaşmış olarak aktarılan metinlerdir (Özkan, 2008: 119). Türler arasındaki bu geçişkenliğe bir diğer örneği de W. Radloff’un Tatar bölgelerinde yaptığı halk edebiyatı mahsulleri derlemesinden verebiliriz. Halk hikâyeleri başlığı altında yer alan on anlatının önemli bir kısmı bizim değerlendirmeye aldığımız masal türü metinlerle aynı örgüye sahiptir (Radloff, 2000: 117-166).

Bu açıklamalara istinaden Gagavuzlarda halk hikâyeciliğini incelerken hem destan hem de masal metinlerinden yararlanabileceğimizi söylemeliyiz. Masal türünün özelliklerini tam olarak yansıtan metinlerden ziyade kurgu olarak halk hikâyesi özelliği barındıran çalışmaları ele aldığımızı belirtmeliyiz.

Gagavuz destanları S. A. Amanolov, Stepan Bulgar, L. S. Çimpoş, M. A. Durbaylo, S. P. Ekonomov, G. A. Gaydarci, D. N. Tanasoglu, Ekonomov, Moşkov, Atanas Manov W. Zajackowski gibi araştırmacılar tarafından derlenmiştir. Amanolov, Kazakistan'da yaşayan Gagavuzlardan; D. N. Tanasoglu Moldova ve Ukrayna Gagavuzlarından; Atanas Manof da Bulgaristan Gagavuzlarından destan metinleri derlemişlerdir. Gagavuz destanları üzerine en kapsamlı çalışmayı L. S. Çimpoş yapmıştır. Derlediği metinlerin yanı sıra Köroğlu, Dengiboz ve Tepegöz destanlarının varyantlarını “Destannıy Epos Gagauzov”adlı eseriyle 1997 yılında yayınlamıştır. Ayrıca Gagavuz destanları üzerine tasnif çalışması da yaparak destanları konularına göre kahramanlık, romantik ve fantastik olmak üzere üç bölüme ayırmaktadır. (Özkan, 2007: 18).

Türk edebiyatının en büyük şaheserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı Gagavuz Türk Edebiyatında da çok önemli bir yere sahiptir. Başta Kampüre oğlu Bamsı Beyrek boyunun halk arasında yaşayan şekli olan Gagavuz halk destanı Bengiboz rivayetleri ve Duha Koca oğlu Delü Dumrul boyunda ve Gagavuz halk türkülerinde yer alan anne ve baba yerine eşin fedakârlığı ile sevgilinin kurtarılması motifleri Gagavuz Halk Edebiyatında görülen Dede Korkut Hikâyeleri unsurlarıdır. Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü boy ile Gagavuzlar arasında pek çok rivayeti tespit edilen Tepegöz masalları arasında da önemli benzerlikler bulunmaktadır. Ortak Türk destan kültürünün önemli bir köprüsü olan Köroğlu'nun Gagavuz rivayetine göre, Köroğlu Dobruca'ya kadar gelmiş, Ayvaz ile birlikte buralarda da yiğitlikler yapmış ve daha sonra Anadolu'ya dönerek orada ölmüştür. Köroğlu'nun bu mücadelelerini anlatan bazı türküler Gagavuzlar arasında hâlen bilinmektedir (URL-1). Nevzat Özkan Gagavuz destanlarıyla ilgili şu derleme ve tespitlerde bulunmaktadır:

“Gagavuz destanları, diğer Türk destanlarının büyük bir bölümü gibi ya henüz tamamlanmamış ya destan dünyasından masal yahut hikâye dünyasına geçiş yapmış ya da birkaç edebî türün özelliklerini bir arada yansıtmıştır. Gagavuz

destanları olarak değerlendirilen metinlerin hiçbiri tam olarak destan niteliği taşımamakla birlikte, destanda bulunması gereken tarihî kişilerden, olaylardan ve coğrafyadan izler taşıma, geniş bir alanda değişik varyantlar hâlinde anlatılma toplumun mitolojik değerlerini, kimliğini ve kültürel zenginliğini günümüze kadar getirme gibi önemli özellikler açısından bakıldığında bütün metinlerde destanî değerlerin var olduğu görülecektir (2007: 18-21). Gagauzlar arasında yapılan bir derleme sırasında anlatıcının destana başlamadan önce söylediği şu sözler oldukça manidardır: “Koroğlu’nun masalı ilgi çekici ve güzel bir hikâyeydi, bey. Önceleri, analarımız babalarımız gençken, onu anlatırlardı. Şiirleri güzel okurlardı. Keşke onları aklımızda tutsaydık.” (2007: 200).

2. GAGAUZ HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gagauz Türklerinde Anadolu’da olduğu gibi “halk hikâyeciliği” türünü tam olarak karşılayan metinlerin olmadığını ve bunların yerine “masal” ya da “dastan” terimlerinin kullanıldığını yukarıda belirtmiştik. Bu başlık altında Gagauz halk anlatıları üzerine gerçekleştirilen masal ve destan türündeki çalışmalar içerisinden halk hikâyesi türüne yakın anlatımı olan metinler seçilmiştir. Bunlardan Büyücü Padişah ve Dev Oğlu, Dazlağın Macerası ve Kül Pepeleşkası anlatılarını Rabia Uçkun’un Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi adlı doktora çalışmasından; Allah’ın Yazdığı Bozulmaz, Büyülü Kavallar ve Tatar Oğlu Kaçkın Kızı anlatılarını Harun Güngör ve Mustafa Argunşah’ın Gagauz Türkleri adlı çalışması içerisinden; son olarak Koroğlu’nun Gagauz varyantlarıyla ilgili iki hikâyenin değerlendirmesini de Nevzat Özkan’ın Gagauz Destanları adlı çalışmadan yararlanarak değerlendirmeye almaya çalıştık. Bu yedi metinden altısının eksiksiz hâlini Ekler bölümünde bulabilirsiniz. Koroğlu’nun Gagauz varyantlarıyla ilgili iki hikâyenin değerlendirmesini tam metinleri Ekler bölümünde vermeden gerçekleştirdik.

2.1. Allah’ın Yazdığı Bozulmaz Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Bu kısa hikâyede düğün kültürüyle ilgili birçok aşama yer almaktadır. Hikâyenin başında anlatılan, doğan kızın çocuğa ilerde eş olarak bildirilmesi, “beşik kertmesi” geleneğini çağrıştıracaktır. Çocuğun kızı gördükten sonra kız evine dünürcü

göndermesi oldukça önemlidir. Dünür gitme, Türk kültüründe kız evine niyet bildirmek için yapılan bir uygulamadır.

Anne ve babanın kızlarına evlenmek isteğini sorduklarında kızın cevap vermemesi de “isteklilik” hâlinin bildirilmesinde sessiz bir bildirim olarak karşımıza çıkıyor. Günümüzde de geleneksel ailelerin benzer durumlarda evlatlarına bir şey sorduğunda çocuğun sessiz kalması, o durumla ilgili niyetinin olumlu olduğunu göstermektedir.

Düğün öncesi geleneklerin yansıtıldığı bu kısımdan sonra, düğünle ilgili anlatımlar da oldukça değerlidir. Düğünlerin ailelerin şanını yansıtır şekilde yapılmasına özen gösterilir. “Onların düğünleri çok bir namla oluyor” ifadesi de bu özelliği barındırır. Birçok hikâyede de karşımıza çıkan kırk gün kırk gece vb. sayısal formellere denk geldiğimizi söylemek mümkündür. Bu hikâyede düğünün bir hafta sürdüğü anlatılıyor.

Fakir fukaraya yemek ve bahşiş dağıtılması, pehlivanların güreş tutup atların koşturulması da düğün merasimlerinin hikâyelerde olmazsa olmaz anlatımları arasında gösterilebilir. Ayrıca hikâyede “Allah, yazgı” kelimelerinin varlığını görebiliyoruz. Bu durum Hristiyan Gagauz Türklerinin İslamî kökene dayalı terimleri aynen kullandıklarını gösteriyor. Allah’ın Yazdığı Bozulmaz adlı bu hikâye, ortak Türk geleneğinde evlenme merasiminde benzer özelliklerin işlendiği ve bunların sözel kültür ürünleri vasıtasıyla yansıtıldığını görebiliriz.

2.2. Büyücü Padişah ve Dev Oğlu (Büyücü Padişahı Hem Dev Oolu) Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Hikâye yapı itibarıyla masal özellikleri yansıtmaktadır. Parça genel olarak, padişahın kızını almak için çeşitli engelleri aşmaya çalışan dev oğlunun mücadeleleri etrafında şekillenmektedir. Bu anlatıda hikâyelerde rastladığımız “hüner gösterme” özelliğini içermesi bakımından değerlidir. Kahraman, kızı almak için bir dizi engelle karşılaşır. Bu engeller genellikle sırayladır ve gittikçe (ekmek, şarap ve altın köprü) güçleşir. Hikâyelerde kahraman zor duruma düştüğünde onun yardımına koşan yardımcı unsurlar vardır.

Büyücü Padişah hikâyesinde de kahraman engelleri aşmak için dev öküzleri Sakar ve Çakal'la birlikte perilerden yardım almaktadır. Burada diğer hikâyelerde kahramanın zor durumunda kendiliğinden ortaya çıkan Hızır, at gibi unsurlardan farklı olarak, kahraman yardımcı unsurları kendisi çağırılmaktadır. Hikâyenin sonunda dev oğlu bütün engelleri aşarak padişahın kızını alır. Eve döndükleri dev babası oğluna büyük bir düğün yapar. Hikâyelerin mutlu sona ulaşmasının bir göstergesi olarak hikâye kahramanı evlenir.

2.3. Büyülü Kavallar Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Büyülü Kavallar hikâyesi iki bölümlük bir olay örgüsüne sahiptir. Birinci bölümde Delice oğlanın babasının mezardan verdiği ağaç, gümüş ve altın kavalları alması ve bunları vakti geldiğinde çalarak ona yardım edecek çil, gümüş ve kara beygirin geleceğini söylemektedir. Bu bölümde kavalların işlevini öğrenme açısından dinleyici için asıl bölüme zihinsel bir hazırlık yapılmaktadır. Atların cinsleri de sırasıyla daha iyi olana doğru gitmekte olup, giderek zorlaşan görevleri yerine getirmek için daha iyi özelliklere sahiptirler.

İkinci bölümde padişah kızını evlendirmek ister ve bunun için bir imtihan vardır. “Direnme, dayanışma, güç gerektiren, sonuçta bir deney kazandıran zor durum” olarak tanımlanan sınav ya da imtihan, Türk halk anlatılarında özellikle halk hikâyesi ve masallarda son derece önemli yer tutar. Kahramanlar değişik şekillerde sınanır, bütün sınavları da aldıkları çeşitli yardımlar, edindikleri büyü-sihir gücü ya da sihirli nesnelere sayesinde başarıyla verir ve farklı bir boyuta geçerler (Türkan, 2008: 777). Anlatıda, evlenecek kişinin, atıyla kırk kat buzlu bir tepenin üzerine çıkması gerekmektedir. Üç farklı günde üç farklı kavalı çalıp üç farklı atla buzlu tepenin üzerine çıkmayı başaran Delice oğlanın padişahın kızının “güveyi” olması yolundaki macera hikâyenin asıl bölümünü oluşturuyor. Bunları sırasıyla yerine getiren Delice oğlan, en son gün buzlu tepenin üzerine çıkarak, kızın elinden yüzüğü alıyor. Yüzük burada bir nişan işlevi göstermekte olup yüzüğün sahibi kızın da “güveyi” olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Yüzüğünü gösteren Delice oğlan nihayetinde padişahın kızıyla evleniyor. Büyük bir düğün tertiplenip yemekler yeniyor ve şaraplar içiliyor.

2.4. Dazlağın Macerası Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Tipik bir Keloğlan masalı örgüsüne sahip olan hikâyede düğünle ilgili kısımların seçtiğimiz diğer metinlerden farkı, sayı formellerinden kırk'ın burada padişah çocukları için kullanılması ve bunların otuz dokuzunun evlenmek için yola çıkmasıdır. Sonunda en küçük kardeşin gayreti sonucu kırk kardeş de evlenmiş olur. Burada kırk kişinin evlenmesi, Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin sonunda Bamsı Beyrek'in düğünüyle kırk yiğidin düğününün birlikte yapılması sonuç bakımından benzer özellikler taşımaktadır.

Ayrıca kızın devle evlenmemek için babasının yasını tuttuğunu söyleyip kırk günlük yas süresini belirtmesi, geleneğimizden izler taşımaktadır. Aileden birisi öldüğünde kırk gün boyunca, gündelik yaşamın azamî gereksinimlerinin karşılanması dışında hiçbir şey yapılmaz. Nişan, düğün gibi eğlencelik dönemler daha ileri tarihlere ertelenir.

2.5. Kül Pepeleşkası Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Kül Pepeleşkası incelendiğinde, üçüncü başlıkta verdiğimiz Büyülü Kavallar Hikâyesi'nin bir varyantı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak Kül Pepeleşkası'nda düğün merasimi kısmı daha geniş ele alınarak işlenmiştir:

“Pepeleşkayı da yıkayıp pakláarlar, eni rubalara giydirerlár da doru seraylara stevonozlaa götürerlár. Göreydiniz, nasıl gözál durardı onnar gelin-güvä: Dünnä Gözeli hem Kül Pepeleşka'sı yannaşık! Çannar çekerlár, mızıkalar çalárlar... O kadar büyük olay hem şennik kalkmıştı, sansın cümnä dünnä şennenárdi! Taa orada, kilisedä, kendisi padişah eni güvesinä yarım padişahlık adadı. Da çekeder bir düün, bir görölmedik şennik-sevinmelik, ani, var bir laf, padişah düünü, angısı bir afta süründü! Da beni dä düünä çaardılar üst köşeyä, paalı musafirlárlän yannaşık oturttular...” (Uçkun, 2003: 440).

Padişah şanına yaraşır bir düğünle büyük bir şenlik yapılır. Bu şenlik bir hafta sürer ve çanlar, mızıkalar çalınır. Padişahın, damadı Pepeleşka'ya düğün hediyesi olarak yarı padişahlık vermesi erkek çocuğu olmadığından kaynaklanmaktadır. Burada en önemli noktalardan birisi de Hıristiyan geleneklerinin hikâyeye

yansıtılmış olmasıdır. “Stevonoz etmek” ya da “stevonoz olmak” şeklinde Gagauz hikâye ve masallarında karşımıza çıkan bu terimin karşılığı “dinî nikâh kıymak”tır. Gagauz dinî kültüründe yer alan bu uygulamanın içeriği şu şekildedir:

“Papaz kilisede çiftin başlarına taç takıp kilisede üç defa gezdirir. Kilise nikâhına gelin damat ve sağdıçlar gelir. Nikâh kıyılırken, mumlar ve günlük yakılır gelenler tütsülenir, kutsal su serpilir bu âdet yeni evlenenleri kötülükten korumak için yapılmaktadır. Tören sonunda papaz dua okur damada ve geline yüzüklerini takmasını söyler. Tören sonu dever dışarda ateş yakar. Kiliseden gelen misafirler, evlenen çifte ceviz, para ve üzüm atarlar, tören böyle sona erer.” (Perçemli, 2011: 121-122)

İslâmiyette “imam nikâhı”nın bir benzeri olarak Hıristiyanlıkta “stevonoz etmek” anlatılarda da görüldüğü gibi düğünden önce yapılmaktadır.

2.6. Tatar Oğlu ve Kaçkın Kızı Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Hikâye, geçiş dönemi olarak evlenmenin Türk kültüründeki birçok özelliğini yansıtmaktadır. Tatar bir ailenin oğlu Ahmet’le, kaçkın (göçebe) bir ailenin kızı İvana’nın birbirini görüp âşık olması ve neticesinde evlenmelerini anlatan hikâyenin olay örgüsünde kahramanların zorlukla karşılaşmaları yoktur. Ahmet ve İvana çeşme başında görüşüp birbirlerine âşık olurlar. Günlük yaşantının bir yansıması olarak hikâyede varlığını tespit ettiğimiz bir durumdur. Sözlü kültürümüzün türküden hikâyeye birçok türüne yansıyan “çeşme başı görüşmeleri” ne bu hikâyede de rastlıyoruz. Nitekim Gagauz gençlerinin de, genellikle ziyafetlerde, el şenliklerinde (horu), pınar başında, toplantılarda (yığıncaklarda) birbirlerini görüp, beğenip, konuştuklarını biliyoruz (Yeşil, 2012: 163). Ahmet’in İvana’nın koluna bilezik takması ve evlenmek için anlaşmaları sonucunda, kızı istemeye dünürçü gidilir.

İvana’nın babasının güveyin ailesinden bahşiş istemesi, düğün geleneklerinde rastladığımız “başlık parası”nın bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelin ve damadın evinin düzülmesi için aileler anlaşır. Geleneklerimiz içinde yeni evlenecek çiftlerin evleri, kız ve erkek tarafının anlaşması sonucunda düzülür. İki tarafın da alacakları eşyalar önceden bellidir. Hikâyede evin düzülmesi işini, Tatar satıcı üzerine almaktadır. Güzel bir ev döşeyen Tatar satıcı kendisi de aynı evde

yaşar. Yine kültürümüzde geleneksel ailelerde anne ve babalar oğul ve gelinleriyle birlikte yaşamaktadırlar. Hikâye, özellikle düğün öncesi gelenekleri (isteme- ev düzme) yansıması bakımından oldukça değerlidir.

2.7. Köroğlu'nun Gagauz Varyantlarında Düğün Merasimleri¹

Köroğlu Evleniyor adlı hikâyede Köroğlu kötü geçen bir av dönüşü uykuya dalar. Rüyasında bir dede, çok güzel bir peri kızını Köroğlu'na gösterir ve "Bu senin eşindir" der. Dedenin rüyada gösterdiği peri, padişahın kızı Cana-Yunus'tur. Köroğlu, Kır atına atlayarak kızı bulmaya çalışıyor. Aramaktan dermanı kesilen Köroğlu Allah'a yalvarıyor. Dede tekrar ortaya çıkıyor ve kızın karşı tepedeki kalede yaşadığını söylüyor.

Kalenin kapısında bekleyen ejderhayı alt edebilmesi için de ona bir avuç toprak veriyor. Kalenin kapısına gelen Köroğlu, ejderhanın ağzına dedenin verdiği toprağı atıyor ve ejderha kuru bir ağaca dönüşüyor. Peri kızı Cana- Yunus'la Köroğlu kavuşuyor. Köroğlu kızı yurduna götürmek için razı ediyor. Bir sabah atlara atlayıp Köroğlu'nun yurduna dönüyorlar. On gün süren bir düğünün ardından Köroğlu'yla Cana-Yunus² evleniyor.

Hikâyenin son bölümüne yansıyan düğün sahnesi şu şekildedir:

"Köroğlu'nu ve periyi 40 askeri güzelce karşılar. Düğünü tamamıyla Köse yönetti. Düğün on gün sürdü. Ne lazımsa hepsi vardı. Müzisyenler çalıp söylediler. Davetliler zengin sofralarda yemek yediler. Köroğlu kemanıyla türkülerini çaldı. Herkes çok eğlendi. Böylece koç yiğit Köroğlu periyle evlenmişti..." (Özkan, 2007: 186).

Köroğlu'nun Gagauz sahasındaki bu varyantında asıl hikâyeden uzaklaşarak masalsi öğelerin ön plana çıktığını görmek mümkündür. Bunu da Gagauzların Türk dünyasından coğrafi olarak uzaklığına ve farklı dine mensup olmalarına

¹ Köroğlu Destanı, Türk kültürünün ortak anlatı geleneğinin en önemli eserlerindedir. Türkler haricindeki milletlerin bile anlatılarına yansıyan bu destanın elbette Gagauz varyantları da mevcuttur. Köroğlu'nun Gagauz varyantlarıyla ilgili 13 farklı anlatı tespit edilmiştir. (Nevzat Özkan, 2007. Gagauz Destanları, s. 21-35.)

² Nevzat Özkan'ın belirttiğine göre Cana-Yunus, Köroğlu'nun Özbek rivayetinde de yer almaktadır. Yine peri padişahının kızı olan Cana-Yunus, Özbek rivayetinde Köroğlu'nun ikinci eşidir. Bahaeddin Ögel, Köroğlu Destanı'nda Nigar Hanım'ın yerine peri kızının yer almasını mitolojik bir motif olarak değerlendirmektedir. (Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş C9.2000: 424).

bağlayabiliriz. Nitekim Köroğlu'nun bir dörtlükte Allah'a "san boba" şeklinde seslenmesi ve takip eden cümlede yine Allah'a "O üüseklerde Saabi" demesi Hıristiyanlık inancına ait ifadelerdir (Özkan, 2007: 26). Hikâyenin düğün sahnesini göz önüne alırsak, düğünün on gün sürmesi, müzisyenlerin çalıp söylemeleri, yemek için zengin sofraların kurulması diğer hikâyelerde de rastlayabildiğimiz bir yapıyı bize göstermektedir. Ancak burada farklı olarak Köroğlu'nun keman çalıp türküler söylemesi önem arz etmektedir. Diğer varyantlarda kopuz/saz olarak karşımıza çıkan müzik aleti burada keman olarak değişmiştir.

Köroğlu'nun başka bir varyant anlatımında kraliçe evleneceği kişiyi seçmek için bir takım şartlar öne sürer. Köroğlu bu şartları bir bir yerine getirir ancak son şartı yerine getirirken başka bir yiğidin ya da devin ortaya çıkararak, "ben bu kızla evlenmek istiyorum" demesi üzerine vazgeçtiği görülür. Köroğlu burada "benim karım var" diyerek vazgeçer. Burada gözümüze çarpan en önemli özellik "kahramanın tek eşliliği" dir. Farklı halk hikâyelerinde kahramanlar birden çok evlilik yapabiliyorken burada Köroğlu'nun ikinci eşi almaktan vazgeçmesini kültürel unsurların anlatılara yansımaları olarak değerlendirebiliriz. Nitekim Gagauz Türklerinde Düğün başlığında Gagauzların tek eşlilik konusundaki hassasiyetlerini yansıtmıştık.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAŞKAY TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİ

1. KAŞKAY TÜRK HALK EDEBİYATI VE HALK HİKÂYECİLİĞİ

Kaşkayların edebî mahsullerine geçmeden önce Kaşkay dilinin Türk dilleri içerisindeki yerini göstermemiz gerekmektedir. Cevat Heyet, Kaşkay Türkçesini, Azerbaycan Türkçesinin bir kolu olarak görür ve Kaşkay ilinin ana dili olarak tanımlar (Heyet, 2008: 295). G. Doerfer, Güney Oğuz Grubu içerisine dahil ettiği Kaşkay Türkçesini, Orta İran'daki diğer Türk gruplarıyla birlikte değerlendirmeye almıştır (Yaghoobi, 2011: 20). Türkiye'de Kaşkay Türkçesi üzerine önemli çalışmalarda bulunan Muhittin Çelik de bu dili, çeşitli Türk lehçe ve şivelerinin karmaşığı olarak tanımlamış ve Oğuzca ağırlıklı olduğunu bildirmiştir (Çelik, 1997: 7).

Kaşkayların İran coğrafyasında meydana getirdiği edebî mahsuller uzun yıllar kayıt altına alınamamıştır. Kafkasyalı, bu durumun sebepleri arasında İran coğrafyasında konar-göçer yaşam biçimlerinin etkisini ve baskıcı yönetimin Türkçe okuyup yazma yaşağını göstermektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak sözlü kültürde yaşayan birçok eser zaman içerisinde unutulmuştur. Ancak Kaşkay kültüründe var olan musikî makamları, âşık şiileri, çalgıcıların enstrümanları incelendiğinde köklü bir geleneğin var olduğu açıkça dile getirilebilir (Kafkasyalı, 2006: 265).

Yapılan araştırmalar neticesinde Kaşkay Türkleri içerisinde âşıklık geleneğinin bilinen en eski isminin Âşık İbrahim Me'zun Kaşkayî olduğunu öğreniyoruz. Ali Kafkasyalı, Save/Kum'da Telim Han, Horasan/Türkmen'de Mahdum Kulu, Urmiye'de Dede Katip gibi burada da Me'zun'un şiirlerinin dillerde dolaştığını ifade etmektedir (Kafkasyalı, 2006: 276). Yüzyıllar içerisinde bu sahada birçok âşık yetişmiştir. 18. yüzyıl sonu 19. yüzyılın başlarında Kaşkay muhitinde Âşık Haydar Gulu, Âşık Sayat, Âşık İmam Gulu, ve Âşık Ahmed'in geleneği devam ettirdikleri bilinmektedir. 20. yüzyıl'da Kaşkay muhitinde ise Âşık Davut Nekise,

Âşık Hamza, Âşık Siruz, Âşık İsmail Caferniya (ölm. 1995) üstat âşıklar olarak faaliyet göstermişlerdir (Kafkasyalı, 2010: 177).

Kaşkaylarda Türk musikisi ile uğraşan “ocak” lar yer almaktadır. “Nekiseler” diye anılan bu grup bu sahadaki âşıklık muhitini besleyen temel kaynaktır. Kafkasyalı’nın Pervin Behmeni’den aktardığına göre bu ocak, beş nesil ötesinden Kaşkay Türk müziği ile uğraşmaktadır. Bu ocağın bugünkü temsilcileri Kaşkay Türk müziğine hizmet etmeye devam etmektedirler. Bu ocağın en eski temsilcisi olarak bilinen Davut Nekise’den günümüzdeki temsilcisi Firud Gorpingur’a kadar bütün sanatçılar, Türk müziğinin bütün kollarında geleneksel icralarını sürdürmüşlerdir. Bu ocağın temsilcileri yerine göre bir âşık, yerine göre bir ses sanatçısı olarak geleneklerini yansıtmışlardır (Kafkasyalı, 2006: 279). Âşıklık geleneği ve âşıklar bu sahada oldukça değerlidir. Kafkasyalı, geleneğe ilişkin şu tespitleri yapmaktadır:

“Kaşkay Türkleri arasında hikâye anlatma geleneği hayli yaygındır. Hikâyeler, düğünlerde, meclislerde veya şenliklerde âşıklar tarafından anlatılır. Âşıklar hikâyeleri setar veya kemençe eşliğinde anlatır. Setar veya kemençeyi âşığın kendisi çaldığı gibi bazen âşık hikâyeyi anlatır, bir başka âşık setar veya kemençe çalarak ona eşlik eder. Bazen setar veya kemençeye daire veya dümbek de katılır. İran Türklerinin genelinde âşıklara verilen değer oldukça fazladır. Zencan Âşık Muhiti’nde hem halk hem de yerel yönetim âşıklık geleneğine ve âşıklara fazla itibar etmektedirler. Bu durum da âşıklık geleneğinin daha canlı olmasını sağlamaktadır. Bu bölgede âşıklar neredeyse bu geleneğin ilk temsilcileri olan Aşık Cünun, Korkut Ata itibarını görmektedirler. Toya, düğüne davet edilen âşığın önünde kurban kesilmesi bunun en açık göstergesidir. Bütün Türk yurtlarında olduğu gibi gelin oğlan evine getirildiğinde önünde kurbanlar kesilir. Bu bölgede de durum aynıdır. Ancak burada kurbanlardan birisi âşığın ayakları altında kesilir. Bu da şu anlama gelir ki, âşık elimizin, obamızın, kültürümüzün itibarlı insanıdır temsilcisidir, ona hürmet, dilimize, dinimize halkımıza, ata dedemize hürmettir” (Kafkasyalı, 2006: 177).

Görüldüğü Kaşkaylarda her mecliste her toplantıda mutlaka bir halk hikâyesi anlatılır. Sözlü edebiyatın hâkim olduğu bu Türk toplumunda, bu uygulama gerekliliktir. Kafkasyalı’nın araştırmaları neticesinde en çok bilinen ve anlatılan Türk halk hikâyeleri şunlardır: Gerib ve Senem, Kerem ve Esli, Köroğlu, Mahmut ve

Nigâr, Şah İsmail, Tahir ve Zühre, Telim Han ve Şahsenem. Kaşkay muhitine özgü halk hikâyesi Telim Han ve Şahsenem hikâyesidir. Kum/Save Âşık Muhiti'nde de anlatılan bu hikâye üstat Telim Han ile Şahsenem'in aşkını konu alır. 19. ve 20. yüzyılda Kaşkay Türk âşıklık geleneğini ve Türk halk musikisini devam ettiren âşık ve sanatçılardan bazıları şunlardır: Merhum Ustat Davut Nekise (1840?-1925?), Süleyman Nekise (Ustat Davut Nekise'nin oğlu), Hadi Nekise (Ustat Davut Nekise'nin oğlu), Muhammet Hüseyin Keyani Kaşkayı (1901-..), Habib Han Gorginpur (1910-), Muhammet Han Behmeni, Dr. Ferhat Gorginpur, Allahgulu Gorginpur, Gulam Ali Gorginpur (Kafkasyalı, 2006: 275).

Düğünlerde hikâye anlatma geleneğinin Anadolu ve Azerbaycan sahasında da var olduğunu öğreniyoruz. Âşık Ali Rıza Ezgi kendisiyle yapılan bir derleme sırasında şöyle der:

“Efendim, seyri meşgulat, aşkı hicazet, gönlü hikayet ustaları böyle nizamaya çeker ki, âşık toylarda, düğünlerde hikâyeler anlatır; âşık, zamanında Türk askerinin önünde askere cesaret vermek için, moral vermek için kahramanlık şiirleri, kahramanlık destanları söyleyerek ordumuza ve milletimize bir hamasilik havaları yaşatmıştır” (Yılmaz, 2011: 147).

2. KAŞKAY HALK HİKÂYELERİNDE DÜĞÜN MERASİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kaşkay muhitinde bilinen destanların yani halk hikâyelerinin listesini yukarıda sunmuştuk. Aslı ile Kerem, Mahmut ile Nigar, Tahir ile Zühre gibi Türk dünyasının birçok bölgesinde bilinen ortak hikâyelerin yanında Tilim Han ve Şahsenem gibi yalnızca bu muhite özgü orijinal hikâyelerin de bulunduğunu biliyoruz. Ancak tezimizde bu hikâyelerden derlenip yazıya aktarılan yalnızca ikisini kullanabiliyoruz. Kaşkay muhitinde anlatılan hikâyelerden Köroğlu ve Eyvaz Hikâyesi ile Tilim Han ve Şahsenem Hikâyesi'nin 2007 yılında Ali Kafkasyalı tarafından bölgede derlenip, İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik adlı eserinin Ekler bölümünde yer aldığını görüyoruz. Tezimizin bu başlığında bu iki hikâyeyi işleyeceğiz. Hikâyelerin tam metinlerini Ekler bölümüne aynen alıp değerlendirmelerimizi bu bölümde gerçekleştireceğiz.

1.1. Köroğlu ve Eyvaz Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Dursun Yıldırım, Köroğlu Destanı'nın, Türk destanları içerisinde coğrafi yayılış olarak Orta Asya'dan Balkanlara uzanan bir genişliğe sahip olduğunu belirterek şu tespitleri paylaşmaktadır:

“Geniş saha içinde teşekkül eden ve hâlâ gelişmekte olan Köroğlu destanı rivayetleri, “Batı Versiyonu” ve “Orta Asya Versiyonu” olmak üzere iki versiyon etrafında toplanmaktadır. Batı versiyonunu Azerbaycan, Anadolu, Balkan ve çevre Türk yerleşim sahalarında yer alan Türk rivayetleri ile Gürcü, Ermeni ve diğer etnik grup ve milletler arasında yer alan rivayetler oluşturur. Orta Asya versiyonu ise Türkmen, Özbek, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur Türklerine ait rivayetler ile Tacik ve Buhara Araplarına ait Arapça ve Tacikçe anlatımlar ve Afganistan Türkleri arasında dolaşan rivayetleri kapsamaktadır” (Yıldırım, 1998: 169).

Köroğlu'nun tespit edilebilen kol sayısı, Türkiye-Azerbaycan: 14-24; Özbekistan: 47; Türkmenistan: 14; Kazakistan: 65 olup Tacikistan: 50 olup bu sayı anlatılan coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir (Sakaoğlu, 2011: 67). Birçok koldan meydana gelen Köroğlu Destanı'nın asıl kahramanı Köroğlu'dur. Olayların farklı keleşler etrafında döndüğü kollarda da (Demircioğlu-Reyhan Arap kolu gibi) hikâyenin bitimine yakın sahneye çıkarak keleşlerini yani o kolun başkahraman/kahramanlarını düştükleri zor durumlardan kurtarır. Keleşlerinin adına bağlı olarak anlatılan bazı kollarda ise (Köse Kenan-Dana Hanım kolu gibi) Çamlıbel'de oturup keleşlerinin yolunu bekleyen biri olarak gösterilir (Bekki, 2015: 4). Nitekim Köroğlu'nun Kaşkay varyantında da her iki durumla ilgili tespitleri yapabilmek mümkündür.

Pertev Naili Boratav, Köroğlu destanı adlı incelemesinde hikâyenin şekillenmesini üçlü bir şema hâlinde sunmaktadır:

“1) Ya Köroğlu yahut da arkadaşlarından biri bir kızı yahut değerli bir şeyi almak yahut da kendilerinden alınmış bir şeyi kurtarmak üzere düşman ülkesinde veya meçhul bir diyarda bir maceraya atılır.

2) Gittiği yerde tam muvaffak olacağı zaman yakalanır veya arkasından yetişen askere tek başına karşı koyamaz, mağlup olmak üzeredir.

3) Yakalanmışsa; asılmak üzere iken, cenkte ise; bitap düştüğü bir sırada arkadaşları yetişir, düşmanı mağlup ederler; hep birlikte muzaffer olarak Çamlıbel'e dönerler" (1988: 140).

Köroğlu'nun Kaşkay varyantı da bu üçlü şemayı yansıtmaktadır. Köroğlu bir gün otururken arkadaşlarına ve yiğit savaşçılara seslenir: "Ey dostlarım, ey yiğitlerim! Rus şehrinde birçok silah bulunmaktadır. Gidin onları bana getirin!" Bunun üzerine yedi yüz yedi yiğitten oluşan bir ordu Deli Kaka önderliğinde yola koyulur. Ordu, Tuna nehri kıyısına gelince burada dinlenmeye durur. Bu sırada Deli Kaka keşif için dolanırken Hünkâr Padişah'ın (düşman) huzuruna çıkar. Hünkâr Padişah Deli Kaka'yla anlaşmaya vararak Köroğlu'nu tuzağa düşürüp ona getirmesi üzerine anlaşılır. Hünkâr Padişah'ın yanından ayrılan Deli Kaka Tuna nehri kıyısına dönünce Bolu Beyi'nin de büyük bir orduyla oraya geldiğini görür. Bolu Beyi'yle de görüşen Deli Kaka, Köroğlu'nun huzuruna bir adamını (Hoca) göndermek üzere anlaşılır.

Deli Kaka'yla birlikte yola çıkan Hoca, Çamlıbel'e Köroğlu'nun sarayına gelir. Köroğlu'nun huzuruna çıktıklarında Köroğlu Deli Kaka'nın yanındaki adamın düşman olduğunu anlar ancak Deli Kaka'nın sözleriyle onu sarayında tutar. Bir akşam Hoca'yla içki iddiasına tutuşan Köroğlu ve Deli Kaka sarhoş olur. Hoca, her ikisini de bağlayarak ordunun Çamlıbel'e girmesini bekler. Fırsat kollayan düşman ordusu Çamlıbel'e girer. Köroğlu ellerini çözebilse de çok sayıda düşmana karşı koyamaz ve esir düşer. Deli Kaka'nın da başını kesip oracıkta öldürürler.

Hoca, Köroğlu'nu elleri bağlı şekilde Hünkâr Padişah'ın huzuruna getirir. Hünkâr Padişah, Hoca'yı ödüllendirerek ona büyük bir mevki verir. Askerlerine de emir vererek:

-Alın bu Köroğlu'nu kızım Gezeb Gurşu'ye götürün. İster saklasın, ister öldürsün, der.

Gezeb Gurşu, babasının gönderdiği bu zatı geri gönderir. Köroğlu, padişahın sarayında saklı tutulur. Bu sırada Tuna nehri kıyısında bulunan Köroğlu'nun yiğitlerinden Demircioğlu, Köroğlu'nu aramaya çıkar. Gezeb Gurşu'yi bulan Demircioğlu ona Köroğlu'nu sorar. Gezeb Gurşu, Köroğlu'nun, babasının altı kapılı

sarayında saklı tutulduğunu söyler. Demircioğlu âşıklık hüneriyle, Âşık İsa adıyla, saz çalarak padişahın huzuruna çıkar ve ona Köroğlu'nu sorar. Bu sırada Gezeb Gurşu saraya gelerek bu âşıktan türküler dinler. Âşık İsa ve Gezeb Gurşu burada birbirlerine âşık olur. Hünkâr Padişah, Âşık İsa'ya “senden daha namlı bir âşık var mı” diye sorduğunda Âşık İsa, “benden daha üstün Köroğlu var” der.

Saray içerisinde Köroğlu'nu arayan Âşık İsa sonunda onu bulur ve kurtarır. Kır atına binen Köroğlu önce Hoca'nın kellesini uçurur. Ardından Hünkâr Padişah ve Bolu Beyi'ni bularak onları cezalandırmak ister. Bolu Beyi'ni ırmak kenarına getirip atacağı sırada bir ağa gelerek Köroğlu'na yalvarır ve Bolu Beyi'ni affetmesini ister. Köroğlu, Bolu Beyi'ni affeder. Hünkâr Padişah'tan kızını Demircioğlu'na vermesi için “rızanâme” ister. Hünkâr Padişah kızını verdiğini söyler. Güle oynaya Çamlıbel'e dönen Köroğlu ve tayfası burada Demircioğlu'nun düğününü yaparlar

Esas yönüyle bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu'nda düğün sahneleri aşk ve sevda konulu hikâyelere göre oldukça kısır bir görüntü sergilemektedir. Mehmet Emin Bars, bir imparatorluk destanı olan Köroğlu'nun sadece Türkmen varyantından hareketle hazırladığı, “Köroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah” başlığını taşıyan çalışmasında, “Köroğlu Destanı'nda kadın, daha çok bir aşk ve haz mevzuu olarak görülür. İslamiyet öncesi ideal erkek tipi olan alp tipine yaklaşmış bir kadın yoktur. Erkek gibi ok atmaz, kılıç kullanmaz, at binmez ve hiçbir yerde erkekle mücadele etmez.” (Bekki, 2015: 8) diyerek görüşümüzü desteklemektedir. Nitekim Köroğlu'nun Kaşkay varyantında Hünkâr Padişah'ın kızı Gezeb Gurşu'de de hiçbir kahramanlık göstergesi yoktur.

Köroğlu'nun Kaşkay varyantında düğünle ilgili değerlendirmelerimiz, hikâyenin asıl temasının kahramanlık üzerine kurgulu olması sebebiyle oldukça azdır. Halk hikâyelerinin genelinde son bölümde yer alan düğün sahnesi, Köroğlu'nun bu varyantında da aynı şekilde kendini göstermektedir. Burada Türk kültüründe evlilik gelenekleriyle ilgili gerçek yaşamla bağ kurulabilecek tek epizot, hikâyede Köroğlu'nun Gezeb Gurşu'nun babası olarak gösterilen Hünkâr Padişah'tan evlilik için rıza almasıdır. Hikâyede Hünkâr Padişah, her ne kadar düşman olarak gösterilip sonunda Köroğlu'nun gazabına uğrasa da, Demircioğlu'yla Hünkâr Padişah'ın kızı Gezeb Gurşu'nun evlenmesi için babasının “öz rızayeti”

istenmektedir. Türk kültüründe özellikle de geleneksel aile tiplerinde evlilikler, ailenin özellikle de babanın rızası alınarak gerçekleşmektedir. Bu bakımdan Köroğlu'nun Kaşkay varyantı, düğün geleneklerini incelediğimiz diğer hikâyelerden farklı bir noktayı yansıtacak içeriği bize sunmaktadır.

1.2. Tilim Han ve Mehri Hanım Adlı Hikâyede Düğün Merasiminin Değerlendirilmesi

Aşk ve sevda konulu birçok hikâyede âşıklar birçok engeli aştıktan sonra hikâyenin sonunda düğünleri yapılarak “mutlu sona” ulaşırlar. Ancak bazı hikâyeler hazin bir şekilde son bulmaktadır. İşte Tilim Han ve Mehri Hanım hikâyesi de bunlardan bir tanesidir. Hikâyenin geneli, Tilim Han'ın sevdiği kızın peşinde ona ulaşmak için birçok engeli aşmaya çalışmasıyla geçmektedir. Tilim Han, Şiraz Vilayeti'ne gelerek burada marangozluğa başlamıştır. Esas amacı amcasının kızı, adaklısı Mehri Hanım'a yakın durarak onu kendisine âşık etmektir. Mehri Hanım ise Şiraz Valisi Seyfi Han'ın eşidir. Üstelik bu evlilikten iki tane de çocuğu bulunmaktadır. Tilim Han aynı zamanda usta bir âşıktır. Tilim Han tek taraflı bir aşka tutulmuştur. Mehri Hanım aşkına karşılık vermemekte ve sürekli onu kendinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Mehri Hanım, Tilim Han'ın şehre geldiğini duyup amacının onu almak olduğunu öğrenince onun şehirden uzaklaşması için çeşitli hamleler yapar ancak Tilim Han vazgeçmez. Mehri Hanım bir yolunu bulup Tilim Han'ın yanından kaçar. Tilim Han hastalanır, yatağa düşer. Yıllarca Mehri Hanım'ın hasretiyle yanıp tutuşur. Mehri Hanım'ı bulup getirirler. Tilim Han, hasta yatağında Mehri Hanım'ı görür ve son kez bir koşma söyleyerek ruhunu Allah'a teslim eder.

Hikâyenin sonunda gerçekleşen bir “kavuşma” olmadığı için düğün merasimi de yoktur. Ancak hikâyenin genelinde Türk kültüründe evlenme folklorunu yansıtacak çok değerli hususlar yer almaktadır. Tilim Han ve Mehri Hanım amca çocuklarıdır ve hikâyeye boyunca birbirlerine “emmoğlu-emmikızı” diyerek seslenmektedirler. Mehri Hanım eşi Seyfi Han'la diyalogunun birinde: “Gurban o zaman ki sen geldin, meni alay, benim emoğlum vardı, Tilim Han adında, benim adahlım idi, benim gardaşlarım, kendin kethudası el ele verdiler meni verdiler sene, sen alıp getirmişey, elan neçe müddetdi seninle men zindiganlıg eliyirem” diyerek “Tilim Han'ın adaklısı” olduğunu belirtir.

“Adaklı” kelimesinin evlenme folklorunda karşılığının “nişanlamak” veya “söz kesmek” olarak anlaşıldığını tespit etmekteyiz. Anadolu, Irak, Azerbaycan ve Türkmenistan’da kullanılan adakla- “söz kesmek”, “nişanlamak”; adak “söz kesimi”, “nişan” kelimelerinin kökünde “ad” kelimesinin bulunduğu dikkati çeken Abdulkadir İnan “Eski Oğuzcadaki adaklı “nişanlı”, Kazak-Kırgız lehçelerindeki atastır-/ ataştır- “nişanlamak”, Çağatayca ata- “nişanlanmak”, Yakutça atastır- “bir şey mübadelesiyle dost olmak”, Altayca adandaş- “dostça beraber çalışmak” kelimelerini de adaş (ad-eş) kelimesine bağlamaktadır (Gökdağ, 2012: 114). Öyle görünüyor ki hikâyede Mehri Hanım ve Tilim Han bir dönem nişanlı olarak yaşamışlar ancak belirttiği üzere Mehri Hanım kardeşleri tarafından Seyfi Han’a verilmiştir. Yine Tilim Han’ın Mehri Hanım’ın kız kardeşi Terlan Hanım’la evlendirilmiş olması da aynı aileden kız alındığını bize göstermektedir.

Tilim Han’la Mehri Hanım yola koyulup Save şehrine gidecekken Mehri Hanım Tilim Han’dan istekte bulunur. Tilim Han’ın Mehri Hanım’ın kardeşlerinden “nâme” alması gerekmektedir. Mehri Hanım, “Allah, bir kişi iki bacı alabilmez, ben negeyrim?” diyerek Tilim Han’ı kendinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Çünkü Tilim Han, Mehri Hanım’ın kız kardeşi Terlan Hanım’la evlidir. Tilim Han tek başına Save şehrine dönüp çeşitli oyunlarla eşi Terlan Hanım’dan kendini soğutmaya çalışır. Sonunda Mehri Hanım’ın kardeşlerinden “nâme”almayı başarıp Mehri Hanım’ın yanına döner.

Esasında bu durum İslam kültürünün anlatılara yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim iki kız kardeş aynı erkeğin nikâhı altında bulunamaz. Yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de de bu konu açıkça belirtilmektedir, Nisa Suresi 23. ayet: “Sizlere, analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızın yanınızda kalan üvey kızlarınız -ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur-, öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek size haram kılındı.”

Hikâyede İslâmî kültürün yansımaları olarak evlenme konusunda işleyebileceğimiz diğer bir nokta “talak vermek” olarak gösterilen kısımlardır.

Hikâyede bu mevzu iki yerde açılmaktadır. Birincisinde Seyfi Han, “Mehri Hanım istedi men senin telagın verim, Mehri Hanım seniye, aparginan. Mehri Hanım destur virdi, geldiler Mehri Hanım’ın telagını verdiler. İkincisinde ise Tilim Han, “Terlan Hanım’dan irad tutum, bir babana tapım, Terlan Hanım’ın telagını verim, gedim Mehri Hanım’ı getirim”demektedir. “Talak vermek” İslâmiyette “erkeğin boşama hakkı” olarak tanımlanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de bir sure adı da olan kavramın birçok ayette çeşitli yönlerden açıklamaları mevcuttur. Nitekim Bakara Suresi 229. ayette: “O talak iki defadır. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir” denmektedir. Hikâyede de Seyfi Han, Mehri Hanım’ı; Tilim Han, Terlan Hanım’ı boşamak için “talağın vermek” tedir.

Hikâyede evlenme folkloruyla ilgili değinebileceğimiz bir diğer husus “aile rızası”nın alınmaya çalışılmasıdır. Mehri Hanım, Tilim Han’la gelebilmesi için kardeşlerinin rızasının alınması gerektiğini söylemektedir. Tilim Han kardeşlerinin rızasını aldığını gösteren bir nâmeyi/mektubu Mehri Hanım’a getirir. Tilim Han ve Mehri Hanım hikâyesi kültürümüzün evlenme folkloruyla ilgili önemli bilgileri bizlere aktarmaktadır. Özellikle “talak vermek” olarak adlandırılan “boşanma” konusu diğer hikâyelerde rastlayamadığımız farklı bir noktayı değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. Evlenmenin teşvik edildiği kültürümüzde boşanma hoş görülmemiş ancak bazı durumlar ortaya çıktığında boşanma kabul edilmiştir. Hayatın geçiş dönemleri içerisinde evlenmeyi incelerken birçok alt başlığa ayırmaktayız. Evlenme sürecini sonlandırmanın bir göstergesi olarak “boşanma”nın da bu vesileyle ayrı bir başlık olarak gösterilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü bu mevzu gerekli dinî-örfî bir takım geleneği içerisinde barındırmaktadır.

Hikâyede düğün kültürüyle ilgili son olarak “hüner gösterme” mevzusuna göndermede bulunabiliriz. Seyfi Han’ın eşi Mehri Hanım’a talak verebilmesi için Tilim Han’ın âşıklıktaki hünerini sergilemesi gerekmektedir. Seyfi Han bir meclis düzenleyerek Tilim Han’ın hünerini görmek ister. Bu meclisteki hünerine göre Mehri Hanım’ı ne kadar isteyip ne kadar istemediğini ölçmek istemektedir. Vilayetteki bütün âşıkları meclise toplayan Seyfi Han, Tilim Han’ı da davet eder. Tilim Han mecliste çeşitli sınamalardan geçirilerek âşıklıktaki hünerini sergiler. Bütün istekleri yerine getiren Tilim Han, Seyfi Han’dan onayı alır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAGAUZ VE KAŞKAY HALK HİKÂYELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Gagauzlarda halk hikâyesi terimi karşılığında masal ya da destan terimlerinin kullanıldığını ve bunların hiçbirinin tam olarak destan niteliğini taşımadığını aktarmıştık. Destanların büyük bir bölümü özellikle de nazımlı kısımlar unutulmuş, masalsi özelliklerin ağır basmaya başladığı görülmüştür. Bununla birlikte komşu Balkan milletlerinin ve Ortodoks Hıristiyan anlayışının da izleri hikâyelerde kendini göstermektedir. Bu durumun hikâyelerde en önemli göstergesi düğünden önce çiftlerin Hıristiyan dinî nikâhı “stevonoz olması”dır.

Gagauz halk hikâyelerinde kahramanlar hep sosyoekonomik olarak düşük seviyede nitelendirebileceğimiz fakir, köylü ve gariban kimselerdir. Oysa diğer coğrafyalarda şekillenen hikâyelerde kahramanlar çoğunlukla padişah oğlu, zengin, kudretli bir karaktere sahiptir. Burada masal özellikleri ağır bastığı için, daha çok Keloğlan masallarında karşımıza çıkan fakir ve herkes tarafından küçümsenen karakterler padişah kızını alır.

Keloğlan masallarında Keloğlan sivri zekâsıyla önüne çıkan engelleri aşar. Ancak hikâye boyutuyla değerlendirdiğimiz anlatılarda destanî özelliklerin bir gereği olarak kahramana yardımcı karakterler zor durumda ortaya çıkarak güçlüğüne aşılmasına yardımcı olur. Hikâyeler genel olarak kısa olduğu için evlenmeyle ilgili bölümlerin işlendiği kısımlar da oldukça kısadır. Düğünler iki ya da üç cümleyle başlar ve biter. Genellikle hikâyenin sonunda mutluluğa ulaşmanın göstergesi olarak çiftler evlenir. Gagauz halk hikâyelerinde düğün öncesi gerçekleşen işlemlere (kız isteme- görücü gitme vb.) pek az rastlanır. Ancak bunun yanında “güvey”, “dünürcü” gibi Türk coğrafyalarında aynen kullanılan kelimelerin varlığını hikâyelerde görebiliyoruz.

Masal özelliğini barındıran hikâyelerde rastladığımız önemli noktalardan biri de hikâyenin son bölümünde anlatıcı kendini hikâyenin içine alır. Şöyle ki kahramanlar evlenirken anlatıcı düğünde kendisinin de olduğunu söyleyerek zaman bakımından anlatıyı günümüze yaklaştırır. Bu durum da genel olarak düğünlerde

kurulan yemek sofrasına denk gelir. Kelca Külca hikâyesinde geçen şu bölümün benzerlerine diğer Gagauz halk hikâyelerinde rastlamak mümkündür:

“Düün tuttu üç gün, üç gecä, beni dä çaardılar, her bir çeşni mancalardan idim, hem evä dä verdilär bir çanak keş-keş mancası, ama ban girirkän bizim küy içinä çıkmasın mı bana karşı, kenarda yaşayan, Topal Tanas:

- Ver bana o mancaı!

- Nasıl ölä vereyim, -deerim, -ban onu uşaklara dadımnık getirerim padişahın kızının düünündän, yıkıl taa tez başımdan...”(Güngör ve Argunşah, 2002: 294).

Gagauz halk hikâyelerinde düğün merasimlerinde mutlaka yemekten bahsedilir. Büyük sofralar kurularak düğüne katılan herkes yemek yediği gibi hikâye anlatıcısı da o masadan mutlaka bulunur. Üstelik anlatıcı yemeklerden bir kap da eve getirmeye çalışırken yolda bir karaktere rastlayarak aralarında atışma yaşanır ve hikâye bu çekişmeli anlatımın sonunda bitirilir. Yemekler “manca” olarak adlandırılır. Hikâyelerin içerisinde yemek olarak “keş-keş mancası” sunulması oldukça değerlidir. Günümüzde Türk coğrafyalarının çoğunda, özellikle düğünlerde misafirlere ikram olarak keşkek yemeği sunulur. Bu yemeklerin yanında kimi anlatılarda şarap da ikram edilebildiği görülmektedir. Anlatılarda yemeğin varlığı Gagauzların düğün folklorunun yansıması olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Gagauz düğünlerinde 6-8 çeşit yemek yapılmaktadır ve bunların içerisinde hikâyelerde bahsedildiği şekliyle mancalar yer almaktadır. Yiyecekler arasında en meşhur ve sık bulunan yemek pirinç veya buğday pilavı yapılır ailenin durumuna göre kıymalı kıymasız, biber dolması, sarma, patates - kartofi manja, tavuk yemeği-tauk manjası, lahana -laana mancası (Perçemli, 2011: 97).

Gagauz halk hikâyelerinde değineceğimiz bir diğer nokta da kahramanın “tek eşliliği” dir. Türk coğrafyasının farklı bölgelerinde oluşturulan halk hikâyelerinin bazılarında rastladığımız kahramanın birden fazla kızla evlenmesi durumuna Gagauz anlatılarında rastlayamayız. Gagauz kültürünün bir yansıması olarak değerlendirebileceğimiz bu durum hikâyelerde tek eşlilik olarak kendini gösterir. Nitekim bunun en güzel örneğini Koroğlu varyantlarında görebiliyoruz. Koroğlu, kraliçenin istediği şartları yerine getirmesine rağmen “benim karım var” diyerek

kraliçeyi almaktan vazgeçmektedir. Oysa Köroğlu hikâyelerinin değişik coğrafi varyantlarının bazılarında birden çok evlilik yaptığı görülmektedir.

İran coğrafyasında yaşayan Kaşkay Türklerinin hafızalarında Aslı ile Kerem, Şah İsmail, Mahmut ile Nigar gibi Türk coğrafyalarının genelinde bilinen halk hikâyelerinin mevcut olduğunu bilmekteyiz. Ancak bilimsel olarak derlenip yazıya geçirilerek elimize ulaşan iki halk hikâyesi mevcuttur. Türkiye Türkçesinde halk hikâyesi olarak belirtilen türe karşılık Kaşkaylarda “dastan” kavramının kullanıldığını belirtmiştik. Benzer şekilde Gagauz halk hikâyeciliği için de “dastan” ve “masal” kavramları kullanılıyordu. Ancak burada belirtmeliyiz ki Kaşkay halk hikâyeciliği şekil ve içerik bakımından Gagauz halk hikâyesi için seçtiğimiz metinlerden daha orijinal bir görünüm sergilemektedir.

Gagauz sözlü kültüründe eserlerin birçok bölümünün unutulduğu ve yazıya çok sonradan geçirildiği için çok kısa olarak var olduğunu görüyoruz. Ancak İran coğrafyasında yaşayan Kaşkay Türklerinde özellikle âşıklık geleneğinin varlığının devam etmesi ve meclislerde hikâye anlatımına özel bir ilgi gösterilmesi sebebiyle buradaki metinler çok daha detaylı bir içeriğe sahiptir. Gagauz halk hikâyesi metinlerinde masalsı özelliklerin daha ağır bastığı, olağanüstülüklerin daha çok olduğu görülmektedir. Ancak düğün geleneklerinin varlığını tespit ettiğimiz noktalarda gerçek yaşamın yansımaları kendini açıkça hissettirmektedir. Kaşkay halk hikâyeciliğinde ise hikâyelerin genel akışı olağanüstülüklerden arınmış durumda olup gerçeğe daha yakındır.

Köroğlu'nun Kaşkay varyantı ve Tilim Han ile Mehri Hanım hikâyelerini incelediğimiz hikâyelerde düğün kültürünün yansıtılması noktasında birçok özellik saptamaktayız. Bunlardan en değerlisi diğer hikâyelerde eşine az rastlanır bir “boşanma” sürecinin işlenmesidir. Tilim Han hikâyesinde karşımıza çıkan bu konuda İslâmî geleneğin bir yansıması olarak “talak verme” yani boşanmanın ayrıntıları bizlere sunulmaktadır. Bunların dışında “aile rızasının alınması” ve “adaklı” gibi kültürümüzün düğün geleneği içindeki kavramlarının da hikâyede varlığını görebiliyoruz.

Birçok kola sahip olan Koroğlu hikâyesinin hem Gagauz hem de Kaşkay Türkleri arasında varyantlarının bulunması karşılaştırma ve değerlendirme yapabilmemiz açısından bizlere imkân sunmaktadır. Gagauz varyantlarında şiirli bölümlerin iyice unutulduğu masalsı özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Kaşkay varyantında Koroğlu'nun usta bir âşık olduğu vurgulanmakta Koroğlu dışında da âşıkların şiirler oluşturarak hüner sergiledikleri görülmektedir.

SONUÇ

Kaşkay ve Gagauz Türklerinin halk hikâyesi türü anlatılarındaki düğün merasimi konusunun işlendiği çalışmada, “Türk Kültüründe Düğünün Evreleri” başlığında ayrı ayrı ele aldığımız on bir başlığın dört tanesinin varlığı tespit edilmiştir. Bunlar; kız bakma- kız görme, kız isteme- söz kesme, nişan ve düğündür. Yani, çalışmada, genel olarak düğün öncesi ve düğün sırası gelenekler anlatılarda kendini gösterirken düğün sonrasıyla ilgili bilgilerin yer almadığı tespitine ulaşılmıştır.

Evlenmenin Aşamaları ↓	→ Halk Hikâyeleri	Allah'ın Yazdığı Bozulmaz	Büyücü Padişah ve Dev Oğlu	Büyülü Kavallar	Dazlağın Macerası	Kül Pepeleşkası	Tatar Oğlu Kaçkın Kızı	Koroğlu (Gagauz Varyantları)	Tilim Han İle Mehri Hanım	Koroğlu ve Eyvaz (Kaşkay Varyantı)
Kız Bakma Kız Görme		✓								
Kız İsteme Söz Kesme							✓			✓
Nişan				✓						
Düğün		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Çeyiz Götürme										
Gelin Hamamı										
Kına Gecesi										
Gelin Alayı										
Gelin İndirme										
Gerdek										
Düğün Sonrası										

Şekil: Hikâyelerde düğünün evrelerinin varlığını gösterir tablo.

Hikâyelerde düğün merasimi sahneleri, anlatıların hep son bölümünde işlenmiştir. Kahraman türlü engelleri aşar ve sevdiği kızı alarak “mutlu son”a ulaşır; hikâye de bu zirve noktada sonlandırılır. Dolayısıyla düğün merasimi hikâyelerin sonuç bölümünü oluşturur. Yukarıda tespitini yaptığımız düğün sonrasıyla ilgili

hikâyelerde bir bilginin verilmemesi durumu da bu mevzuyla ilişkilidir. Âşıklar kavuşturulduktan sonra bilgi aktarmaya çalışmak anlatının sınırlarını aşmaktadır.

Hikâyelerde asıl kahramanın yanı sıra yardımcı karakterlerin de evlendiği, onlar için de toy düzenlendiği görülmektedir. Köroğlu'nun Kaşkay varyantında Köroğlu'nun yiğitlerinden Demircioğlu'nun toyu düzenlenmektedir.

Hikâyelerde mutlu sona ulaşmadan önce kahramanların önlerine engeller çıkabilmektedir. Kahramanlar hünerlerini sergileyip bu engelleri aşmaktadır. Engeller kahraman için bir imtihan aracıdır. Halk hikâyelerinin genelinde rastladığımız imtihan motifi, kahramanın sevdiğine kavuşmasında önemli bir rol oynar. Kimi hikâyelerde engeller önceden sunulur ve kahraman engelle karşılaşmaz; o, engeli bilerek yola koyulur. Kül Pepeleşkası hikâyesinde padişah, kızını evlendireceği adayda Buzlu Bayır'a çıkabilme özelliğini arar ve bunu önceden duyurur. Ancak Tatar Oğlu ve Kaçkın Kızı hikâyesinde engel durumunun olmadığı da görülebilmektedir.

Hikâyelerde birden çok engel durumu ortaya çıkabilir. Ancak bu engeller her zaman kademeli bir şekilde zorlaşır. Aşılan her engel bir sonrakine göre basit bir niteliktedir. Kahraman güçleşen engeller karşısında adeta olgunlaşmaktadır. Engeli aşmak için fiziksel ve zihinsel olarak kendini geliştirdiği görülür. Burada kahramana yardımcı alet ve karakterlerin de kademeli olarak daha işlevsel bir boyut kazandığını söylememiz mümkündür. "Büyülü Kavallar" hikâyesinde babasının Delice oğlana verdiği kavallar sırasıyla ağaç, gümüş ve altındır. Delice oğlan sırasıyla kavalları engel durumlarında çalar ve ağaç kaval çaldığında çil beygir, gümüş kavalı çaldığında gümüş beygir, son olarak altın kavalı çaldığında kara beygir ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında; Kaşkay ve Gagauz Türkleri birbirinden binlerce kilometre uzaklıktadır ve tarihî kaynaklar itibarıyla da herhangi bir süreçte birlikteliğin yaşanmadığı bilinmektedir. Yüzyıllardır farklı coğrafyalarda farklı dinî ve kültürel etkileşimlerin etkisinde kalan bu iki küçük Türk topluluğunun halk hikâyesi türündeki anlatılarında, gerçek yaşamın en önemli törensel ritüellerinden olan düğün merasimlerinin ele alınışından hareketle görülmektedir ki milyonlarca

kilometrelik bir alana yayılmış kadim Türk medeniyetinin ortak kültürel değerleri yaşatılmakta ve sözlü kültür aracılığıyla gelecek nesillere aktarılmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker, “Gagauzların Kökeni”, **Bellekten**, Sayı: 237, Ankara 1999.

ALPTEKİN, Ali Berat, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

ATAMAN, Sadi Yaver, **Eski Türk Düğünleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe, **Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm**, Altınkoza Yayınları, Adana 2009.

BEKKİ, Selahaddin, “Köroğlu Keleşlerinden Köse Kenan’ın Evlenme Yolculuğu”, **Turkish Studies**, Cilt:10, Sayı: 8, Ankara 2015.

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat-II**, Adam Yayınları, İstanbul 1982.

_____, **Köroğlu Destanı**, Adam Yayınları, İstanbul 1988.

_____, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Bilgesu Yayınları, Ankara 2015.

_____, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Bilgesu Yayınları, Ankara 2014.

BULGAR, Stepan, **Veysel Arseven Biyografisi**, TÜRKSOY Yayınları, Ankara 2004.

CEVANŞİR, Babek, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

ÇELİK, Ali, “Trabzon, Bakü, Merv, Kızıl-Orda, Jambıl, Gagauz Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, **Millî Folklor**, Sayı:24, 1994.

ÇELİK, Muhittin, *Kaşkay Türkçesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1997.

ÇETİN GEDİK, Nilgün, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerinde Monografik Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

ÇINAR, Ali Abbas, **Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler**, Muğla Üniversitesi Yay., Muğla 1997.

ÇOLAK, Ali, **İslam'a Göre Anadolu'da Evlilik Âdetleri**, Kardelen Yayınları, İstanbul 1997.

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, “Bir Yemin Olarak Evlilik Törenleri ve Evlenmeyle İlgili Pratikleri İfade Ederken Kullanılan Kelimelere Dair: Beşik Kertmek, Söz Kesmek, Nikâh Kıymak”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 33, Ankara 2012.

_____, “İran Türkleri”, **Yeni Türkiye**, Sayı: 53, 2013.

GÖNEN, Sinan, “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, **Millî Folklor**, Sayı: 69, 2006.

GÖRKEM, İsmail, “Halk Hikâyeleri”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt:2, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2007.

GÜNGÖR, H.; ARGUNŞAH, Mustafa, **Gagauz Türkleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

GÜRSOY NASKALİ, Emine, (Ed.), **Tuz Kitabı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

HAGHİGHAT DEHSORKHİ, Omid, *İsfahan Çevresinde Yaşayan Kaşkay Türklerinin Düğün Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016.

HASAN, Hamdi, **Makedonya Türklerince Söylenen Mâniler**, AKM Yay., Ankara 2007).

HEYET, Cevat, **Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri**, Çev: Mürsel Öztürk, TDK Yay., Ankara 2008.

IUSIUMBELI, İrina, *Gagauz Yeri'nde Kadın*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

KAFKASYALI, Ali, **İran Türk Edebiyatı Antolojisi-I**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 2002.

_____, “İran Türkleri Âşık Muhitleri”, **Millî Folklor**, Sayı: 68, 2005.

_____, **İran Türkleri Âşık Muhitleri**, Eser Ofset, Erzurum 2006.

_____, **İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik**, Eser Ofset, Erzurum 2007.

_____, “Göçebe Kaşkay Türklerinin Toy Merasimlerindeki Maddi Kültür Unsurlarının Arka Planındaki Dinî Motifler”, *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları: Maddi Kültür Sayısı*, II. Cilt, Ankara Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2008.

_____, **İran Türkleri**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2010.

_____, **İran Coğrafyasında Türkler**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2011.

KARAASLAN, Mehmet, *Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010.

KARACA, Elif Gizem ve ŞAR, Sevgi, “Geçmişten Günümüze Kına”, **Lokman Hekim Dergisi**, Sayı: 6(2), 2016.

KARPAT, Kemal H., “Gagauz” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 13, TDV Yayınları, İstanbul 1996.

KAYA, Doğan, “Gagauz Türklerinde Düğünle İlgili Terimler”, V. *Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu*, Tekirdağ, 16-17.10.2000. / Sabaa Yıldızı, S. 14, 2001, s. 20-24.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları-I**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

MANOV, Atanas, **Gagauzlar**, (Çev. M. Türker Acaroğlu), TTK Yayınları, Ankara 2001.

MİRZAOĞLU, F. Gülay, **Halk Türküleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.

OĞUZ, M. Öcal, (Ed.), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları**, Ankara 2006

ÖGEL, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDAV Yayınları, Ankara 2001.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

ÖZKAN, Nevzat, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1996.

_____, **Gagavuz Destanları**, TDK Yayınları, Ankara 2007.

ÖZKAN, İbrahim, *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.

PERÇEMLİ, Valentina, *Gagauz Türklerinde Doğum Evlenme ve Ölüm Âdetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011.

RADLOFF, Wilhelm, **Türklerin Kökleri, Dilleri ve Halk Edebiyatı**, Cilt: 6, EKAV Yayınları, Ankara 2000.

SAKAOĞLU, Saim, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

_____, **Halk Hikâyeleri**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2011.

TANRIBUYURDU, Gülçin, “Klâsik Türk Şiirinde Bir Sembol Dili Olarak Kına”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2016.

TÜRKAN, Kadriye, *Türk Dünyası Masal Geleneğinde Şamanistik Unsurlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

TÜRKMEN, Fikret, “Hikâye” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998.

UÇKUN, Rabia, *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2003.

VELEV, Roman, *Moldova’da Ulusal Azınlıklar ve AGİT’in Rolü: Gagauz Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

YAGHOOBİ, Valiollah, *Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi: Kaşka’i Şi’ri Ya Âsari Şuarayi Kaşkaî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

YANAR, Şenay, “Kaşkaylarda Evlilik Adetleri ve Toy Ritüelleri”, **Journal Of History Studies**, Cilt 7, Sayı: 1, (e-yayın), 2015.

YEŞİL, Yılmaz, *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

YILDIRIM, Dursun, **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

YILDIRIM, Seyfullah, *Kazak Türk Folklorunda Epik Anlatmalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

YILMAZ, Timur, **Âşıklardan Halk Hikâyeleri**, Eğiten Kitap Yay., Ankara 2011.

YILMAZ, Onur, “Artvin Yöresinde Bir Sofra Adabı Aktarıcısı Olarak Yesa Mamali Kosa Geleneği”, **Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, Eser Ofset, Trabzon 2016.

Sanal Kaynak:

URL-1: media.turuz.com/users/bey-2016-1/126-Qaqavuz_Turkleri.pdf
[erişim tarihi: 28.04.2017].

EKLER

1. ALLAH'IN YAZDIĞI BOZULMAZ

Bir vakıta varmış-yokmuş bir kövlü, da onun evi yol üstündeymiş. Bütün yolcular onun evine musaafirlee konarmışlar. Bir akşam musaafirlee konmuş bir zengin genç çocuk. O akşam da ev saabinin kızı dövmüş. O vakıtlarda da, dovmasınan bir uşak, onun yazgısı bir seslan bildirilirmiş. Çocuk işitmiş yanı başında olan odadan ki, bu dovan kız uşaan bahtı orda olan musafirdir dei. Çocuk işittiinde bunu, şaşmış, nasıl öyle bir zengin olsun da, bir fukaarenin kızını alsın. Ertesi günü erken kalkıp, usulnan alır uşaa anasının yanından da, atıp keremitlee, kendi kaip olur. Ertesi günü uşaa ararlar, da bulup keremitlikte indirirler. Uşaan tenine giren enkseri çıkarırlar da yarasını ilaçlarlar. Çok seneler geçeor. Çocuk unuduyor uşaa; uşak gene hiç bilmeor çocu. Çocuk yaşlı hem zengin olduuna, çok erden istemişler onu güvee yapsınar, ama çocuk kabul etmemiş.

Kövün birinden geçerkən gitmiş horoya. Orda gözüne girmiş bir kız da, ona bakmış da, bakışları karşılaşmış. Kız horoyu braar da gider uzaktan ona baksın. Çocuk horodan dönmesinan, yollar dünürcü kıza. Babası hem anası kabul edip, sorarlar kıza da. Kız karşılık vermemiş da ondan annarlar kızın istekliini. Çok bir namlan oluyor onların düünleri. Bir hafta sürmüş düün. Çok emekler hem bakışler fukaarelere daadılmış. Bütün etraftan pehlivanlar çirilmişler hem koşular olmuş. Tatlı hem muabetli senelerlan yaşarmışlar. Bir gün karısı iç gömleeni deyiştirirken kocası girior odaya da onun teninde bir nişan görüp, soruyor sebebini. O vakit karısı annatıyor ki uşakkan, musaafirin biri onu atıyor keremitlee da bir enkser batıyor onun tenine. O vakit kucaklıyor karısını ve annadıp olanı, deyor: “Allah kime ne yazdıyse olsun, o olur. Munkânı yoktur kimse yazgı saptırmaya.” (Güngör ve Argunşah, 2002: 240).

2. BÜYÜCÜ PADİŞAH VE DEV OĞLU HİKÂYESİ (BÜÜCÜ PADİŞAHI HEM DEV OOLU)

Padişaa işitmiş, ani Dev Oolu onun kızını kurtarmış Tepägöz'den da yollamış haber ki çocuk hem kızı gelsinnär ona evä. Çocuk sorär dev bobasına:

- Padişaa çaarár, gidelim mi, osa gitmeylim mi?

- Olur gidin, ama duyáırım, ani bu padişahın fikirindä yok islää iş. Onuştan al da koş taligaya bizim dev öküzlerimizi Sakar`ı hem Çakal`ı. Onnar sana, läázım olduynan, yardım edeceklär.

Koşär çocuk taligaya öküzleri. Kız Dünnää Gözeli giyner en paalı rubalarını, kendi çocuk giyer kemerini, asêr belinä topuzunu, kılıcını hem alär yanına rusali çirtmasını. Çıkárlar yola. Gelerlär padişaha da Dev Oolu deer:

- Üüsek padişaa, bën kurtardım kızını Tepägöz`dän. Yalvarırım ver bana onu karı. Padişaa deer:

- Vereyim, ama var benim bir payım bakırdan, sür onu da ek booday, biç, düü, un üüt, düüncülerä ekmek olsun imää. Gelmiş Dev Oolu kendi konaana da deer kıza: “Padişaa isteer süreyim onun bakır payımı da ekeyim booday, biçeyim da avşamadak düveyim hem un üüdeyim.”Kız demiş:

- Git, istä versin sana bobam üç günä muhlet, pulukları düzdürelim.

Gider Dev Oolu padişaha, almış üç günä muhlet. Pulukları vermiş çingeneyä düzdürmää. Ertesi günü, çocuk koşmuş Sakar`ı hem Çakal`ı, saplamış puluu, paysınmış sürmää. Sürmüş, ekmiş, düümüş avşamadak, un da üütmüş, gitmiş padişaha da demiş: “Hazır, yaptım dediini!”Padişaa dolaşmış: “Hakına sürmüş, bal”Bilmeer ne yapsın o zaman da deer, ki çocuk genä sabaa sabaalen gelsin. Ertesi günü padişaa verer çocaa taa bir izin:

- Var bir çayır tuçtan, sür onu da dik çotuk, avşamadak üzüm yapsın da şarap süzäsın, düüncülerä içki olsun. Çocuk gelir da annadár kıza ne söylemiş ona padişaa:

- Padişaa isteer süreyim onun tua çayırını da dikeyim çotuk, da olsun üzüm, şarap ta süzeyim, fiçıya koyayım düüncülerä içki olsun. Kız sööler çocaa:

- Benim bobam büücü padişaaası, ama senin da öküzlerin dev öküzleri, diil mi? Sakar hem Çakal süreceklär tuçtan çayırı da. Şindi Dev Oolu yaptırär çingeneyê taa kaavi bir puluk. Ertesi günü koşar Sakar`ı hem Çakal`ı, sapláár puluu da başláár sürüülen eninä. akar öküz almış günü buynuzlarına, atmış geeri, gün uzamış. Bitirmiş

Dev Oolu sürmää, dikmiş kırığayı, avşamadak üzüm olmuş. Şarap süzmüş, doldurmuş fıçıları da gitmiş padişaha.

- Üüsek padişaa, - demiş, - sürdüm, çotuk diktim, şarap süzdüm, fıçıları doldurdum, hazır hepsi. Padişaa inanmäär, gider da görer, deer: - Var aslı... Ama bu büücü padişaa hep uslunmazmış, kibirinä idirämezmiş, ani çocuk hepsini başa çıkarár. Çaarár Dev Oolunu da taa bir izin ona verer: “Yapasın bir köprü altından, olsun senin evindän benim konaamadan. Bu köprüdän bän sana musaafirä gidecäm.”Yok ne yapsın Dev Oolu, gelir da söleer Sakar`a hem Çakal`a Öküzler daalärler er içinä, çıkarärler altın. Alár çocuk o altınarı da gecä yarısı başläär çalmaa rusali çırtmasında havalırı. Toplanärler demirli kafalı rusalilər:

- Ne topladın bizi, çocuk. Sölä, ne yapalım?

Dev Oolu söleer rusalilerä bir gecedä yapsınnar altından köprü. Başläärler rusalilər işlemää da ilk forozlarla bitirerler işi, düzerler bir fasıl altın köprü. Sabaa-len açan büücü padişaa bakêr penceredän, daptutu kalár: “Brä, gidi, bu dev adamın oolu alacak kızımı!” Geler Dev Oolu padişaha da deer:

- Üüsek padişaa, hadi ver kızını. Yok ne yapsın padişaa, soler: “Vererim sana kızımı hem bir araba altın. Git koş arabayı.”Çocuk gider da söler Sakar`a hem Çakal`a, ani padişaa verer ona bu kadar altın. Sakar öküz deer çocaa:

- Dev Oolu, alma o altınarı, zerä taliga kırılacak da burada kalacız. Dev Oolu deer padişaha: “Üüsek padişah, altın bana diil lääzım, saade kızını ver bana.”

- Senincä olsun, Dev Oolu, - demiş padişah, - vererim sana kızımı. Kalın saalıcaklan! Haydäär çocuk arabayı kâr altın köprüdän da gelir evä. Dev adamı yapár onnara bir büük düün, çok insan toplanmışyı orada, dev adamnarı da bir sofrada konuşarmışlar.

Bän da o düündäydüm, konuştum doyunca. Verdiler bana bir çini manca, istedim. Sizä getireyim. Ama sokakta çıktı. Keçi däduların köpää, bën saldım urayım köpää da urdum dädunun bacaana. Büün da adam topalläär (Uçkun, 2003:562-564).

3. BÜYÜLÜ KAVALLAR HİKÂYESİ

Bir bobanın varmış üç oolu. İki akıllıymışlar, ama biraz korkakmışlar, üçüncüsü da delicäymiş. Gelmiş vakit bobasına ölsün. Ani var bir laf, ölümlü dünnä. Kendi o adam fukaraymış da yokmuş ne mülk uşaklarına bıraksın. Öleceykana adam uşaklarına sımarlamış:

- Ban öldükten sora her biriniz üçüm olunca benim mezarımı geca da birar kera beklesin. Oradan ban sizä verecäm paylarınızı...

İlk gecä gitmiş en büyük akıllı oolu bobasının mezarını beklemää, ama çına gecenin bir vakıdı mezarlık ortasında titsi gelmiş da kaçmış evä, ama evdä Delicä sormuş batüsuna:

- Ban senin erinä beklemää gideyim mi?

- Git, demiş batüsü.

Bekleer bu Delicä bobasının mezarını taa sabaa yaklaşınca. Bir da sabaa karşı mezar açılar da bobası çıkar.

- Sän, deer, beni çocuum bekledin, na sana bir baaşış, da verer ona bir aaç kaval, verdii gibi da genä mezara saklaner.

Ertesi günü mezarı beklemää gider ortanca akıllı oolu, ama o da dayanameer çok. Gecä yarısı olduynan titsilener da evä gelir. Delicä genä mezarlaa gider.

Bu sefer sabaa karşı bobası peydalanmış da ona bir gümüş kaval vermiş.

Üçüncü gecä da mezarı beklemää sıra Delicä'däymiş. O gider kendi için beklemää.

Bu yollukta bobası ona verer bir kaval, ama o altındanmış.

- Ne yapayım bunnarlan? -sormuş Delicä bobasına.

- Bunnar, demiş bobası, büülü kavallar, sendäymiş bezbollahi kismet, onnarı kullanasın, batünnar korktular, benim mezarımı bekläamedilär... Sän, açan çalacan daada aaç kavallarlan, o zaman sana gelecek çil beygir, boz rubalarlan; açan çalacan gümüş kavallan, gümüş yalabık beygir gelecek taa da islä rubalarlan; açan isteycän taa da islä beygir gelsin, çalacan altın kavallarlan. O zaman gelecek sana bir kunduz kara beygir, üstü altın gibi yalabıycek hem da bir kat en paalı hem iy ruba getirecek.

Delicä, delicä ama bobasının laflarını aklında tutmuş. Evä gelip kavalları bildii erä saklamış, kendi da pinmiş kümbet üstünä, başlamış sinek tutmaa... O vakıtlarda padişaa laf kolvermiş, ani kızını everer. Hem everer ona, angısı atlı çıkacak kırk kat bir buzlu şişä gibi yalabık bayırın üstünä, oradan padişahın kızının üzüünü alacak.

İlk günü çok insan toplanmış buzlu bayırın boyuna. Hepsi istärmış denesin kısmetini, ama taa çooyu da maasus siyri görmää gelmiş. Gelmiş bu Delicä'nin batüları da kendi zabunarak beygirciklerinnän. Padişahın kızı kırk kat üüsek bayırın üstünde bir kala içinde dururmuş, pençerä aşırı insana bakarmış, altın üzüünnen oynarmış. Türlü üürük beygirlär gelmiş bu siyrä, ama biri etişämäzmiş bari bayırın ikinci katma da. İkidä-birdä hızlanırmış atlıcınm birisi, ama kayıp geri düşärmış. Delicä'nin batüları hiç bayıra yaklaştırmışlar, ama sade siyr edärmışlär.

Kendi Delicä, batüları gitticäänen girmiş daa içinä da çalmış aaç kavallarlan. O saat ona gelmiş bir tuuyan çil beygir, boz rubalarlan. Delicä giinmiş islä da tezicik gitmiş o da denemää kısmetini.

Delicä'nin pey dal and 11 hepsini kuşkulandırmış, neçin ki orada başka ölä beygir yokmuş. Açan bir kerä hızlanmış, yarı eräden etişmiş, da geri dönmüş. İnsannar hepsi şaş-beş olmuşlar.

-Nereli bu erif? Kim o? -sorarmışlar.

Delicä iki kere aylanmış buz bayırın dolayanında da gitmiş hepsinden hızlı evinä. Daada beygirin kolverip, kendi yırtık rubalarını giymiş da batülarından ileri evä etişmiş, kümbet üstünä pinmiş da sinek tutarmış. Batüları geldiynen lafedärmışlär ikisi o girgin erif için. Delicä da kümbet üstündän:

-Bän da onu gördüm!

-Sus ba deli! Neredän sän onu gördün?

-Tezeklik üstündän, deärmış Delicä!

-Hele, bak sän! Şaşmış kardaşları, sana Delicä, padişaa kızı mı läazım? Dur biz yikalım tezeklii da bakalım nerädän görecän.

Yıkılmışlar tezeklii. Ertesi günü batuları genä gitmişlär siyrä. Delicä da artlarından gitmiş daaya da çalmış gümüş kavallan. Bu sefer gelmiş Delicä bir gümüş gibi beygir yalap-yalap edärmış hem da getirmış Delicää bir kat ruba epizeni hem pek gözäl. Delicä giinmiş düzünmüş, atlamış beygirä da uçmuş gitmiş, siyircilär sa beklärmışlär peydalansın dünkü erif. Da ta bitkidä o gelmiş. Lüzgär gibi aylanmış bayır boyunda, beygirini kurdurarak, da açan hızlanmış, taa bayırın tepesinä etişmiş, ama padişahın kıztnnan el verememiş, kaymış geri. İnsannar başlamışlar sevinmäa. Padişahın kızı da bu erifin ardına hayli bakmış. Bezbelli duymuş, ani bu olacek onun güväsi... Delicä urmuş beygirä bir çift özenği da uçmuş gitmiş evinä. Batuları evä geldiynen, Delicä artık soba üstündäymış. Onnar genä başlamışlar laf etmäa siyr için. Delicä oradan, soba üstündän:

-Bäu da gördüm o çocu!

-Neredän sän vardı, nasıl göräsin, ba deli? -sormuş batuları.

-Otluk üstündän! cuvap etmiş Delicä.

-Yıkın otluu, demiş üfkeli batuları, da yıkılmışlar otluu...

Üçüncü günü Delicä gelmiş siyrä ölä bir beygirlän hem ölä bir kat rubaylan, ki ölä şey birerdä yokmuş. Pak nicä yalın yanarmışlar. Delicä açan hızlanmış, bayırın çak tepesinä etişmiş, padişahın kızının üzüünü almış hem elini sıkmış nicä bir eni güveyä düşer, da inmiş bayırdan beygirini kurdurarak, siyircilär o kadar şaşmışlar ki bir karış aazları açık kalmış. Delicäsaydı tütmüş gitmiş. Batularından ileri evä etişmiş, daada beygiri kolvermiş, eski rubalarını giyinmiş hem säa elindä parmaanı da baalamış, altın üzüü kimsey görmesin dey ne. Batuları geldiyne, Delicä onnardan ileri başlamış annatmaa, nicä erifin biri çıktı beygirinnän padişahın kızının yanma da aldı onun üzüünü.

- Be sän neredän bu işi gördün? -sormuş ağaları.

- Koçannık üstündän, demiş Delicä.

Batuları üfkedän koçannı da yıkılmışlar. Delicä'nin beterinä kızgın batuları aulu boş bırakmışlar. Onnar sorarmışlar Delicää:

- Ne oldu o senin parmaana da baalamışın onu? Kestim, cevap etmiş Delicä, küllüktä oynar.

-Avşamnein hepsi yatmışlar uyumaa, şavkı söndürmüşler, Delicä dayanamazmış, kümbet üstündü açıp açıp parmaanda altın üzünü bakarmış. O açtıkça içersi aydınanmış. Batuları sanmışlar ani Delicä sergendän sirnikleri çeketti yakmaa.

- Be yakma o sirnikleri, lobut iyecän!

- Delicä gene şıladırmiş üzüü.

-Be brak sirnikleri dedik sana e! İçersini yakacan! Delicä genä uslanmazmış.

Kalker büyük batüsü da Delicää, bir lobut, tä o lobutlardan ani yakası açılmadık... Ölä kavgaylan kardaşları o gecä uyumuşlar. Bir-iki günden sora padişaa başlamış aaramaa kim olduunu onun güväsi. Asker memleketi dolaylamış güvä yok. Bir dä, Delicä gitmiş da demiş padişaha, ani o onun güväsi. Padişaa hiç inanmamış. Kızı gördüynen bu yırtık Delicä'yi, başlamış aatamaa, ama açan Delicä göstermiş üzüü, inanmışlar. Yokmuş artık napsınar. Delicä çıkarmış koynusundan büülü kavalları da üçünnän da çalmış birär hava. O saat ona gelmiş bir fayton üç beygiren hem üç kat rubaylan. Giinmiş Delicä, oturmuş faytona, oturtmuş yanına padişahın kızını da gitmişlär stevonoz olmaa... Delicä'nin batuları tifikedän hem hasetliktän çatlarmışlar. Delicäsaydı düünä masıız onnarı da çarmış, görsünnär, ani şindi o diyil Delicä, ama padişaa güväsi...

Büük düün oldu. Düündäydi bütün memleket da bän da oradaydım, karşıda otururdum, çok türlü mancalar idim, şaraplar içtim. Evä da bir çanak baklava mancası verdilär, ama gelirken önüme çıktı te bu bizim kalın suratlı İvançu.

-Ver mancayı bana, da ver!... Üfkedän bän ona bir çanak saldım! Herersi baklava oldu! Razgelmiş çanak kâr ayaana. Adam büün da sakat gezer (Güngör ve Argunşah, 2002: 268-271).

4. DAZLAĞIN MACERASI

Bir vakıt varmış bir padişahın kırk oolu. Otuz-dokuz demiş: “yevleneceez”. “Gidip tavladan, tutun birär at, gelin, da vereyim birär hazna”. Aldılar haznelerni, da gittilər üülen sıcä açan oldu. Hen küçük oolu kelcä-ydi. Üülen sıcä-ydı, onun-da kızdı keli. Da dedi: “bän-da yevlenecäm”. Ona-da dedi bobası: “git tavladan, tut bir at”. Gitti tavlaya buldu bir topal katır. Geldi yevä, bobası ona-da verdi bir haznä. Yerledi katır, çeketti gitmä, yetişti agalarını, kurmuşlar sezanilerni. O-da açan yetişti agalara, selâm verdi alekim agalara. Agaları-da demiş: “alekim selam”. Kelcä mahna buldu onnara, da dedi: “bunun bekçisi olmasa, böölä çayır çimen yetişmäs. Da agaları güldülär, da dedilär: “çok annayorsun sän, kelcä”. O-da dedi onnara: “sizä bişey olmasa bana hiç-ta olmas”. O-da yindirdi katırdan sezani-sini, da kurdu çadırını, koydu kafesini ateşä, işti kafesini, yan geldi çadır içindä.

Agaları-sa uyduydu, peeda oldu bayırdan bir Dev-babusu. Geleer çıt-pıt, dineciini kaçarak, laala zümbül biçeräk, kafe tütün içeräk, dayıl oldu onnara: “selam alekim çocuklar!” dedi. Onnar-da dedi: “alekim selam, kocä ana, babu!” dedi: “nereyi gideersiniz oolum?” Kelcä-da dedi babuya: “seferä gideeris”. Dedi babu: “benimda vardı kırk oolum, kırkı-da seferä gitti. Şindi bän-da bayırdan bayıra urulayorum, hem başımı düveyorum”. Babu dedi kelceya: “içmä-mi-siniz bir şarap? getireyim”. Agaları-da uyandı, onnarın arasında vardı, pek sarfoşluk yedärdi, da därdilär “hadi, olsa bir şarap”. Gitmiş babu, almış kırk vedrä şarap. Getirdi babu onnarın yanına o şarabı. Başladılar içmä. Şindi geldi sıra vermä şarap kelceya. Kelce-da dedi: “bän içmeerim şarap, kelim, dedi, azayor”. Otuz-dokuzu-da sarfoş olup, ta yıkıldılar.

Kelcäynän babu oturdu lafa. Kelcä-da dedi babuya: “babo, uyukum geldi”. Babu, da dedi: “yat oolum, da dinnen, zerem siz yoldan geldiniz”. Kelcä yan gelincä, çekti çulu üstünä. Babu kalktı, da kaçarak, gitti. Kelcä-da kalktı çulaltından, da aldı kılıcı, da çeketti babunun aardına. O-da hızlandı şuracik buracik yetiştämedi babuyu. Babu yindi merdivendän içeri. Babu-sa kelci-sa görmedi, ani aardına geldi. Babunun-sa oolları yevdä-ydi. Babu dedi oollarna: “ne durayorsunuz? Falan armut aacinın altında kırk kurban var. Her hepsinizi birdän salvercäm, düşüp çinärsiniz biri birinizi”. Dedi: “birär, birär kolvereğim sizi”. Babu kolverdi birär birär, kelcä-da babunun oollarını birär-birär kesti, kırkını da merdivenin iki tarafı-da leş oldu. Şindi kelcä girdi içeri, tuttu babuyu, astı onu memelerindän çeñgelä, da girdi içeri. İçerdä-

da otuz-dokuz kız. Kelcä-da dedi kızlara: “mari kızlar, biz-da otuz-dokuz kardeşiz, gelmâmisiniz bizä?”Kızlar-da dedi kelceya: “her kurtarisan bizi agalarmızdan, ozamn gidâris”. Kelcä-da dedi: “onnarlan iş kolay”. Köndü kelcä, da geldi agaları-yanına, da hepsini urdu birâr tepmä.

Agaları-da kalktılar, gözlerini uvarak, hepsi sarfoş, getirdilär beegirlerni, da yerledilär, da çeketilär yola. Da agaları itti ileri, kelceyi-da topal katırlan braadılar geri. Agaları gittilär bir çöşmenin yanına, aldılar beegirlerdän yerleri, kurdular cezanilerni, koydular kafelerni kaynatmaa. Onnar içärkan kafelerni, kelcä-da yetiştii onnarna, da verdi selam. Kelcä dedi agalara: “neyçin kolverdiniz burda? Bunun bekçisi olmasa, böölä çayır çimen yetişmäs? Da fena-mıydı dün bizim kefirmiz?”Agaları da dedilär: “çok annayorsun sän”. Kelcä-da dedi agalara: “her sizä bişey olmasa, bana hiç-ta olmas”. Kelcä-da yindirdi katırdan sezanisini, da kurdu çadırını, da kaydattı kafesini, da oturdu yiçmää. Agaları-da uyudu. Kelcä-da işti kafesini, da yan-geldi. Peeda oldu bayırdan genä bir babu, çıt-pıt dineciini kaçarak, laala zümbül biçeräk, kafe tütün içeräk, dayıl oldu onnarna: “selam alekim çocuklar”dedi. Çocuklar uyandı babunun sesinä, da dedilär: “alekim selam, babo!”Babu sordu çocuklara: “nereyi gideersiniz bä çocuklara?”Çocuklar dedi: “seferä gideeris babo”. Babu-da dedi: “benim-da vardı kırk oolum, onnar da seferä gittilär, bän-da kaldım”.

Babu biraz da attı çocuklarnan, da teklif-etti: “getireyim sizä biraz şarap, içmâmisiniz?”Çocuklar-da dedi: “hadi olsa şarap, biz şinsi mahmuruz içäris”. Babu-da gitti, da sırtında getirdi bir fiçi şarap kırk vedrelik. Hepsi içti, kelceya sıra geldiynän içmää, dedi: “bän içmeerim kelim azacek”. Hepsi sarfoş olup, ta yıkıldılar. Kaldı kelcä, da babu oturdu kelcäynän lafa. Kelcä dedi babuya: “uykum”Geldi babu, da dedi: “yat oolum, uyu, zerem yoldan geldiniz, yorgunsunuz. Kelcä da çekti çulu başına, da yattı. Babu da, süpürüp kaçarak, gitti. Kelcä-da kalktı çul altından, aldı kılıcı, ta kaçtı babunun aardına şuracik-buracik. Kelcä babuya yetişemedi. Babu attı kendini merdivendän içeri, ama kelceyi görmedi. Babunun-da vardı kırk oolu, da babu dedi oollarna: “ne durayorsunuz oollarım? Falan çöşmenin-yanında var kırk kurban”. Babu dedi oollarna: “Her ben sizi birdän kolversäm, çiinärsiniz biri birinizi”. Babu kolverdi birâr birâr, kelcä-da hep kesti, babuyu-da memelerindän çeñgelä astı, da girdi içeri, da içerdä buldu bir kız. O kız taa-da gözäl yöbürlerindän.

Da kelcä dedi o kıza: “mari kız, gelmämisin bana?”Kız-da dedi: “gidärim, her kurtarısan ağalarımndan beni, ozaman gidärim”. Kelcä-da dedi: “onnarlan kolay-dır iş”. Da geldi ağaların yanına, da urdu onnara birär tepmää. Agaları-da kalmışlar, gözlerni uvarak gittilär, yerledilär beegirlerni da gittirdilär yola, inkinat oldular.

Kelcä-sa genä geri kaldı topal katırlan. Agaları yetiştı bir binaya, da kolverdilär beegirlerni, girdilär binaicinä, da oturdular orda. Kelcä-da yetiştı, geldi, da mahna buldu, onnara, da dedi: “neicin kolverdiniz burada, bunun bekçisi olmasa, bukadar tertiptä durmas?”“Ne fena-mı-ydı iki gün bizim kefirmiz?”Kelcä-da dedi: “sizä bişey olma-saydı, bana hiç ta olmaz”. Kelcä-da kolverdi atını, o-da girdi binaicinä. Bir nedän sora, baksalar, bir dev geleer, aldı bir büük kanara, da koydu kapuya. Dev-da dedi: “bän sizi kolverecäm, ama verisanız kelceyi bana. Agaları-da dedi: “biz otuzdokuzumuz- ta kaybeliriz, ama kelceyi vermeyiz”. Ozaman annadı agaları, kelcä-da ne kuvet var. Kelcä-da dedi agalara: “brakın beni agalar, bän istesäm, şindi-da kurtulurum”. Kelcä dedi agalara: “gidesiniz o çöşmeyä, nerdä yattık, da gidäsiniz o yoldan, ani babu yindi, da bulaceenız bir merdiven, da o merdivenin iki tarafı leş ama korkmayasınız, açan içeri gireceeniz, bulaceenız bir babu memelerindän asılı. Ondan da giräsiniz odaya. Var orda bir kız, da onu alasınız, ama o kıza dokunmayasınız.

Her dokunursanız otuzdokuzunuzu da yattırıp ta düvärim. Ordan çekettiynän, gidäsiniz o armut aacinın yanına, da alasınız o yolu, nerdän o babu geldi, da yetißeceeniz bir binaya. Da o binada var bir merdiven, da o merdivenin iki tarafı-da leş. Ama korkmayasınız, da giräsiniz içeri, da içerdä bulaceenız bir babu memelärdän asılı. Ama korkmayasınız, da sora giräsiniz odaya. Odada vardır otuz dokuz kız. Alasınız, da yevlenäsiniz, ama beni düşünmeyäsiniz, nezaman-sa bän-da gidecäm”. Şindi agaları gittilär, kelcä-da kaldı yevlän, da oldular ikisi kardaşlık. Şindi dev dedi kelceya: “acäba sän getiräme-mi-sin fes-padişahın kızını bana?”Kelcä-da dedi: “getirim”. Kelcenin keli kızdı. Sardı başına bir sargı. Üç çocuk-ta düşünürmüş. Açan kelceyi gördü çocuklar, da dedilär biri birinä: “durun kardaşlar, tä geleer kocä, biyä bir daava kessin”. Kelcä-da işitti onnarın laflarını. O saatta kelcä dedi: “ne o sizdä?”Dedi: “ne olacak? Bobamızdan kaldı biraz mal, onu pay-edämeeriz”. Kelcä-da dedi: “ne mal kaldı bobanızdan?”Onnarda dedi: “te bu külaf, hem bu kamçı, hem bir-da pala”. Kelcä-da dedi: “ne marfetleri var onnarın?”

Onnar-da dedi: “bu külafi, açan koyeersın başına, kimsey görmeer seni, bu palayıda yerä döşeersin, da pineersin üstünä, bu kamçıyı-da patladayorsun, nereyi isteersin, orayı-da gideersin”. Kelcenin-da oku yelindäydi, diredi ayaklarını da basetti, düştü dokuz daa aşırı, dokuz su aşırı. Da dedi onnara: nereyi düştü bu ok, gidin da getirin: ileri gelenä-külafi verecäm, aardına gelenä-kamçıyı, sora gelenäpalayı”. Kelcä-da döşedi o palayı, koydu kamçıyı, neetetti Fes-padişahın dolabına, orayı-da düştü. Avşam oldu, slugalar getirdi padişahın kızına yimää. Padişahın kızı yidi, da kaldı biraz. Da kız dedi slugalara: “kalan mancäyı koyun dolaba. Yaarın sabaa bütün altı olsun”. Slugalar koydu, kelcä yidi onnarı. Padişahın kızı yatmış uyumaa, ayakları-ucünda bir şamdallı gümüştan yanardı, başı ucünda o-da altın. Kelcä-da gitti, şamdalları diiştirdi: altın şamdallı koydu ayakları ucüna, gümüş şamdallı-da koydu başı-ucüna. Padişahın kızı görmedi. Çok çekişti padişahın kızı slugalara, hem da düüdü, da dedi: “mari orospular, siz burayı kolvereersiniz yınsan. Slugalar-da hem aaladılar, hem sızladılar.

Padişahın kızı dedi slugalara: “her yaarın avşama bulursan yölä, sorarım sizä”. Slugalar da yertesi günü avşam yapayorlar taa çok mancä. Padişahın kızı yiyeer, kalan mancälarını koyeerlar dolaba. Kelcä hepsini iyeer. Padişahın kızı yatıyor uyumaa. Kelcä genä diiştireer şamdalları. Sabaa oluyor, kız baksa, şamdallar diiştirilmiş, dolap mancäları yinmiş, çırıyor slugaları, da deer: “her yaarın avşama bulursam yölä, sorarım sizä”. Aaladı kızlar, sızladı. Üçüncü avşam slugalar taa çok mancä yapmışlar. Padişahın kızı yidi, kalan mancäyı slugalar koydular dolaba. Kelcä genä yidi. Padişahın kızı yattı uyumaa. Kelcä genä yidi. Padişahın kızı yattı uyumaa. Kelcä genä yidi. Padişahın kızı yattı uyumaa. Kelcä yindi yerä diiştirmää şamdalları, padişahın kızına geldi bir sinek sakına yetti. O sinek orda-ykan, kelcä-da bulundu kızın başı ucünda, da kız urdu kelcenin külafına. Külaf-ta düştü yerä da kız dedi: “ne kelcä arayorsun sän burada?”Kelcä-da dedi kızı: “geldim seni almaa”. Kız-da dedi kelceya: “her beni burdan çıkara bilirsan, olur, gideyim sana”. Kelcä dedi kızı: “al mari iş kendinä, salt yıncir al. Kız aldı yıncir. Kelcä-da döşedi palayı, yindirdi kızın pala üstünä, koydu külafi kızın başına, hem kendi başına, patlattı kamçıyı, ne neetetti, bir kıra düşsün. Açan düştü orayı, kelcä lafetti kızlan, da dedi kızı: “bilmisiniz sän, bän seni nereyi götüreerim?”Kız-da dedi: “nereyi?”Kelcä da dedi:

“deva götüreerim”. Kız çok aaladı. Kelcä-da dedi kıza: “aalama, korkma, kalmaycäm sän ona . Ko dev-da sevinsin sana biraz. O senin-üstünä hızlanacäk-tır, sän deyäsın: “dur, hızlanma dev”. Da deecek: “ne için?”Sän da deyäsın: “kırk gün yasım var, bobam yöldü.

Kırk gündän sora bän senin, sän da benim. Da sorasın yevä, nedir onun tılsımı. Bän bileerim onun tılsımını, ama bilmeerim aňgısı”. Da gittilər yevä ikisi. Gıtmesinnän, dev hızlandı kızın-üstünä. Kız-ta bük seslän baardı, da dedi: “dur, yaklaşma bana”. Dev-da sordu: “ne için?”Kız-ta dedi: “bobam yöldü”. Devda kelceyi kapadı zındana. Kelcä yaydı palayı, koydu külafı başına, patlattı kamçıyı, çıktı zındandan, girdi içeri kızın yanına. Dev-da gitti aulanmaa, dev-da bir keredä iirdi bir yökü, hem içärdi bir fıçı su. Kız-ta sordu: “ne dir senin tılsımın?”Dev-da demiş: “te bu direk”. Dev gittiynän aulanmaa, kızlan kelcä donatmış dirää. Kelcä dedi kıza: “dev geldiynän yevä, sän oynayasın bu direendolayanında hem deyäsın: “devimin tılsımı”. Avşam oldu, dev geldi, kız oynarmış dirään dolayanında, da därmış: “devimin tılsımı”. Dev-da gülümsedi, kız da başladı aalamaa. Kız dedi devä: “ne güleersin?”Da urdu kız kendini yerä. Dev-da dedi kıza: “karı, därsin, saçı uzun, da aklı kısa, devin talısımı nezaman olur direktän?”“Söölesin, da bän da iileneyim”. Dev-da dedi: “benim tılsımım bu yevin süpürgesi”. Kelcä dedi kıza: “donadasın süpürgeyi türlü, türlü parçaynan”. Dev-da gitti aulanmaa. Kız-da hazırladı ona bir yökü bir-da fıçı su, sora donadayorlar süpürgeyi. Şindi dev döndü geri. Kelcä da dedi: “dev geleer, alasın süpürgeyi. Şindi dev döndü geri. Kelcä-da dedi: “dev geleer, alasın süpürgeyi, da çıkasın karşı oyneerak”.

O-da aldı, da çıktı ona karşı, da hem oynardı, da dardı: “devimin tılsımı”. Dev da genä gülümsedi. Kız-da kendini yerä urdu, da başladı aalamaa. Dev-da güldü, da dedi: “karı, därsin, aklı kısa, da saçı uzun hiç, devin tılsımı olurmu yevin dirää yaki-sa süpürgä. Benim tılsımım faydası yok-tur sana, sööleycäm, ama: pek yırak vardır bir Kaz-daa, daayın içindä var bir göl, gölüniçindä var üç yördök. İleri gideer bir yerkek yördök. O yördään katısında var bir oka taşı. O taşın içindä var üç sinek. Onnar benim tılsımım. Kelcä yaydı palayı, koydu külafı başına, neetetti Kaz-daayın içinä, patlattı kamçıyı, düştü göl başına, urdu ilerki yördää yardı onu, çıkardı katısını, kırdı o üç oka taşı. Taşını çıkardı üç sinek, birinin başını kopardı, ikisini-da koydu şişä-içinä. Dev da hastalandı. Kelcäda geri geldi, da dedi kıza: “sän-da gör, bän nası

yöldürecäm devi”. Dev yarı yola geldi, kelcä kopardı ikinci sinään kafasını. Dev-da pek hastalanıyor, savaşıyor gitmää, ama pek hastalanıyor. Açan kalıyor on stincin yevä, kelcä koparıyor üçüncü sinään kafasını. Dev-da yöleer. Alıyor kelcä kızı, da çekedeerlar gitmää, buluyorlar agalarını. Agaları almışlar o kızları, da yevlenmişlär. Kelcä-da gitti, da o kızı yeverdi, bunu-da aldı kendinä. kökädan haydadı (Uçkun, 2003: 557-561).

5. KÜL PEPELEŞKASI

Masal masal

Martladı,

Masal künü

Çatladı...

Masal masal,

Manuku,

Tırnaa vardır,

Oniki,

Onikinin yarısı

Beş tilkinin derisi,

Kuvancının arısı,

Satıcının darısı,

Papazın da karısı.....

Şindi, bir vakıtlarda varmış, bir vakıtlarda da yokmuş, eer olmayaymış söylenmeyeceymiş. Varmış bir adam, onun da üç oolu. İki akıllıymışlar, ama en küçüü diylmiş pek kendi aklında. Artık onediye basmış, hep günün boyuna küllüktä oynarmış. Adıymış onun Pepeleşka, ama o küllüktä oynäär deyni därmışlär Kül

Pepeleşkası. O adam bir orta yollu çorbacıymış: Varmış bir çift alaşa beygircikleri hem dâ bir eşää. Bu mallarnan etiştirämiş kendi çiftçiliini çevirmää. Bir yılın adam ekmiş en iyi tarlasını darı. Razgelmiş yaamurlar düşmüşlär vakıdında hem çok, darı bümüş, olmuş belädän. Gider şindi bu adam dolaşmaa ekini da görer ani birazı tarlanın gür eşilmiş hem sıkılmış, boyu kuşaktan yukarıymış, ama, baksa, öbür kenarına, gözelim darıyı kim sä otlatmış! Bük beygir izleri nereyi basmışlar, orada ekini erä sokmuşlar... Geler o kahırlı eve dâ söleer oollarına, ani tä tölä-bölä işler.

- Lâzım olacák, -deer bobası çocuklarına, -gidip beklemää toplayı da tutmaa, kim yapár bu zararı, zerä alamaycáz elä gözelim bereketi.

- Baka, bän gidecäm beklemää, -deer bük oolu, -da tutacam o hırsızları, ani gecä gelip otladârlar bizim darıyı. Ortanca oolu da demiş: “Bän gidecäm beklemää!”Kül Pepeleşkası da demiş: “Bän gidecäm beklemää!”

-Sen bare sus! -gıcgırmış ona batuları, -git tä küllültä oyna!

-İslä, demiş boba, -gitsin bük batün da beklesin!

Piner bük çocuu beygirä da gider darı tarlasını beklemää. Köstekleer atını, kolverer onu bir tarafçıkta otlasın, kendisi dâ harapnik elindä dört göz kolläär, bekim gelir hırsızlar otlatmaa, ama artık sabaaya karşı bıkmış gezmää da biraz uyuklamış. Açan uyanmış, tarlanın taa bir parçası otladılmıymış, beygir izleri tapkır etmişlär orasını.

Sabaylan gelir bobası dolaşmaa da görer, ani zarar genä olmuş. Gelerler ikisi bük çocunnan evä tühlanarak...

-Boba, -deer ortancası, -kolver bän gideyim, ballaa hiç uyumaycam, tutacam o zararcıları!

-Hadi, sän dâ git avşama, -deer bobası, dene kısmetini! Gider ortancası da atlı. Beygirini edeende otladarmış hem gezinärmış darı tarlasının kenarında. Aklınca da sayıklarmış: “Hiç uyumaycam bütün gecä, ama tutacam bunnarı” Ölä düşünmüş, ama düşündüü gibi yapamamış. Sabaaya karşı oturmuş ot tepesinin yanında dinnenmää da uyuklamış... Dâ tä, bukadarcık kısa vaktta zarar genä olmuş. Gelmiş bobası da görmüş taa bir parça tarla tapkır edili... Gelirmişlär ikisi dâ küsülü evä.

-Kaybederiz elimizdän bereketi! -demiş bobası oollarına. -Büüttüm sizi daa gibi çocuklar da tä şindi geldi sıra iş başarasınız, ama siz becermeersiniz!... İltmişlär çocuklar bakışlarını erä da utanmaktan bilmäzmişlär, ne cuvap etsinnär.

-Gidecäm bän kendim bekleyim tarlayı! -demiş adam, ama Pepeleşka oradan: -Baka, brak bän gideyim beklemää! Bän onnarı tutacam, vallaa, tutacam! -Savaş ba Kül Pepeleşkası, biz tutamadık, da sän mi tutacan! -ikisi birden savaşımlar azarlasınnar kardaşını. Ama boba seslämemiş çocuklarını da demiş:

-Açan pek isteersin, hadi Pepeleşka, git sän dä avşama, denä kısmetini! Kül Pepeleşkası sevinerek piner eşää da gider tarlayı beklemää. Etiştinyän orayı, yatár ot tepesinin boyuna da gecä yarısından çeker islä bir uyku. Sora kalkär da dozdolay gezinär dörtgöz bakarak gelmeer mi bir - kimsey. Taman sabaaya karşı gelmiş dört beygir da girmişlär tarlaya darı içinä: Harp harp otrlarmışlar. Pepeleşka atläär birinin üstünä da sarılär sıkı onun elelerinä. Beygir tepiner, silkiner, kış atár, ama düşürdämeer Pepeleşkayı da ona ölä deer:

-Bey çocuk, kolver beni da al elemdän bir kıl, ne zaman sana lazım olacam, salla onu da bän senin en büyük zorunda yardımcı olacam. Pepeleşka kayıl olár da alár beygirin elesindän bir kıl, sora inip ondan deer:

-Gidin saalıcaklan işinize da başka yapmayın zarar bizim tarlaya. Beygirlär bir kıpımda savuşárlar. Sabaylen geler Pepeleşkanın bobası da görer, ani tarlada bu gecä zarar olmamış, met eder küçük oulunu batüların önündä.

-Te onnar sendän büyük ama islä bekleyämedilär, sän sä becerdin korumaa ekini, saa olasın, çocuum! Pepeleşka seviner da hep ilerlisi gibi küllüktä oynarmış. Taman o vakıtlarda da padişahın biricik kızı evlenärmış... Padişahlık seraylarından doz-dolay laf kolverilmiş, ani kim atlı becerecek pinmää Buzlu Bayır`ın tepesinä, ona padişahın kızı verecek nışan üzüünü, o da olacák güvesi hem kabul edecek bobasından yarım padişahlık... Kim istemäz padişaha güvä olmaa, yarım padişahlaa buyurmaa? Hem padişahın kızı da diylmiş ötää-beri gözäl, ama pak Dünyâ-Gözeliymiş! Kalkmış-kopmuş bütün memleket kısmet aramaa, kısmet denemää...

Gelärmışlär sınır aşırı erlerdän dä, boyar, padişah oolları umutlan, beki onnara düşär gelin olsun Dünnä-Gözeli. İşider bu işleri Pepeleşkanın da batüları da

takılrlar bobasına, kolversin onnarı da kısmet denemää, ama Pepeleşka da, batularına bakarak, kafa kazırmış:

-Baka, bän dä gidecäm padişahın kızına dünürä!

-Nasıl dünür, ba ahmak? -sorarmışlar batuları.

-Orada lüzım Buzlu-Bayır`a tırmaşmaa...

-Bän ne, eşeklän tırmaşamaycam mı?

-Savul ba, Kül Pepeleşkası! -üfkelenärmiş ikisi de batuları. -Buzlu-Bayır`a eşeklän! Orayı nallı ürük beygırlär bilmem tırmaşsın! Sen savaşıma bare, bizi de utandırmaa! Ama bobaları düşünmüş da demiş:

-Gidin çocuklarım da deneyin, beki size gülümseycek ecel. Kısmet o ölä bir iş, ani bilmäzsin, kimin kaşına çıkacak...

Batuları nalladrlar beygirleri, islä doyurrlar onnarı, kaşaalárlar, paklárlar sora pazar günü kaltaklayıp pınrlär da-yola! Ama tokattan çıkarkan baksalar -Kül Pepeleşkası da eşektä atlı takışmış batuların ardına.

-Be, dön geri, yapma bizi gülüntü bütün padişahlaa, ba ahmak!

-Dönmeycäm! -inatlanarmış Pepeleşka.

-Dön, iyecän lobut, ba Küllü belä!

-Dönmeycäm!

İner büük batüsü da dartıp Pepeleşkayı eşektän dört beş kamçı yakár ona da itireräk yollandırär kardaşını geri. Kendileri dä beygirlerä birär kamçı urup giderlär içeri. Pepeleşka çok düşünmeer, kolverer eşää gitsin evä, kendisi dä çıkarär koynusundan o beygirin büülü kılını, salláar onu birkaç kerä. Geçmeer çok, gelir bir doru ürük beygir besli yalap-yalap edärmiş... O demiş:

-Al, çorbacı, saa kulaamdan rubaları giyin da bas özengiyä, pin arkama! Pepeleşka açan giyer o epiz-eni rubaları da pınrlär ürük beygirä, benzärmiş en seçi padişah oollarına. Kop-eder atılı atılı, etişer batularını, onnara birär harapnik çeker da gider ileri. Orada şişä gibi Buzlu-Bayırın tepesindä duvaklan, çiçeklän donanmış oturarmış padişahın kızı. Genç delikannılar aylanıp-hızlanıp savaşırmışlar pinmää

bayıra, ama kayıp düşermişlər geri, nice armut aacından meyvalar düşer-angısı sakatlanarmış, angısı bertilirmiş da brakıp, betfalayıp, savuşarmışlar. Pepeleşka da doru beygirinnän çıkınmış geri da açan hızlanmış-bayırın yarı erinä etişmiş, taa yukarı pinämemiş da dönmüş, geri gitmiş. Ama batuları o alaşa beygirciklerinnän hiç denememişlər dä pinmää o Buzlu-Bayır`a Pepeleşka gelir batularından ileri eve da küllüktä oynarmış. Büük batüsü demiş:

-Ne, ba Pepeleşka, lobut imeyincä dönmedin geri!

-Bän dä idim, ama siz dä idiniz! -zevklenmiş Pepeleşka.

-Ne o ba, kimdän biz lobut idik? -sorarmış batuları şaşarak.

-Te o doru beygirli çocuktan, ani bayırın yarı erinädän tırmaştı.

-Nänden gördün sän, ba onmadık? Sölämä bu yalan kimseycää, zerä biz seni dama kapayıp ta iyelerini kıracáz!

-Diyl yalan, bän samannık üstündän gördüm!

-Hadi, yakalım samannı, deer büük batüsü da bakalım, başka kerä, nerdän o görecek. Yakárlar samannı...

Ertesi pazar genä atlılar ulam-ulam gidärmışlər padişahın kızına, Buzlu-Bayır`a pinmää. Dayanamáárlar Pepeleşka`nın da batuları, aklınca esaplamışlar: eer pinämärsäk tä, bare görelim, nasıl o doru beygirli erif bu sıra olmalı pinecek Padişahın kızının yanına! Pinerlər onnar beygirlerä, çıkárlar auldan da baksalar, Pepeleşka genä eşektä ardlarına gelärmış.

-Be, dön geri, ba sünepä! Kızartma üzümüzü aalem arasında!

-Dönmeycäm, da bakalım näbacánız!

-Dö necän, dö necän hem lobut ta iyecän, ahmak Pepeleşka!

-Dönmeycäm, dönmeycäm...

Bu sıra iner beygirdän küçük batüsü da islä kamçılıayıp Pepeleşka`yı yolláár geri, kendileri de yortarak giderlər... Batuları görünmáz olduynan, Pepeleşka genä çıkarár koynusundan kılı da salláár. Bu yol gelir ona bir çilli beygir, ürük hem besli, güzel ylap-ylap edärmış. O demiş:

-Al, çorbacı, saa kulaamdan rubaları -giyin da bas özenگیyâ, pin arkama, gidelim!

Açan giyer o epiz-eni şal rubaları, piner ürük beygirá, benzârmış en seçi padişah oollarına. Toparláár koşarak da etişer batülarını, genâ birâr harapnik yakıp arkalarına, gider ileri. Batüları tanımışlar, ani bu genâ o erif, ani öbür kerâ düüdüydü onnarı.

-Ne serbez könek! -demiş büük batüsu, -urár, ne göz ne kaş seçer, sardırdı o harapnii taa enselerimâ, eri ateş gibi yanár!

-Ama ne rubalardı sırtında onun! Beygiri dá şindi başka! -demiş küçüü.

-Olmalı bu çil beygir taa keskin...

Etişer Pepeleşka Buzlu Bayır`ın yanına- orada atlılar koştururmuşlar, beygirlâr biri birindân taa üstün kişnermişlâr. Çocuklar delikannılar biri birindân taa gözâl, kıvrak hem giyimni harapniklerinnân çizmä konçlarını düüyârmışlâr. Pepeleşka`nın batüları da bu alayda kendi alaşa beygirciklerinnân, dimi-çukman rubalarlan bir tarafta kaybelir gibi olurmuşlar. Açan Pepeleşka çil beygirdâ gelmiş, hepsi atlılar sade bir ondan göz almazmışlar... Pepeleşka da, cahabet, özängilârlân dürter beygirin başlarını, kaldırár onu geriki ayaklarının üstünâ da, dolanıp bir kerâ harmannıya, hızlanâr bayıra yukarı... Ne kalmış etişsin tepeyâ! Padişahın kızı da gördüynân, ani bu çocuk ölä yakın ona çıktı, iyilip ona bakmış hem elcezini dá uzatmış... Ama Buzlu-Bayır pek kaygıncmış da beygir dönmüş geri... Hepsinin siyiredicilerin aazları açık kalmış, şaşıp sorarmışlar: “Kim olsun bu pelivan, onu olacáktır yarım padişahlık hem padişahın kızı Dünnâ-Gözeli!...” Ama çilli beygirdâ çocuk seslâmemiş aalemin aazlarını. Yapmış bir koşu bayırın dolayanında da gitmiş atılı-atılı. Pepeleşkanın da batüları denemişler Buzlu-Bayıra hızlanmaa, ama sade gülüntü olmuşlar- taa yaklaşırken o zabun beygirciklâr kayıp düşmüşlâr, ne kalmış saabileri dá sakatlasınnar.

Dönerlâr geri evâ küsülü. Onnar gibi dá hepsi, kim bu pazar gelmiş kismet aramaa, dönmüşlâr geri gücenik- padişahın kızına kimsey etişmemiş. -Öbür pazara da gelecez mi? -sormuş yolda küçük batüsu büünâ. Bize şansora belli, ani padişahın kızı düşmeyecek, ama bare gelip görecez, angısı olacák o pelivan ani enseycek.

-Tä o çilli beygirdä erif gelän pazara da gelirsä, biläsin, ani o olacek padişaha güvä! -demiş küçüü.

-Bırak şunu, taa in yol bulup ta gelmesin! Onun, nändan sa, bizä karezi olmalı. İki sıra oldu geçärkän kamçı iyeriz. Benim arkamda pinek kaldı onun harapnindän, şindi dä hep taa kor gibi yakár eri! -aalamış büük batüsu.

-Etişerlär evä. Pepeleşka çıkár küllüktän batülarına karşı güleräk:

-Allele genä lobut idiniz!

-Kim lobut idi, ba hayvan kafalı!

-Gördüm, gördüm... O çocuu da gördüm çilli beygirdeydi, ona padişahın kızı elini uzattı...

-Brä, -demiş küçük batüsu, -bu küllü maymundan bişey kalmáár görülmedik. Neredän sän gördün ba, yoluk tepeli?

-Gördüm, da nábacan, gördüm, gördüm... -yomulurmuş Pepeleşka.

-Çabuk sölä neredän gördün, ba bostan korkuluu, zerä şindi onaracam seni tä bu kamçıylan! demiş büük batüsu.

-Koçannık üstündän gördüm! -cuvap etmiş Pepeleşka.

-Hadi yakalım koçannı da bakalım gelän pazara neredän görecek, -
annaşmışlar batüları.

Taa o günü yakárlar koçannı. Genä gelir pazar. Batüları taa cumaaertesindän artık hazırlanmışlar gitmää. Çıkárlar tokattan, ama, baksalar, Pepeleşka da eşeklän gelermiş ardlarından. Genä ilerkisi gibi lobutlan gücülä çevirmişlär onu geri. Pepeleşka genä o büülü kılı salláár, da gelir ona bir kara beygir çok taa gözäl, çok taa ürük.

-Al, çorbacı, -demiş o, saa kulaamdan rubaları -giyin, bas özeninä da pin!

Pepeleşka tanırmış o beygiri, ani tutmuştu darı tarlasında, suvazlamış onun gözlerin, giymiş cat-eni rubaları, basıp özeninä pinmiş da dartmış pirinçli kantırmanın çılıbırlarını...Beygir uçarmış-gidermiş! Etişmiş batüalarını da genä birär harapnik yarmış arkalarına! Batüları heptän gücenik etiştirmişlär sormaa:

-Bre, olan, neçin bizä üfkeliysin, neredä önünü geçtik? Solä, bare angı küylüysün?

-Harapnik küylüyüm! -etiştirmiş cuvap etsin Pepeleşka da uçmuş-gitmiş ileri... O geldii gibi Buzlu-Bayır'ın boyuna, kalabalın aklı alınmış: gözäl kara beygir, gözäl giimni olan salt birmiş bu kalaba zengin delikannıların arasında, en seçi, en kıvrak. Kourdurarak atını Pepeleşka yaklaşmış bayıra, da sora, açan bir kerä hızlanmış, padişahın kızının yanında durgunmuş:

-Uurlar olsun, Dünnä-Gözeli! -demiş. Geldim seni gelin almaa!

-Saa olasin, delikanni! -cuvap etmiş kız.

-Sen taa gelmedin beni almaa, geldin bana dünürä. Buyur benim nişan üzüümü! Sana helaldır padişah güvesi olasin, Dünnä-Gözelinä denk bir eşsin! Aşaada delikannılar: kim hasettän burulurmuş, kim kıskançlıktan çatlarmış... Ama taa çoyu şaşıp-sevinärmışlär, ani padişahın kızına çıktı bolä kâmil bir yavklu hem, ani tezdä cümnä insan düündä konuşacak. İner Pepeleşka bayırdan, toparlayıp beygirini savuşâr-gider. Batülari lafedärmışlär:

-Ben ölä dä bildim, ani bu erifin olacák kısmeti! -därmiş küçüü.

-Doru esap almışın, bän dä ölä sandım - ölä dä çıktı! -demiş büyük batüsü.

Bir aftadan sora padişahın atlıları gezärmışlär küydän-küyä sorarak kimä düştü padişahın kızının üzüü. Çıksın görünsün da düünä hazır olsunnar. Pepeleşka geler batülerina da söler, ani onda padişahın kızının üzüü.

-Sus yalan sölämä, ba ahmak!

-Vallaa, tä üzük bendä!

-Nendan sän onu aldın, ba sakat kafalı?

-Olmasın o bir yalancı?

-Vallaa, hiç diyelim yalancı!

Büük batüsü çeker Pepeleşka`yı bir tarafa da deer:

-Ey: ahmak, nâbacan o üzüü, ver onu bana, verecäm sana bir torba aşık...

-E.e.ey, batücuk, savaşıma aldatmaa, vermeycäm!

Görer ani aldadamaycák, yıkıp Pepeleşka`yı, zorlan elár üzüü da kop eder koşarak meydana da baarár padişahın atlılarına:

-Bendä, bendä, Dünnä-Gözeli`nin üzüü! Ama Pepeleşka da ardından:

-Batü-ü-ü, ver üzüümü, yapma ölä, ba-a-a söyleycäm bakaya, ba-a! Neçin kaptın üzüümü ba-a?

-Savuş başımdan, ba lekä! Nasıl üzük sana lüzüm, o benim!

-Diyl senin o, benim ba batü-ü! Şimdi elimdän zorlan aldın! Ver üzüümü, ba-a-a! Döner geri batüsü da Pepeleşka`ya birkaç yumuruk, birkaç tepmä urár.

-İşitmeyim sızmayasın, zerä taa bir kerä dönärsäm geri tepelerim seni heptän! -deer da brakár onu aalayrak, kendisi dä kaçarak gider ileri meydana. Gösterärmiş üzüü padişahın adamnarına da artık pineceymiş faytona gitmää seraylara stevonoz olmaa, ama etiştirmiş geridän Pepeleşka baarak:

-Durun, haydamayın faytonu! O beni düüdä da aldı üzüü! O benim, yapma ölä, ver üzüümü, ba-a-a!

-Ne isteer o senden? -sorár atlının birisi büyük batüsuna.

-Haydayın ileri! -dermiş hırsız batüsü. -Ne bakársınız? O ahmak, üstü-baş kü, var mı nicä padişahın kızına eş olsun bu yok aslı?!

-Ama ya durun bakalım bekim boşuna aalamáár o çocuk! -deer öbür asker.

-Ben, -annadár Pepeleşka, -kara beygirdä pindim Buzlu-Bayır`ın tepesinä, kendisi padişahın kızı ölçtü parmaa üzüü da verdi bana.

-Sän neçin üzüü parmaana koymáársın? -sormuş askerler batüsuna.

-Padişahın kızı demedi koyayım! -cuvap etmiş o.

-Diyl, baarmış Pepeleşka, o giydirdi kendisi benim parmaama!

Ölçerlär hepsinä parmaklarına, ama üzük gelmäzmiş, hiç yaklaşmazmış birinä dä parmaklarına. Açan ölçerlär Pepeleşka`nın orta parmaana-üzük sansın oradanmış.

İndirerlär soldatlar yalancı güveyi faytondan da bir diz çekerlär götünä, ani tukurlanmış yol boyunda hendek içinä...

Pepeleşkayı da yıkayıp pakláárlar, eni rubalara giydirerlär da doru seraylara stevonozlaa götürerlär. Göreydiniz, nasıl gözäl durardı onnar gelin-güvä: Dünnä Gözeli hem Kül Pepeleşka` sı yannaşık! Çannar çekerlär, mızıkalar çalárlar... O kadar büük olay hem şennik kalkmıştı, sansın cümnä dünnä şennenardı! Taa orada, kilisedä, kendisi padişah eni güvesinä yarım padişahlık adadı. Da çekeder bir düün, bir görülmedik şennik-sevinmelik, ani, var bir laf, padişah düünü, angısı bir afta süründü! Da beni dä düünä çaardılar üst köşeyä, paalı musafirlärlän yannaşık oturtular...

Türkü çaldım, oynadım,

Sevindim hem şennendim,

İdim, içtim semirdim

Masalı da bitirdim (Uçkun, 2003: 430-439).

6. TATAR OĞLU VE KAÇKIN KIZI

Evel vakit Bucak kırında az yaşayıcı varmış, ama kimär kere geniş kırları aykırıya yararmış bir yolcu, yaki dä bir satıcı. Yolca gidärkan o kasabadan bu kasabaya hem da razgeldiyen satıcılar, alışveriş yollarda da yaparmışlar. Tä ölä o zamannarda iş bizim semtlerdä bir satıcı Tatar gezarmış. O satarmış iynä, iplik, başka ufak tefek işlär hem kopça, düümä. Bir gün Tatar satmaa mallannan hem delikannı çocuunnan etişmiş bizim derenin boyuna. Burada razgelmiş müşteri kendi işlerinä alıcı. Kimmiş o müşterilär?

Onnar kaçkın insannarmış taligalarinnan, göçlerinnän kalkınırılmışlar eski yurtluklarından, neçin ki o taraflarda Bucak'ta yaşamaa er ararmışlar. Tatarlar alışveriş yaparkana, satıcılar da alıcılar da hiç denämemişlär nasıl o günü avşam oluvermiş. Açan davranmışlar, görmüşlär, ani vakit yok koşup ileri varmaa. Hem mallar da yorgunmuşlar deyne, kararlamışlar gecelesinnär adsız dereciin boyunda, neredä karşı gelmişlär. Tatar kendi mal taligasını çekmiş derenin bir yanma, kaçkinnar da erleşmişlär derenin öbür tarafında...

Kısa yazın gecelär. Kısa hem uslu! Birerdä bir ses!.. Hepsi küçüü-büü erleşmişlär yataklarına. Sade derä işidiler aşıada hem circırlar. Çöşmedän duruk sucaz şurul şurul aker... Çöşmä başında iki genç durmuş da lafederlär. Onnar taa gündüz görüşülär, ama analar-bobalar yanında laf atamadılar biri birinä. Şindi onnar geldilär suya, yakın buluştular: Satıcı Tatar oolu hem bir kaçkın aylädän kız.

- Olan, kolver elimi! Gidip suyu götüreyim da gene gelecäm, zerä beni var nasıl gelsin anam aramaa.

- Sölä doru, aldatmeer mıysm beni? - sordu Tatar oolu. -Beklämeycäm mi boşuna?

- İnan erinä, - deer kız, - buyur benim gümüş bileziimi. Usulunnan ço-cuk kolverdi kızın elini.

O tezicik aldı testisini da başladı hızlı hızlı bayırca çıkmaa. Olan baktı kızın levent boyuna taa o sauşunca. Sora oturdu çöşmä başına, tatlı duygulara vardı... Bir dä aklına geldi, ani bobası bekleer onu su getirsin. Aldı bakırını da çıktı bayıra taligaa. Bobası, yorgun gündüzdän, artık dinnenirmiş. O tez brakır suyu da döner çöşmää. O kız taa yok. Kızı, sudan geldiynen, anası takazaladı:

- Bu mu sende genç kız çemreklü? Ne oyalandın o kadar suda?

- Anaçtım, - dedi kız, - çöşmä pek yavaşacık aker...

Kız çok türlü buruldu, bulmazdı nasıl sauşsun anasından, ama açan sevda aslıdan düşer gencin Ureenä, o nasıl bir yalın tutuşturur onu, aklını da taa keskin yaper... Kız deer anasına:

- Anacım, sevgili anacım. Benim var bir saklı lafım tä bu komuşu kızına söylemä, nasıl nicä läzım kär şindicik gideyim ona. Bırak beni gidivereyim. Anasının iyli tüter görüp, ani kız buca ürektän yalvarer da deer:

- Git, kızım, da lafet, ama çok durmaasın orada, zerä şindicik aydınanacak. Yarın läzım yola gidelim. Kız sade bunu beklärdi. Aylaner bir iki taliga ardından da tezicik derä.

Ahmet uzader kıza bilezii. Kız almaa eder. Olan enidän genä tüter elini:

- Sandım gelmeycän, hanım kız.

- Olur mu olsun, olan, şölenmiş lafı basmaa. Şölenmiş laf nasıl bir kuş. Kaçırdın, uçtu, birtaan tutmaycan... Yıldızlı göktän dolu ay, onnara baker.

- Bana adını sölä, benim Ahmet.

- Benim adım İvana, - demiş kız.

- İvana, deer Ahmet, görer miysin ayda var bir kız hem bir çocuk? Kız suya gitmiş bakırlarlan omuzlarında da geri gelirkän onun önünä çıkmış bir çocuk. Tä bak şindi dä nicä karşı karşıya lafederlär.

- Hem dä benzeer, Ahmet, tä bakırlar, bak suvaacı da belli!...

- İvana, orada biziz seninnen ikimiz... - deer Ahmet.

Gençlär susmuş. Kimär kerä sevdada çok laf da diil lüzüm. Bir pak ba-kış, bir sıcak el... En tatlı lafları da baser. Burada da ölä olmuş. İvana ama taa kıyamazmış versin al yanacını öpülmüş olsun. Pıksa çok vakit karşı koyamamış, neçin ki on sekiz yaşının içindä her bir ürek sevda ister. Deredä şıpırtı samsan ta hızlanmış, bir gecä kuşu süütlär içindä erini diyştirmiş... Gençlär annaşmış evlensinnär. Ertesi günü sabaylan dünürçülär artık karşı kaarşıya oturmuşlar. Ačan İvana'nın bobası görmüş, ani varlıklıca satıcı ona kız için gelmiş. Başlamış şişirmää kendini. Dünürlüü yukardan almış.

- Boba haki, ana topu, ooluma kundura hem da altı bez gölmek.

- Diyl mi çok bu başışlar, bre suvatu olacaa? - demiş Tatar.

- Görmer miysin, ani hepsimiz geziciyiz?

- Gezmäk gezmäklän, - demiş İvana'nın bobası, - ama gençlik gençliklän.

- Bän, demiş Tatar, yok nereden bölä paalı baaşışlar alayım, da ne kalmış kalksın gitmää. İvana saklıdan dünürçülerin laflarını seslärmiş. İştittiyen, ani dünürçülär kalkınerlar, erindän o çanaa, ani silärmiş, erä kaçırmış, çanak tuz-buz olmuş. Bitkidä, çok annaşmaktan sora Tatar kayıl olmuş hepsinä, baaşışlara, ki sade gençlär kısmetli olsunnar. Analar-bobalar adamış uşaklara bir ev düzsünnär. Bu işi, üstünä almış satıcı Tatar.

- Evi, demiş o, düzecäm orada, neredä oolum gelin buldu kendinä. Ölä da yapmış. O Tatar adsız derenin boyunda düzmüş bir gözäl ev. Kendi da oolunun

yanında yaşamaa erleşmiş. Kalanı kaçkın insannar da bu derä boyunda yapınmışlar. Çok vakit Tatar insannara mal satmış: Ufak tefek işlär hem türlü kopçalar, rubalar.

Ahmet'lan İvana çok yıl yaşamışlar, olur olmaz şindi da bu küyün ihtarların arasında bulunerlar. Bekim bu küyün adı Tatar Kopçak? Kim biler? (Güngör ve Argunşah, 2002: 306-309)

7. KÖROĞLU VE EYVAZ (KAŞKAY VARYANTI)

Bir gismet Köroğlu'dan istirem gulluguza erz edem. Burda Eyvez'dan bir heber yohu. İndi gezir Eyvez'in guluncu için göre bir heberi tapar ya tapmaz?

Heç bilmirem hara gedib, hardadır?

Heleb'dedir, Urum'dadır Şam'dadır?

İntizarlı ala gözler yoldadır.

Keç Eyvazım keç,

Pes sermeşelim keç,

Keç Eyevez' im, min Eyvez'im,

Dur dolanag dağlara,

Gün getdi kölge dolandı

Aşag gedek baglara.

Gerşimizde bîsutunun dağudur,

Dirçimizde biziminen yagudur,

Keç Eyvazım keç,

Pes sermeşelim keç,

Keç Eyevez' im, min Eyvez'im,

Dur dolanag dağlara,

Gün getdi kölge dolandı

Aşag gedek baglara.

Heç bilmirem hara gedib, hardadır?
 Heleb' dedir, Urum' dadir Şam' dadir?
 İntizarlı ala gözler yoldadır.
 Keç Eyvazım keç,
 Pes sermeşelim keç,
 Keç Eyevez'im, min Eyvez' im,
 Dur dolanag daglara,
 Gün getdi kölge dolandı
 Aşag gedek baglara.

Köroğlu deyer aralarım çekilsin,
 Gere başlar, top yerine atulsın,
 Boynu heykel ereb atlar dutulsun,
 Keç Eyvazım keç,
 Pes sermeşelim keç,
 Keç Eyevez'im, min Eyvez' im,
 Dur dolanag daglara,
 Gün getdi kölge dolandı
 Aşag gedek baglara.

Beli indi burda çoh ki nârahatıdı, bir hoş hallıg girine geldi, indi bir nefer bilesine yetişdi heber verdi ki Eyvez'den bir heber olmuş, Eyvaz dikilmiş gelir. İndi burda gene bir şadlıg edirler: "Hoş geldin Eyvez, boş geldin."

Şükreylerek Hüdamıza,

Hoş geldin Eyvez, hoş geldin.
Gedem bastın didemize,
Hoş geldin Eyvez, hoş geldin.

Ağdır sineg gögdür halın
Sene gurban dünya malın,
Yeddi yüz yeddi celalın
Serkerdesi Eyvez geldi.

Severem halı terçigi
Ağ üzde gere birçegi
Bu meclisin ter çiçegi
Hoş geldin Eyvez hoş geldin.

Golunda var behr-i bazı
Ovladı yerdeki gazı
Çemirbeller payendazı,
Hoş geldin Eyvez hoş geldin

Guzeylerde ot biçenler,
Gerenti görüb geçenler,
Eyvezim şalın açanlar
Hoş geldin Eyvez hoş geldin

Sefer düştü Gürcistan'a,

Bizim inen keçen gelsin
Merd gelsin namerd gelmesin
Camı başdan keçen gelsin.
Genli çaydan keçen gelsin.

İndi burda çoh hoşbeht olmuşlar, hoş hal olmuşlar, ki Eyvez gelmiş. İndi Eyvez' in dövresini almışlar. Gene burda bir toyhana bilesi tuturlar:

İrevan'nan geldim beri,
Merala bah bah bah!
Ebdal oldum geydim deri,
Terlana bah bah bah!
Sevdim ala göz dil beri,
Merala bah bah bah!

Yar içmiş mesti mestana,
Terlana bah bah bah!
Dur sallan gedengi alem.
Merala bah bah bah!

İrevanda bir guyu var;
Merala bah bah bah!
Şekerden şirin suyu var,
Merala bah bah bah!
Her gözelin bir huyu var,
Merala bah bah bah!

Yar içib mesti mestana,
 Ceyrana bah bah bah!
 Dur sallan gedengi alem.
 Merala bah bah bah!

Keten köynek erhasında,
 Merala bah bah bah!

Gızıl dökme yahasında,

Terlana bah bah bah!

İki goynun arasında,

Merala bah bah bah!

Yar içmiş mesti mestana,

Ceyrana bah bah bah!

Dur sallan gedengi alem

Merala bah bah bah!

Uca düzün eyn ahusu,

Merala bah bah bah!

Lalakan'ug mest tovasu,

Terlana bah bah bah!

Yanunayu merğ uyhusu,

Ceyrana bah bah bah!

Yâr içib mesti mestana,

Merala bah bah bah!

Dur sallan gedengi alem,

Ceyrana bah bah bah!

Köynegi vardur gol ebrişim,

Merala bah bah bah!

Dudaguna deger dişim,

Merala bah bah bah!

Haçan ollub o heyr işim,

Ceyrana bah bah bah!

Yar içmiş mesti mestana,

Ceyrana bah bah bah!

Dur sallan gedengi alem,

Merala bah bah bah!

Beli, bir günü Köroğlu oturmuşdı, kef içinde idi.

Dedi:

- Ey kakalar, ey celallılar! Dediler:

- Beli.

Dedi:

- Rus şherinden eslahalar gelip. Siz gedesiz bu esleheleri benim için getireniz. Dedi, adama uzadanda hub vurur. Belesine deyiller dempor, gedin bu esleheleri benim için getirin.

Ağa, hazır meydan oldular. Yeddi yüz yeddi celallı getdiler. Köroğlu galdı o Deli Kaka, galdı. Deli Kaka gedirdi Tuna çayının gırağına, gedirdi keşik verirdi ki Hunkar Padişahı ki vardı, düşmendi, gemliye belesine, eziyyet etmiye. Ehtiyatını edirdi, keşik verirdi. Ta onlar getdiler şikar etdiler, eslehe getireler. Kakası da ki

gedirdi Tuna çayının gırağına, ta pesinençez, keşik verirdi, pesin daha görürdü ki heç het ü heber yoh bükülürdü. Bir müddet ki ketçi ordu bükülmek üzereydi. Deli Kaka ki getdi çayın gırağına, keşik verirdi, gördü Hunkar Padişahı'nın şehrinnen, bir idde çoh ordu geldi, Tuna çayının o tayına menzil etdi. Dedi ağa, tovteye girmişler, adam bulmuşlar, bir goca da burda el vurmuş dOşüne ki men Köroğlu'nu destgir ederem. Hunkar Padişahı demiş:

- Menim celallılarımın her biri Köroğlu adı ki gelir, geri geri gediller goca. Ama sen nece Köroğlu'nu benim için getirin? Üç defe geldi meydana, dedi ki men bu işi görrem, ama vurdular boynu ardınnan, belesini dilini çıbardılar yazıya. Defe-i dovvom ki geldi meydan içine, dedi:

- Hurkar Padişah, men eger tenimden gelmeseydi sene bu gepi çalmazidim. Bil ki benim elimnen bir zad gelir. Men Köroğlu'nu senin için getirrem. Vezir çıhdı dedi:

- Bunu bilirsey Hugar Padişahı?

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Hocaya bir icaze ver, bu iş için gelmiş. Bu işi de istiyir göre. Üreyini sındırma. Dedi:

- Ey Goca!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Eger Köroğlu'yu benim için getirseyiz, çoh enam varum. Bir bey muğamne verem. Amma eger Köroğlu'yi getirmedi, özün bilnen ki ne heseb, ne bedbahlıge bilengi ataram.

Dedi:

- Eşgal yohu.

Gabul etdi. Geldi bir erzidem ordu yığışdırdı. Bolu Beye destur verdi. Bolu Beyi de orduya destur verdi. Geldiler Tuna Çayı'nın gırağına. Deli Kaka bahdı gördü çoh ordu tökülmüş Tuna Çayı'nın. Dedi:

- Hetmen gelmişler telime. Bunar hemişe gelir. Bunar şherinkidir. Bele eyleşdi bedezohr oldu, gördü bir Goca yihıla düşe gelir. Geldi bele yahlaşdı bilesine dedi:

- Ey goca!

Dedi:

- Beli.

- Hayannan gelirdin?

Dedi:

- Men bele ordudan sarı gelirem.

Dedi:

- Hub, sen ki ordudan sarı geliring, hayra sarıng gedin?

Dedi:

- Menim hedefim budur ki, deyirler bir adam var, bu yanda adı Köroğlu'dur. Bele çöreg veren adamdır. Bele dürüst ü hesabı adamdı. Gedirein, bir gocayam hülasa, bir fiti ferman vere elime, bir iş vere elime, bir logma çöreg vere elime yeyein, acımnan ölmeyem.

Dedi:

- Goca senin elinnen ne menem iş gelir? De görek ona göre iş verek.

Dedi:

- Bir gırağ bucagda mene bir iş vereler. Ki men naümid olmayam, bir ümidnen gelmişem.

Dedi:

- Bes, bu tökülen ordudan heç beberin varıy? Bunlar hara gedir? Bunlar kimdi gelmişler bura?

Dedi:

- Vallah bilmirem, şehrin puldandır, büyükteridir, beyseridir bele betircem milletdir? Gelmişler tefrih edirler özleri için. Deyiller, güliller, danışirler gelmişler bu yazıya. Bilmiren ne karadır. Dedi:

- Hub. Pes gel min gıratın terkine, seni apararn Köroğlu'nun huzuruna. Görem Köroğlu gebul ede ya yoh? El verdi, el tutdu, gırat yekkeşinas idi, dostu düşmeni birbirinden seçirdi. Deli Kaka dostu düşmeni tanımirdi, gırat tanırdı. Vakti ki geldi Deli Kaka onu çeke terkine, gırat tepişginen vurdu gocanın döşünün üstüne. Gene geldi elini tutdu ki Herden bilesini mindire, dişinen eziyet etdi gocaya. Dedi:

- Ey Hoca!

Dedi:

- Beli. Dedi:

- Sen pis gözüme gelirsen, seni Gırat tanır. Gırat sene puştı vermir. Hesap nedir, ceryan nedir? Dedi:

- Elbetde men bir gocayam, bir regem gözüne gelir, gurban mene eziyet edir. Mene puştı vermir. Neye mehebbet edirsən et, sen ilerle men yihıla düşe dalınça gellem. Ama nepe hevasing mennen ola. Dedi:

- Hub, men yavaş yavaş gırat ile gedirem, sen de gulunçumla gel.

Vakti ki gırat ile düşdü yola, goca da gulunçu ile gelirdi. Deli Kaka'nın havası ilerdeydi. Yolun gedirdi. Goca dirin gıçı gedirdi. Vahti ki gayıdıb gocuya bahirdi, goca gelir ya gelmir, goca özünü vururdu hiyleye, ahsaglığe, yavaştan gedirdi. Ele ele yavaş yavaş geldiler yetişdiler Çemribele. Köroğlu huzuruna. Dedi:

- Ha ne heber Deli Kaka? Ne hesabdir? Dedi:

- Vallah heberi hoş halligdi. Bir miktarıdi teki tefli gelib tikilmişdi o taya. Bu goca da o taydan geldi. Men onnan soruşdum, heç şeyden heberi yohdur.

Dedi:

- Hub, de görüm bu gocanı getirmisen, de nemenenm şeydir?

Dedi:

- Vallah, bu Goca diri gocadı, dedi ferman aparıram. Bele dirri bocadı. Getirmişem elimizin içinde ola.

Dedi :

- Ey Deli Kaka!

Dedi:

- Beli.

Gılıcı çekerik, bunun boynunun ardınnan vuruh, başı dığırana gede kota. Men bele nöker istemirem ...

Dedi:

- Niye gurban? Bu gocayı öldürmek bir hüner değil.

Dedi:

- Bu goca benim düşmenimdi. Men öz düşmenimi tanıyirem. Bu goca benim destgahım içinde olası değil.

Heyledi bilesi gocaya:

- Çıh yazıya! Goca durdu iltimas etmege, dedi:

- Men gelmişem ümidinen, meni nâümid etmeginen bu zatlardan. Deli Kaka gene burda üregi yandı dedi:

- Hahiş etdi belesinden.

Dedi:

- Ey Kaka!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Gör bunun höneri nedir? Men bunun hercinnen gorhmuram. Ama men deyirem ki bu goca sağlam adam deyil.

Dedi:

- Eşgal yohdu. İçinde benim hetirim ola, men gol verişmem bilesine getirmişem, sahla eşgal yohum. Ağa bir neçe gün hülaseyi metleb burda goca bunların el ayağı içindeydi. Gezirdi, oyan buyan. Fethi fermen u filan u çinan ziring adamıydı, daha nezdik beres idi ki ordu gele yetişe, kem kem. İki gün ya üç gün vahtıdı. Goca'da dariyu bîhuşdarlıg var idi.

Dedi:

- Ey goca sen mey de gezdirebilleng?

Dedi:

- Ele men mey o gün idi ki benim ruzigârım varım iydi, mey içenler içindeydim, mey destgâhındaydım. Heç kes benimleyin bilmez mey gezdire. Dedi:

- Hub, bir mey tök, bilemizçin getir.

Geldi iki tene mey tökdü, Deli Kaka'ynan Köroğlu için. Getirdi verdi bunar içdiler, başları dağ oldu. Dubara verdi içdiler. Hülasa ikisi bîhuş oldu. İkisi bîhuş olanda goca ikisin tutdu gollarını bağladı. Golu ve'de varydı. Porz o çahmagı çekende goydu Girat' ın garnı altından, vahtı ki garnı altınnan çahmag çekdi tüt ücelendi, tüt ücelende ordu gördü, orda şikeşt verdi gelmege. Gere Döne geldi otağ içine. Mehmanhana içine girdi ki gördü ki Köroğlu ile Deli Kaka düşmüşler. Gollerini de bağlamış. Dedi:

- Ey Goce!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Bunnarın nesi?

Dedi:

- Bunnar meyden içmişdiler. Birbirinnen bir kummuce behsleri vardı. Men gollarini bağlamışem ki birbirine şayed eziyyet etmeyeler. Hob daha men nökerem burda hevasım olası bunnara. Gocanın gepini baver etmedi şek oldu, çıhdı yazıye. Çıhdı puştubum üstüne. Bahtı ki tufanleyin ordu gelir. Çekti Köroğlu'nun eslehesini hulase zirhini de geydi getdi puştubum üstüne. Durdu bunnar ilen ceng etmege,

vurmağa. Özü yalınız idi. Buyannan vururdi, oyannan gelirdiler, oyannan vuranda, sındıranda bu yannan gelirdiler. Çara yetmedi, ordu çohuydu, tüküldüler Çemribel' in içine otag içine, Deli Kaka'nın başını kestiler. Köroğlu'nu da bağladılar bir gatının üstüne ki, gıçını gatırım garnı altınnan bağladılar. Bihuş atdılar beşe. İndi aparırlar Hunkar Padişahı'nın yanına. Goca da iki barmag üstünde oynur gedir, keyfinen gedir. Geldiler yetişdiler Tuna Çayı'na. Tuna Çayı'na ki vahti yetişdiler, destur verdi Bolu Beg, dedi. Bolu Beg de evvel Köroğlu yanındaydı. Ne nârahatlığı bilesinden varidi?

- Köroğlu'nu atın bu çayın yeh suyuna, sonra çekin yuharı.

Üç defe atdılar Köroğlu'nu bu çayın içine, sonra gene çekdiler yuharı. Vehti bilesine yel eseledi, bir hurde serd oldu. Soyug vurdu bilesine gözün aşdı. Köroğlu gözünü açdı gördü ki bir ordunun arasında gedir. Bir goca da oynur, özü için gedir. Bolu Beg de destur verendir. Yengine gedir daha bildi hekiyen nedir, ceryan nedir. Heş ne de elinnen gelmirdi. Heç herbe de yoh idi. Dedi:

- Ay Bolu Beg!

Dedi:

- Nedir?

Dedi:

- Metlebine yetişdin. Amma çizi ki var benim burda abırım varum, men burda bir âdemimişem. Men bu şehre yovug olirem, ruberu olurem. Menim golumu aç, gıçımı da aç gatırdan endir gurtar, men gaçan adam deyilem. Men ele orduynan gellem. Dedi:

- Sen bunu ele çayın o tayında deyesiydin. İndi iş işden geçmiş. Daha indi biz gedirik. İni burda bu işi görüm, indi görüler. Köroğlu'nu apardılar Hunkar Padişahı'nın yanına. Hunkar Padişahı dedi ki:

- Köroğlu'nu getirdiniz?

Dedi :

- Beli.

Bir magam da indi vermişler gocaya yo Bolu Beye. Dedi bir gün bilemi tutmuş tiğ altından geçirtmiş, tiğ herarn etmiş. İndi de belesine tig heram ederem. Bunu verin Gezeb Gurşu tehviline. Gezeb Gurşu de Hunkar Padişahı'nın gızıydı. Bir gezabnak adamidi. Onun daha hükmü bunnan çoh yuharı idi. Ağa verdi bunu Gezeb Gurşu'n tehviline. Dedi:

- Özü billen. Bunu istir öldür, istir sahla. Bu sene merbutdu. Gız gördü bir cavan getirirler. Hülase çoh hub boynu yogun, bir hele heykelli adam, Allah öz geyni için yaratmış.

Dedi:

- Bu adam ne karadır, bu kimdir getirmişsiz?

Dedi:

- Bunu şah baban başışlamış, sene bu Köroğlu'du.

Dedi:

- Köroğludu?

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Men ne iş görem?

Dedi:

- Bunu vermiş, ister sahla, ister öldür. Özün bilen.

Dedi:

- Babam her ne hub işler, her ne nâhag gan eyler, salır benim boynuma. Mene bele bir iş görmem. Köroğlu'yu atın derriye. Tâ gamış derrisine. Belesi düşe gamışın üstene ganı düşe gamışın üstüne. Ağa biz el tutag ordudan. Ordu gelip Tuna Çayı'nın gırağına menzil etdi. Vehtinen ki ordu menzil etdi Tuna Çayı'nın gırağına, Demirçioğlu, dürbünü çekdi, Köroğlu'nun sahtımanına, destgahına bahanda gördü çoh bîyaban nezerine geldi. Dedi:

- Ey eziz kakalar! Çemribel benim gözüme çoh bîyaban gelir. Siz ele bura menzil edin yorulmagızı çıhardın, ama men taget yohum, höfselem yohum bir baş vuracağam. Men gedim görüm ne bekAyetdi. Daha taget yohum. Mindi ata düşdü yola vakt ki geldi Çemribel'e gördü ki heç şey yohdu, biyabandı. Gere Döne, ki Köroğlu'nun avradıydı. Dürbün aldı bahdı, bir tek suvar gelir, tanıdı. Dedi, ey dadi bîdan Köroğlu elimnen çıhdı, bu gelib görse ki veziyet beledir, bülasa mehmanhaneyi müretteb gıldı, mütegge teşkilat goydu, puştı goydu, Demirçioglu yetişende, dedi:

- Ey Gere Döne!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- De görüm hanı Köroğlu? Hanı Deli Kaka? Neye burda heç kes yoh? Gere Döne tovzi verir. indi deyir hay maralım, de Köroğlu'm necoldu? Gere Döne:

Maral gözlü Döne'm,

Dönem noldu Serdarımız?

Çek sesingi ver bir sorag,

Döne'm noldu Serdarımız?

Sene deyrem Demirçioglu,

Apardılar Serdarımızı,

Kohne düşmen mehebbeti,

Geding bulung serdanmizi.

Harkez öz atun çapardı,

Gögde cidasıng gapardı,

Bolu Beg geldi apardı,
Geding bulung serdarımızı.

Men deyirem ciger yare,
İrag oldu hezar pare,
Istambul'ung şahri nare,
Geding bulung serdarımızı.

Aga burda el sahladı, Demirçioğlu ta ordu geldi vehti ki ordu geldi kakalar geldi, dedi ki:

- Ey kakalar!

Dediler:

- Beli.

Dedi:

- Özümüz burda degilmiş. helvetimiş, goca gol suya verim, Köroğlu'nu tutmuşlar aparmış Hunkar Padişahı'na. İndi kişi istirem benim ilen yola düşe gede, belesine necat vererek. A ele ki vehti ki çaldı, daş atdılar çay içine, gülürdüler, deyirdiler danışirdiler, heber yohları idi. Ama vahti ki bu heveri eşitdiler, tamam durdular ağlaşdılar o eza tutmage. Dedi:

- Men sizden kömek istedim, men sizden ağlamag istemedim. Men dedim iki nefer olung, üç nefer olung, beş nefer olung ki gedek o kişige nicat vererek. Siz durmuşeg ağlamege. Ağlamag dürüst iş degil. Tenha düşdü. Dedi:

-Ey Gere Döne!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- De görüm Köroğlu getdi, gıratı da getdi?

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Demirden donu da getdi?

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Şemşir, siperi de getdi?

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Hub, bunnarı amade edin benim için. Menim özüm gedem. Ağa düşdü yola, hülasa getdi Hunkar Padişahı'nın şehrine. Bu şeherde şeş dervaze vardı. Gapisine bunun egsini vurmuşler, her kes ki geldi bu şehre gerişdi, bahin benzir bu Köroğlu'nun celilerindendir, tutun getirin. Ağa şensi vehti ki geldi bir dervazenan gitti içeri vi dervazenin nighbanı Köroğluya çoh bidmet etmişti Köroğlu çoh dost vari idi. Bir anda gözü düşende Demirçioglu'ya Demirçioglu bahtı ekse gördi ki beli Köroğlu'yu vurmuşlar dervaziya eksini. Dedi ey dadı biraz ki geç yetiştim Köroğlu'yu öldürmüşler. Ele burdaki bahırı yetişenne gır atın dehnesinden gaptı, çekti bilesini gırağa dedi:

- Kakam sen nemenem kimsesen.

Dedi :

- Sen bura adamı degilen

Dedim:

- Yoh men bura adamı degilem, rahgüzaram.

Dedi:

- Get e gidek

Dedim:

- Hare gidek

Dedi:

Get e gidek, şanssı Dediki düştü benim toruma. Eger benim toruma düşmemişti tezere bileyi çekirdirler. A bilesini çekti hülasa apardı evine. Vahtiki apardı evine bilesine aşinalık verdi Dedi:

- Men Köroğlu'nun nunu nemekini çoh yemişem, şanssı vurdu ki bu yazıya burdan geldi.

Dedi:

- Hob indi ki sen dostiyi Köroğlu'ya deginen vakıan Köroğlu'nun başına ne geldi? Köroğlu diridir ya ölmüş? Dedi:

- Vallah, Köroğlu dırrılıge dirridir ta mövgeyi ki verirler bilesini, gızının te'viline. Hunkar Padişah verdi, gazap gorçin daha men haber yohum bilesinden. Dedi:

- Bu şehirde iki şah var? Dedi:

- Yoh. Ele onun gızıdı ama bunun gazabı çohdu rahmı yohu. Misli bu ki, rabt etmiş bilesini bura. Dedi:

- Haylı hob. Görem benim için bir heyir haber, bir ahvali alır, nişani benim için getir görem vardı ya yoh Dedi:

- Ne bir eceb rolu da diyerem.

Ağa bir şami düzelttiler. Hulasa goydular bunun öğüne. Eveiki logmayı dovvomki logmayı agzına goydu, Köroğlu yadına geldi. Köroğlu bahtı ki yadına geldi, gözünden yaş inaşığı oldu hırrığı tutuldu. Bilmedi daha horek yeye, her iş girdiler horek yeye bilmedi. Dedi:

- Köroğlu hüdaya, ne gündedi? indi men oturum burda şam yeyiyim.

Ağa seher oldu seher, hulasa bu düştü şehrin içine soroşa soroşa bildi ki hele gızın yanındadı, ama hele gız bilesini öldürmemiş. Âşığı ise vurdu özünü ahsağlığa avazını attı boynuna/ çiyinine, düştü bu küçenin içine ki gede Hunkar padişahın yanına. Ta el

ondan aga velliye geltide Hunkar padişahdan, Hunkar padişah da carcı atmış bu şehrin işine keyf içindedi. Ki inni Köroğlu tutmuş, demiş benim carcılara âşıklara onar deyirdiler carçı/ tapın getirin benim için celeşemi germ edeler. Menim için çalalar. Ağa burda gördüler bir nefer bele kaçırır hey diyir çığırgan görmediz? Nece oldu felan iki çığırgandı vardı. Bu yana gitti, bu yana gitti ağa dehfe-yi üçüm ki geldi, bilesinden reddolalar bele ahsak gedirdi, tutdu bu ademin golundan dedi:

- Kakam sen kime geziri? Dedi:

- Men şahın çığırganlanını gezirem. Dedim:

- Aga men de bi çığırganam. Meni sına. Dedi:

- Sen aksağı Dedi:

- Men aksagam Dedi:

- He. Bir yumruk vurdu boynunun içinden Dedi:

- Men eger aksağam gepim aksak değil. Meni apar Hunkar Padişah yanına.

Gördü hülasa bunnan reddolmalı deyil, apardı bilesin. Dedi:

- Ey Hunkar Padişah

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Çığırganlan bulmamışam, bu adam ele çığırgandı. Senin istir gele yaniye, getirmişem senin yanıya. Dedi:

- Adın nedi, âşih.

Âşig dedi:

- Menim adım Âşig İsa.

Dedi:

- Hob Aşig İse, sen gelmişiy bu şuluk şehir içine ne iş yere?

Dedi:

- Men gelmişem, deyirler bir bele çörek veren durust adımı, gelmişem seni bir görem, ziyaret edem.

Dedi:

- Hob! Bir muğam bilemiz için çal.

Canım Hunkar, gözüm Hunkar, han Hunkar,

Sen Köroğlu'yu neyleding?

Avazı eşidem geldim sen yanuva,

Canım Hunkar, Köroğlu'nu neyleding?

Canım Hunkar, Köroğlu'yu neyleding?

Gelmişem ki görem o merd oğlunu,

Oğlunu oğlunu bu Köroğlu'nu.

Heber bulmuşam düşmüş sening bendine

Gelmişem ki görem o merd oğlunu,

Oğlunu oğlunu o Köroğlu'nu.

Dedi:

- Âşığ.

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Sen, Köroğluy nedir, ne işin var Köroğlu'de?

Dedi:

- Gurban men çoh hoşalam ki bir sening tek kişi Köroğlu'yu tutmuş, görür sen bu men beyliyi ahsiram.

Dedi:

- He.

Dedi:

- Bu onun topuzun uğresi yeridir. Men gedirdim uşığıma bir lokma çörek bulam; topuzun uğruynan vurdu, bilemi ahsak etti ne bir lokma çörek de girime gelmiri. Eşitmişem ki düşmüş senin bendiye, gelmişem hulasa icaze ver bir hub tir men özüm vuram üreğinin başınnan. Dedi:

- Hob o ki sen bilmiydir bilesine vuriy.

Dedi:

-Menim tehne hâşım budu.

Dedi:

- Âşığ İse'yi aparın benim atlarım içine bir hub pakeş verin bilesine, ahsagdı ta Âşığ İse mine. Ağa geldi bir niçe rig yığıştırdı tökdi cebine. Movgey ki ele bele gedirdi, mehter de ilerdeydi o da geride, neçe riz de yetirdi. Düştü bunun guluuncuna, apardı bilesini bu atların içine. Dedi:

- Bu atların her birini pesend edirsən Şah güfterasıdı tamam verem sana.

Dedi:

- Meni apar atlar içine.

Apardı bilesini atların içine, rizden birini goyur iki barmağının arasına. Çirpende atın dendesinin altından, at üç metre gedirdi geri.

-Hay canım, hay kakam, hay mehter!

Dedi:

-Beli.

Dedim:

- Meni bu atlar içinden çihar yazya bunnar vehşidi meni somünen (tırnak ile) öldirirler, mende iş var. Çiharttı bilesin yazıya ağa geldi şah huzuruna. Dedi:

- Ey padişah!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Bu atlar benim işimden değil, men özümnden bir yabı var. Bu nevri kakulluğu şeginnen uçenne meni vurir öyle de ağrıdır. Dedi:

- Pesendi olma.

Dedi:

- Niye pesendim noldu ama gudretim degil bu atlara minum.

Dedi:

- Menim تنها işum budu ki gelmişem fakat Köroğlu mene gersede icaze veriy.Ya bilesini öldirem ya da özivi öldürem gezim yeginne. Ağa ele bu gepin içindeydi haber geldi gazap gorçudan baber geldi Hunkar Padişah yanındaki. Gızı selam yetiştirmiş demiş bu çalan çağırğan ne ki gelmiş senin yanıya, muhabbet et yola sal gele bize sarı de bizim için de bir çala. Dedi:

- Bele istemişler.

Dedi:

- Kim istemiş?

Dedi:

- Gezeb goruçü.

Dedi:

- Padişah sağ ola burda neçe padişah var? Men senin gullugundeyem.

Dedi:

- Ele o adam ki istiyir ged e lor.

Ağa düştü yola hulasa geldi vahtı ki geldi, girdi velli gız yüzünü duzadır durmuş oturmuş oraya. İndi deyir Âşığ İse soruşur billesinden deyir:

- Beli.

Deyir:

- Hayanın adamısan?

Dedi:

- Men memleketler adamıyam, gismet çekib gelmişem bu yazıya. Ağa, ele hele çalırđı çağırırđı, gözelerden bilesi baş tutmuşdu, te'rif edirdi. Te'rif geldi Koroğlu üstüne. Dedi:

- Men geldim işidi yohoydun burada, dediler Koroğlu senin boyun tutmuş geldim belesinden bir bahiş ettim bahişımı gabul etmedi. Dedi:

-Hob ne işi vardı Koroğlu'nun?

Dedi:

- İstiyirdim bilesini öldirem.

Dedi:

- Hob! Koroğlu hele bir adamdır ki sen öldürehilesini

Dedi:

- Heye, nice olmuş?

Adam vahtiki başına vurur öldirir, icaze siz veriz ben bu işi görirem. Hulase neçe gün bura galdı bulasa, gız daha bune aşig oldu bu de gıza âşig oldu. Koroğlu bunun yadından çıktı bir seyli bag da varidi, gızın yadından çıktı.

İrevande bir guyu var,

Şekerden şirin suyu var.

Her güzelin bir huyu var,

Ollum dilbeste gızler.

Telleri deste nazler .

Güzel hay gadaydan alam,

Hey gul men ollam,
Abdal men ollam,
Tellerine tellerine,
Zulflerine bend oldu yene.

Ucanı diininn ahusi,
La'lakanın mest ovusi,
Yanında enber gohusı,
Ollum dilbeste gızler,
Telleri deste nazler,

Güzel hay gadaydan alam,
Hey gulman ollam
Abdal men ollam

Tellerine tellerine
Zulflerine bend oldu gene.

Ketan köynek arhasında
Gızıl dökme yahasında
İki goynun arasında
Ağıma yalı geşeng olur.
Yerimegi, danışmegi
Bir tof eşo geşeng olur
Ollum dilbeste gızler
Telleri desteye nazler

Gözel hay gadayı allam

Hey gul men ollam

Abdal men ollam

Tellerine tellerine

Zulflerine bend oldu gene.

Ağa burda, gız çoh keyf içindeydi, dedi:

- Ey Âşig İsa!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Sennen iyigter çalannı giman etmirem daha buluşa.

Dedi:

- Niye biye? Biye sağola bennen iyiter çalan var?

Dedi:

- Kimdi?

Dedi :

- Ele bu ki senin bendiye düşmüş menden çok iyiter çalı.

Dedi:

- Köroğlu sen deyiridin.

Dedi :

- Heye men öle Köroğlu deyirim.

Dedi:

- Evi yanmedi, Köroğlu biz bilmek getirek bura çalabilemez için.

Dedi:

- Bir mücerinnehl getireler, bir mücerinnehl getirende tuttu goydu bir yağlıg içine, tuttu eli içine. Dedi:

- Bura temaşa et biye.

Bunu bir bele sıhıştıranda un oldu töküldü yere.

Dedi:

- Biyem bilmireng.

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Eyer bura teşrif getire, istiye gaça, men tutar verirem sening eliye. Heç gorhma mende bu hüner de var. Burda gız bir hikke yedi.

Dedi:

- Hay dadi bidad derdiler bir nefer var, demir sovurir göğe. Leh edir. Girnan edirem ele bu ele Köroğlu'nun adamı ola. Gene burda girdi gız bilesinden şekkidir bir hurde bilesinnen asude etti, reddetti. Dedi:

- İndi gedek bir bağa, bir seyle, bir hub bağ men varım. Bir gezek onde gellek ahır bir tevr olur. Dedi:

- Sen teşrif apar, men yorunagam, kesilem. Bir hurde yatam onna sen İşalla gellem yetişerem size.

Ağa gız getirdi bu kendizlerini o gitti bu halvet oldi. Götürdi bir aftaba düştü bu delik, düşüklere ele böyle bahtı bahtı bahtı girdi bir ab içindedir. Bir ah-i zar gelir. Deridi der bir büyük gulfdada vurmuşdular agzına girimesinde bahanda içeri girdi veli Köroğlu'du atmışlar bilesini deriye. Daha ahır ki nefesidir. Çoh beleşinden seht geçer. Ağa bikildi geri geldi serkeşi çekti başını yaptı ta bilirdi ağladı. Ağlayanda gız geldi Dedi:

- Biye, niye gelmedi Aşığ İsa bizi goydu iş üstüne.

Dedi:

- Biye bilmiri, biye.

Dedi:

- Yoh.

Dedi:

- Bende (bendeniz) istirem gidem.

Dedi:

- Biyem pis geçmiş bilengden? Niye gidiyi? Kim ne mene demiş bilenge.

Dedi:

- Bilmirem, bir insan siz atmışız heyvan derisine burda, öldirirengiz bilesini. Gorhiram seher benim başıma da ele bu işi getirengiz. Men bura turmalı adam deyilem, gedesiyem. Turdum ki geleng bir hudafizlik edem. Dedi:

- Evin yanmadi, buna deyiller Köroğlu.

Dedi:

- Bendeyi Hoda, Köroğlu hardaymış? Köroğlu, gele sen dutang bilesini. Bu ağa nice müselman adamdı. Siz tutmuşuz bu zecri verirengiz bilesine. Ya vill edin, ya öldüresiydiz ya da necat veringz. Bu ne işdir? Sizin nezmi nasagız bileyindi. Çıhdı dedi ki:

- İndi men dedim bilesini aparalar, atalar bir beki bîyabana ki bir seningleyin görmeye gorha. Amma benim gepimi iyi etmemişler, men dedim bunu buradan aparın.

Dedi:

- Ha! Pes sen istirdin, men bu gepi diyem ganı düşe benim boynuma.

Dedi:

- Pes sen deyireng ne iş görem?

Dedi:

- Sen munun dustağlığını ver benim elime.

Dedi:

- Hob senin elinge verem istiyireng ne iş göreng.

Dedi:

- İstirem bilesini elek edem. Evin yanı, munu seher Hunkar padişah istir.

Dedi:

- Heç gorhma men verirem tehviline bilesine.

Ağa dedi munun verin dustağlığını, munun tehviline. Dustağlığını verdiler.
Munun tehviline getdi aşpez yanına. Dedi:

- Ay aşpez- Bir çenk pul tökti munun eteğine.

Dedi:

- Beli

Dedi:

- Bir dene duğba duzadereng verreng şagirding amade ki oldu, mene haber verreng. Ağa duğbayı duzedende şagirdine dedi:

- Get, de, Âşığ İsa gele. Aşığ İsa vahtı geldi gördi bir böyük mecmenin içine. Aşığ İsa bir elli götürenne goydu şagirdin başı üstüne. Dedi:

- Menim gulncumca gel. Geldi elini attı gulfu da sındırdı, deri de aşdı, çekildi geri. Dedi:

- Apar goy o adamıng eline.

Ağa ele bu da orda gezirdi. Bir zad bula, yeye, beş ne girine gelmeyirdi. Gördü bir dağ buhar eline deyir. Yevaşeki bir mukafatın elini çıharttı yazıya. Gördü inger bir hub metadı. Bir mukafatın bu siniyi üceltti. Bu düşgin gününne çekende yuharı. Hulasa ta gireginde can varıdı işdi. İçenne bir iki heresc öylesine korrolrlu bir kişide kihey edenne derri birbirinden aralannı şırrı gıprırığının dökildi yere. Dökilenni yere sini attı darranı. Hişare etti sini geti gel. Siniyi getirdi geldi deri attı birbiriyn üstüne. Geldi, dedi:

- Seher zohor içibilesi çi bir mecmaa pûlu, ve erzedden birde kova verisine amâde bana haber vere. Ağa muhabbet etti bilesine deyitti gine inni esirdi ki muhrunu da vururdu evine Koroğlu'nun muhrunu ki bile ama Koroğlu bilmirdi.

Hulasa evvel o muhru yerine atırdı yuharı yehirdi. Girdi o bilmir geldi birgün bilesini Dedi biyem bilmir aşpaz dedi:

- Yoh Dedi:

- Yedi batman, arpa ununun dapısını duzat.

Dedi:

- Bunun sırrı ne?

Dedi:

- Germisi olmuşuz zırrın veremiye.

Ağa dapı duzattı belesi içi girmi duzattı geldi muhru sardı demiridi bu kukelerin arasını onuçi kuke de tökdi isine verdi şakirdin başı isine verdi eline dedi:

- Apar goy yegine vahtiki apardı goydu yegine el vurdu gördü bir gurru kukadı.Dedi:

- Evi bu yanmış gene gazabı coşmuş o günden bir hüner bir nerm hörer verirdi. İndi gene kuka olmuş mene azab bunnarı olmaz yey. Ele ele gezirdi girdi bir körrazad arasında vahtiki eli getti üstüne dedi şayed yumurtadı zaddı. Ovpaz etmişler bilesi için. Ele hele elper edirdi gezirdi ki göre nemenedi gördü heye öz möhrüdü.

Dedi:

- Hey sağol ey celallı. Men Dedim ele celalıdandı mene böyle mehabbet edir, bunda hele bir mehabbet yoh. İndi burda sergerm edi Aşığ İsa gızı. O teref de atı getirip amâde edip garısının evinde. Haber verdiler dediler:

- Köroğlu getiring yuharı.

Köroğlu gelenne ki gele geldi yuharı, bir bir pilleleri vurdu yumurirdi geldi yuharı. Geldi gız oturmuştu rahat gitti başını goydu gızın dizi üstüne uzandı, İndi biylesini deyirler gelmişer başıyaparaler, ey kimdi benim başım apare. Goy o günnen narahatmışam bir uzanam.

Başının çadırası

Hindistan ağınnan gelir.

Demegi yorgun meral,
Galhib otağından gelir.

Dad elinnen gedir,
Feryad elinnen gedir,
Ne hob olar sohbet açā,
Yad memeliyne gedir.

Göynegi var gol ebrişim,
Dudağına değer dişim,
Haçan olur bu heyr işim,
Yad memeli geşeng olur.
Yar demegi danışmegi,
Bir tohfe şuh şeng olur.

Saba geli cilo girom,
Keçleri bir bir hanom,
Yeni mi saldın zencire,
Zülfleri zincir banom.

Aga haber verdiler Hunkar padişaha ki ne otunmuş Köroğlu murahhas olmuş.Hökm etdi ki dervazeleri hakriz edin. Ağa ordu şeheri bağladı ki onun için bunnar çıhabilmeyeler. Dedi ki:

- Beye bilmiri?

Dedi:

- Yoh.

Gız çıhdi, göre ne haberdi. Puştubamın üstüne bahırdı bobasını gördi.

Dedi:

- Boba beye ne hesab olursan şeheri muhasara etmiş?

Dedi:

- Fegat işimi göresiyem seni de baş kesem onnarınan.

Dedi:

- Men istemiyir baş kesiyi, men ele bunnarınan gidirem zehmet semir çekeyng. Ağa bahtı ki hulasa bahtı, Köroğlu girdi ki Gırat hazırđı ama bir nefer üstüne minmiş. Dedi:

- Ey! Demirçioğlu!

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Gırata mineni kes.

Bir bahtı bilesine.

Dedi:

- Dostdu.

Atladı kota, Gırat'ın üstünden munu götürdü bir de öpdü goydu yere. İndi Gırat'ı yağlığa çekmiş, Gırat'ın üzüne, arıdır deyir:

- Gırat, feth menden hüner senden, canım ey Gırat özüm göynüm istiyir ki bu şehri benim için tuteng. Dedi:

- Siz de benim dalımçe gelin!

Ağa, hey edenne Gırat bu hakrizler içinden bilesi için guşleyinidi, uçirdi. Vurdu girdiler ki birdene gara guşleyin atlı gelir. Dediler:

- Ay eviniz yanı ki Köroğlu geldi. Ağa nisf oldular, nisf oldular, nisfi vurdu bu daga, nisfi vurdu bu dağa. Getdi bir büyük yal idi, yalın üstüne durdu, indi yol

gözleyirdi ki Demirçioğlu'ndan gız da gele. El onlardan vel edek Köroğlu'dan el tutag Demirçioğlu'na el tutag. Dedi gız beye gelmireng gedek? Dedi:

- Get ta men libasına özüme gerar verem, gelem.

Dedi hob, men muntezirem sene, durmuşam.

Ağa vehti ki, Demirçioğlu derden çıhdı yazıya, deri bağladı. Dedi:

- Ay dad-i bidâd, sen benimle vefa etmişding, sen benimle govl vermişding. Govl o vefadarlığın ele budur. Düşdü yola ki gede Köroğlu'nun yanına, aga, gız da gerisinnen minmişdi ata, gerisinnen gedirdi. Vehti ki ele bele at şenov üstünde gedirdi, gıygacı gedirdi. Köroğlu çığıranda dedi:

- Guluncuya bah bele kesdir. Vehti baganda guluncuna gördü beli gızdı gelir.

Dedi:

- Özümüzdendir heberi deyil. Geldiler yal üstüne, vehti geldiler yal üstüne piyade oldular üç yanlı dedi ki:

- Âşığ İsa.

Dedi:

- Beli.

Min bu Gırat'ın üstüne, bu orduyu yığıştır bir yere. Aga minende bu Gırat'ın üstüne, bir hele çapdı, bir bele çapdı, ordu, kurummu yıgdı yalın döşüne. Vehti ki Köroğlu'nu yıgdı yalın döşüne, Bolu Beg'i tutdu, Padişah'ı tutdu, gocayı. Daha millete dedi:

- Siz gedin. Siznen işim yohdu.

Üçünü getirdi yalın üstüne. Evvel ki vurdu gocanın boynu ardınnan, boynu getdi aşşagı. Bolu Begi'nin golunu bağladı. Dedi:

- Ey Padişah.

Dedi:

- Beli.

Dedi:

- Gızın nzanâmsini yazarayıng, Demirçioğlu için? Öz rizayetiynen, istemirem deyem ki güncen apannışarn. Yaz, ta men götürem belesini gedem. Ağa hülase burda rızanâme yazdı ki men özümne gızımı vermişem bu adama. Bolu Begi'nin golunu bağladılar, atdılar beşe, büküldüler Çemribel için. Ele bele ki geleler Çemribel için yetişmiş Tuna Çayı'na. İndi belesinden soruşur:

- Bolu Beg, canım Bolu Beg, günü ki meni burda atırdı suya, bu suyun içine, sudan çekirdi meni yuharı, hob yadına gelir? Men ele o adamam. Ağa bir gız idi, ele Tuna Çayı'nın gırağında, şehriydi, geldi Köroğlu'nun öğüne. Vehtiki geldi, dedi:

- Men çoh göynüm istirdi ki sen murabbas olang. Ele duay-i beyr edirdim. İni bahiş edirem meni eyablarna. Bükül mene bir gonag ol onna get. Büküldü bu gızın evine, bu da ele bir işden gelen serşinas gız idi. Gonahladı belisini, bahişeledi belesinden, dedi:

- Bu pes etmiş Köroğlu, sen bağışla beliseni. Bu adamın ganını bağışla. Bu arvad uşah varı. Guzeşt et belesine. Ağa burda dedi eşgal yohu, indi sen munu üz vurmüşayıng men de bunu bağışlıyararn. İndi gelmişler Çemribele, deyiller gülüler, Demirçioğlu'nung toynu tutuller burda.

Kehliyim gonde daş üstüne,

Gelem çeker gaş üstüne,

Her ne desen baş üstüne,

Uçerem gonnem gagollerem,

Çekerem gonnem gagollerem.

Gözleri gere kekligim,

Sinesi yare kekligim,

Gözleri gere kekligim,

Cigeri yare kekligim.

Başının çadiresi Hindistan ağından gelir,

Demegi yorgun galhub otağından gelir,

Dad elinden geder feryad elinden geder,
Ne hub oler gözel haçan yad memetim elinden geder.

Kekligi vurdum daşıynen,
Gözleri doldu yaşıynen,
Eslı eynaglı hanım,
Ebru keman alir canım,
Hey gözel gadan men alain,
Gul men ollam ebdal men ollam,
Tellerine tellerine zölflerine. (Kafkasyalı, 2007: 243-272).

8. TİLİM HAN İLE MEHRİ HANIM

Hekim Tilim Han, Şiraz Vilayeti'ne Mehri Hanım'ın dalınca geder. Şiraz'da bir dükkan tutub neccarlık yapmağa başlar. Allah Mehri Hanım'a iki tene balaca oğlan verir. Oğlanlar gediller mektebhanaya. Oğlanların mektephane yolu Tilim Han'ın neccarhanesinin önünden keçir. Her gün gelip neccariden keçende Tilim Han'ın ganı coşa gelir. Mehri Hanım, her yerde beber saldı, neccar ki benim uşahlarıma mehebbet eliyir, olmasın Tilim Han'dır, emoglumdur gelib Şiraz vilayetine, öz yanınan dedi men gedim öz gözümnen görüm, Tilim Han'dır, ya ayrı kesdir. Mehri Hanımın, kenizleninen ikisini çağırdı, libas-ı merdane geydiler, geldiler neccarın ganşarına Mehri Hanım, neccara sesdendi:

- Üstadı neccar, biz yolçuyuh, sen bizim atlarımızı sen nallıyasan.

Tilim Han, besiret gözüylen babdı gördü, Mehri Hanım'dır, libas-ı merdane geyib. Dedi:

- Gulag assan men saz u söz ilen hal eyleyim. Atı demirçi nallar, görünür men neccaram. Tilim Han deyir:

Eşg oduna şirin canı,
Yandırmazlar benim canım,

Maral d(a)olsa ejdahanı,
Aldırmazlar benim canım.

Sövdager olmaz minager,
Minager olmaz sövadger,
Demirçi yerinee neccarı,
Öldürmezler benim canım.

Dalkeran olmaz seyyad,
Palanıduz olmaz heyyad,
Neccariye demir, polad
Dögdürmezler benim canım.

Tilim Han getdi başımnan,
Heç kimse usanmaz işinnen,
Gelemin terse başıynan,
Yazdırmazlar benim canım.

Tilim Han'ın, sözleri tamam oldu. Mehri Hanım çoh nârahet oldu. İstedî gede, Mehri Hanım, kenizlerine destur verdi, isdedi gede, kenizler bilmesin, yarın başına gaharlar. Mehri Hanım istedi getsin, Tilim Han seslendi:

- Mehri Hanım, ayah sahla bir sözüm deyim onnan sonra get:

Ey ala gözlü nazlı dilber,
Ne uçursan hevalardan.
Sen Allah'ı kesme ülfet,
Bizim tek beynavalardan.

Men ki senin taşın atmam,
Yadlarınan ülfet gatmam,

Almasam men seni getmem,
Sizin bu astanalardan.

Men ki seninle dostam
Şirin canıynan peyvestem,
Emmişem leblerden mestem,
El göttüm meybanelerden.

Her yigit ehli derd olmaz,
Her güzel dilpesend olmaz,
Şeme yanmag asan olmaz,
Get öğren pervanelerden.

Gene badı seba esti
Sebr ü gerarımı kesti,
Tilimin vefalı dostu
Gel olma bîvefalardan.

Mehri Hanım, evine döndü. İki ferraş intihabeledi. Destur verdi dedi:

- Gedin, neccarı Şehr-i Şiraz'dan çıharın getsin.

Ferraşlar geldiler:

- Üstad selam! Allah güvvet versin, ömrün çoh olsun.

- Aleykessselam, sağolun.

Ferraşlar gördüler üstad-ı neccar çoh Arif çoh büyük kesdir. Heher aldılar:

- Üstadı neccar, sen hardan gelib hara gederay, hardan gelibsen?

Tilim Han dedi:

- Siz eyleşin, men saz u sözünen size deyim hardan gelmişem.

Ey agalar gelin te'rif eyleyim,
Ruhsat alıb alışannan gelirem.
Sinem defter oluh dilim gelemdan,
Altmış pille nerdi hannan gelirem.

İçib içib camın mestiyem,
Her yerde men âşığıların dostuyam,
Muradım almışam kemer hestiyem,
İmam Rıza gerihannan gelirem.

Kendimiz Meragey şehrim Ustaba,
Merzdagan çayınnan götürdüm hava,
Aşşuhlar derdine eylerem dava,
Gezihen men Hindistan'dan gelirem.

Oturuban öz günüme ağlaram,
Hencer alıb sinem çapraz dağlaram,
Temamı dünyada canım bağlaram,
Teftirçiyem men divannan gelirem.

Bilenler bilsinler men Tilim Han'am.
Bilmeyenler bilsin govher-i kânam,
Sakin-i Meragey esli Türkman'am,
Geze geze bu cehannan gelirem.

Ferraşlar gelibler Mehri Hanım yanına:

- Meri Hanım salamat olsun, ustadı neccar deyir men kâsıbam, eger kâsıbcılığ gedeğendi, hamıya gedeğendir. Eğer gedeğen degil, men kâsıbanı, burada neccaram burada bir kesnen işim yohdur.

Mehri Hanım fikre getdi. Öz yanında dedim:

- Bar İlaham, eğer Seyfi Han bilse emoğlumdu, misafir deyiller, famil eğer familin etini yese gene sümügünü atmaz. Galıbdır fikr içinde. Öz yanında seher Han bilmesin, Seyfi Han da Şiraz'ın ostandarıdır. Mehri Hanım getdi fikre. Emoğlum neccarlıg elinden gelir. Men devet eleyim, gelsin, ostandarın sarayının gapusun temir elesin, bu bahaneynen özümü haleleyim. Ki deyim, galisay Seyfi Han sene azar eyler. Yollayub, ustadı neccarı getirdiler. Hökümet sarayında gapulara bahsun, Mehri Hanım helvet eleyib ustadı neccara danışsun, her ne fikreledi helvet olmadı, Tilim Han nârahat olub, bir söz ahlına gelib, kenizlerden birine dedi benim bir neçe tene sözüüm var onu men deyim sen yaz ver Mehri Hanım'a.

Laçın kimin dövr eylerdim hevada,
Gözü bağı tora düşdüm bilmedim.

Gözel sevdim gözellerin içinde,
Yatmadım siyah zülüflerin içinde
Galıb keçdim gam deryalar içinde,
Evvelki aglımı sora bilmedim.

Yarım içdi mey mezeden mest oldu,
Daşım atdı yadlarınan dost oldu,
Ahlım getdi, bütün cismim bestoldu,
Govduğum ceyranı yora bilmedim.

Siney üste men guraydım tehtimi,
Öz eliylen soyduraydım rehtini,
Her kitaba aşdırdım men behtimi,

Özüm kimin behti gere bilmedim.

Atlıynan gelebilmez piyada,
Yatıb behtim kim yuhudan oyada,
Özüy demiş galabilmem piyada,
Bağışla Tilim'i gala bilmedim.

Mehri Hanım, öz yanında dedi, yahçısı budu, özüm gedim vagiyyeti deyim Seyfi Han'a. Görüm Seyfi Han ne tedbir tutur? Gelip Seyfi Han yanına, dil oldu Seyfi Han'a:

- Gurban o zaman ki sen geldin, meni alay, benim emoğlum varıydı, Tilim Han adında, benim adahlım idi, benim gardaşlarım, kendin kethudası el ele verdiler meni verdiler sene, sen alıp getirmişey, elan neçe müddetdi seninle men zindiganlıg eliyirem. Seyfi Han dedi:

- Ne heyr olubdu?

- Eşitmişem benim emoglum gelipdi Şiraz'a, senden istiyirem benim emioglumu, azarı eziyeti çatmamış, buradan çıhardasan gede öz vilayetine.

Seyfi Han gebul elemedi, dedi:

- Seher herkes mene bir söz deyer. Men Şiraz'ın büyüklerin devet eliyerem, emogluyu da isterem görüm emogluy eger canın goyuptur senin yoluya gelip, eger sen razı olsay men senin talağıy verim, emoğluy aparsın, eger görem yoh ölümünnen gorhur, özüm öldürrem. Seyfi Han hökmeledi, Şiraz'ın büyüklerinden neçe nefer deveteledi, meclis gurup, Tilim Han'ı da istedi, o zaman resm idi meclisde gehve, gelyan, şerbet, şimi düzdüler. Herkes eyleşib, gehve, gelyan, şerbet şimiden meyleledi. Seyfi Han bahdı gördü, Tilim Han oturub, ama meclisde bir nefer var namı Mirze Paşa, reis-i eşair-i Şirz'dır. Mirze Paşa her ne diye, Mirze Paşa sözüdür. Mirze Paşa gördü bir tene gonahdır, oturmagınnan melundur, büyük adamdır. Emma gehve, gelyan, şerbet, şimi meylelemir. Seslendi:

- Hemşehri, sen niye gehve, gelyan, meylelemirey? Tilim Han dedi:

- Menim velayetimde resmidir, bu cür meclis ola, bu cür ağalar eylemiş ola, biz tebşir deyerih. Dedi:

- Hob, tebşir bilerey?

Tilim Han erzeledi:

- Beli.

- Tebşir bilirey, o zaman bize bir tebşir deginen.

Deli könül içme nâmerd badesin,

Eger piyalesi dolu gend ola.

Vur deryaya, keçme nâmerd polunnan,

Eger keçme yüz asand ola.

Köhne düşmenin ilen olma âşına,

Yalannan and içme merdin başına,

Çohda zehmet çekme sen çöl guşuna,

Bir terlan beslesen dost pesend olar.

Köhne düşmenin lafi dost vurma,

Nâdanınan gedub oturuh durma,

Nâmert gapısında boynunu burma,

Eger ceramesi altmış kend olar.

Sedir banesinde gılma nemazı,

Hüda nemazından heç olmaz razı,

Meclisde danışma nâmerbud sözi,

Arifler boğazı yeddi bend olar.

Tilim Han sözlerin eylemez haşa,
 Özge eyalım etmez tamaşa,
 Yeme nâmerd çöregin gahar başa,
 Bu sözlerim gulagina bend olar.

Meclisde neçe nefer, Seyfi Han'ın yoldaşlarinnan, Tilim Han'ın meclisine,
 demine pal gatırlar, şulug eliller. Mirze Paşa'nın hoşu geldi. Seslendi:

- Gonah, eger şer bilirey bizim üçün gene obu.

Canım oğlan her meclisde,
 Yahşı otur, yahşı danış, yahşı dur.
 Dindirsel merifetten ver heber,
 Gören desin barekallah yahşıdır.

Adam vardır adamların nahşıdır,
 Adam da var heyvan onnan yahşıdır,
 Adam var dindirsey cannara deger,
 Adam var dindirmesey yahşıdır.

Hocanın merfeti asa elinde,
 Cavanın merfeti salam dilinde,
 Nâhelef evlat galsa yerinde
 Galsa, galmaması onnan yahşıdır.

Adam vardır yolun erkanın bilmez,
 Adam var heç bir vaht namaz bilmez,
 Gohum var dar günde heç vece gelmez,
 Yâd vardır ay gohumlardan yahşıdır.

Tilim deyer günde gelsin gonağı,

Mesref olsun düyü ile yağı,
 Açık gapı olsun güler dodağı,
 Hoş güftarı hamısınnan yahşıdır.

Sözleri tamam olub, Seyfi Han, heç kese demedi gonah kimdir, meclis neye batır gurulub, dedi:

- Agayan, mürehhebdiler, seher evvel-i sup agayan gonahdılar, devet eliyirem hemin meclise. Mirze Paşa, Tilim'i öz yanıcan aparubdur menziline. Gece herkes heber tapdı, Mirze Paşa menziline bir âşığ gelib, çoh yahçı söhbet elir. Yığıldılar Mirze Paşa menziline, Mirze Paşa meclisinde Tilim Han, neçe tene söz hatirine gelib görek ne cür deyib:

Canım oğlan budur mennen emanet,
 Dolan mert kişinin gızın alginan.
 Hoş güftarı olsun şirin beyanı,
 Ağzının selamın sözün alginan.

Deme saf başıma bir güzel geldi,
 Tiri gemzeleri bağrımı deldi,
 Her üzü geşenge deme gözeldi,
 Esli necabetin heber alginan.

Özün vurmagine daşınan dağa,
 Get özün salginan alişan bağa,
 Çoh telesmeginen güzel almağa,
 Dolanginan derde derman alginan.

Yahşı cavan gedib pis hemdem almaz,
 Pis hemdem yarası canda sağalmaz,
 Her saralan tağe kovun getirmez,
 Get esilli tagdan govun alginan.

Bir hemdem alginan sifetde gardaş,
 Dünyanın sefasın sür yavaş yavaş,
 Yemege nan ister geymege gumaş,
 Evvel fikrin eyle onnan alginan.

Bed esili ne danışdır ne dindir,
 Esilinin sözü gendden şirindir.
 Tilim Han sözleri hilafdır, öldür,
 Get balın lizzetin Şam' dan alginan.

Sözleri tamam oldu. Mirze Paşa dil oldu: “Gonah sen cavanlara, ne cür gız alsınlar, ne cür kişinin gızını alsınlar, bu barede deyesen. Gözelin özünü de deginen.”

Tilim Han aldı sazı görek ne cür deyer: Evvel dedi:

Peri peykan melek sifet bir güzel,
 Gaşı gözü gare lale reng ola.
 Höreleri efşan ola her yandan,
 Sürmeli, vesmeli bir hüşeng ola.

İçende görsene bagazında su,
 Ember efşan ola hoş bu hoş su,

....

Dişleri mirvari agzı teng ola.

Tuba boylu ola, gerden sürahi,
 Barihiyan hallı, Hindistan şalı,
 Aheste yol gede, seyrede lali,
 Keklik kimi yerişine leng ola.

Her baban adamın ahlin apara,
 Cemalı buluddan çıhan mehpara,

 Kirpigler her biri bir hedeng ola.

Tilim deyer sine billur beden ağ,
 Gözel eban ola damahçası ağ,
 Topuhları etli ola, dodağı geymah
 Lebi şirin her bahışı beng ola.

Eyleşenler hoşları geldi. Mirze Paşa çoh hoşu geldi. Geceni burda gonag oldu. Seherden gene evvel-i veht getdiler, Seyfi Han menziline. Seyfi Han meclisinde gonahlar hamı eyleşdiler. Şerbet, şimi, gehve gelyan düzdüler. Seyfi Han dil oldu:

- Gonagımız dün en geceden gelibdir, buradadır. Eyleşenler bilsinler Mehri Hanım'ı men alıb getirmişem, Mehri Hanım bunun nişanlısı, emisi gızı, adahlısıdır men alıb getirmişem. İndi gelibdi burada dünennen sizin yanınızda bu meclisde şer deyir bize. Ağayan eyleşib, men Tilim Han'nan neçe tene şer istiyirem, sözleri içinde Farisi ola, Türki ola, Erebi ola. Mirze Paşa bahdı Telim Han'a:

- Gonah, bu sözler ki Seyfi Han istir, bilirsen? Dedi:

-Niye bilmirem. Evvel dedi:

Oglañ odur her meclise varanda,
 Geme gan gatmaya vire bid dem buş.
 Mennen heber aldılar usul neçedir
 Erebi hem, Farsi penc, Türki beş.

Seyragublar seyrangâha çihallar,
 Ayna goyub mah camala bahallar,
 O nedir ki sürme vesme yahallar,
 Erebi hilâl, Farsî ebru, Türki gaş.

Nâdan ilen yola getme incider,
 Regibin sözleri meni incider,
 O nedir ki tergubezin incidir?
 Erebin sindan, Farsî dendan, Türki dış.

Sevdiceğim gel bir çihag âleme,
 Gemer üzün şems olubdur âleme,
 O nedir ki vacib olub âdeme,
 Erebin hecer, Farsî seng, Türki daş.

Tilim deyer gel geyineg külâhe,
 Seyragublar eyni olsun külâhe,
 O nedir ki galib olar külâhe?
 Erebin re's, Farsî ser, Türki baş.

Eyleşenler boşları geldi. Seyfî Han, galdı iki yolun arasında. Gördü Tilim Han'dan neçe tene şer istedi, Tilim Han şerleri dedi. Dedi:

- Sen eger, Mehri Hanımdan ötrü gelmişey bura, Men indi hökm elerem Mehri Hanım gele obirsi otahda eyleşe, eger sen Mehri Hanım'ı istirey, Mehri Hanım'ın başınnan eyage, şemen benim için deyen. Tilim Han dedi:

- Ne olar, Mehri Hanım gelsin, eyleşsin, her neçe tene sen istesen men Mehri Hanım için deyerem. Mehri Hanım geldi eyleşdi, agayan da eyleşib, Mehri Hanım ki gelib perdenin öbürsü yanında eyleşdi, Tilim Han getdi bir ayrı âleme. Yâdına düşdü bir eman Mehri Hanım öz velayetinde, öz mehellerinde, emi gızısıdır, ona göre neçe tene söz Mehri Hanım için Seyfî Han istedi. Başının tüklerinden şerinen deyey, redifinen gele ayagının dırnagınnan çihâ. Evvel dedi:

Bulgeyis tek, zülfin çihîb teht üste,
 Hökm eylesen her yane gerekdir.
 Adın Nahid, Şehran, Zöhre, Müşteri,

Müjganın teklifi cane gerekdir.

Mirze Paşa, eyleşenler hoşları geldi.

Gaşların geradur, kirpigin zeyni,

Gözlerin alubdur güdreti eyni,

Cemalın cennetdir götürse deyni,

Meni beleşdinsen gane gerekdir.

Mirze Paşa çoh hoşu geldi.

Gulahların açıb gepler eşidi,

Yanahların gızıl gülün puşudur,

Enfın şeker, dodağın gend başıdır,

Oyannağın şehdi şane gerekdi.

Dişlerin dürdane ciması şağı,

... deryade mahi,

Mübarek hülgun gerden sürahi,

O gerdene gol çalamak gerekdi.

İkki çiyinlerin cenneti gezer,

Golların buyururar elierin yazar,

Nazik barmahların hamısın pozar,

Beyle şeyler gelemdana gerekdir.

Puştu mübarekin tebt-i Süleyman,

Sinen berg içinde kuh-i sebelan,

Ağ sinende bir çüt meyve-i rizvan,

Bele narlar beste cana gerekdir.

Çözülüb saçların dalda seraser,
 Men ona mayilem gerarım keser,
 O siyah tellerin gül kimin eser,
 Sob-i sob olana şane gerekdir.

Şetemin etrafı hetayî ahu,
 İçinde dür biter mahidir mahi,
 Sineler arası onların rahı,
 Darğalığı beyle bane gerekdir.

İkki şeydir deye bimem beladur,
 Birisi növredir biri taladır,
 İkki dizin ikki deste laledir,
 Gelemeler gülşane gerekdir.

Topuhların güldür, dabanı güçle,
 Gele gebrim üste penceler ölçe,
 Haki barmahların gözüme milçe,
 Ele miller sürmedane gerekdir.

Eyleşen meclisin divanın eyler,
 Seni seven daha cenneti neyler,
 Deme dur get âlem meni men eyler,
 Mene bu gün bu astane gerekdir.

Nur-i tecallade çoh ecayibsen,
 Tilim Hanı'nın nezerinden gayibsen,

Vefa defterini ohumayıbsen.

Hele sene mektephane gerekdir.

Eyleşenler, Mirze Paşa, hamı boşları geldi. Mehri Hanım getdi fikre, öz yanında deyir Allah, her cür olsa emoglundur, olmaya Seyfi Han emogluma eza, cefa elesin? Seyfi Han, gördü her ne şer istedi, Tilim Han şerleri dedi. Dedi o ki bu cür oldu, Mehri Hanım istedi men senin telagin verim, Mehri Hanım seniye dir, aparginan. Mehri Hanım destur verdi, geldiler mehri hanım'ın telağını verdiler. Mehri Hanım Tilim Han'ınan Seyfi Han menzilinnen çıhdılar, Mehri Hanım dedi:

- Emoglu, men seniynen gelmirem. Dedi:

- Niye? Dedi:

- Men seniynen gelsem, seher benim gardaşlarım, benim başım keser. Men Mirze Paşa menziline galım, sen get, Save vilayetinde, gardaşlarımdan bir nâme al getir, men seniynen gelim. Tilim Han, Mehri Hanım'ı Mirze Paşa menziline Şiraz'da tapşurub, özü piyada düşübdü yola gel ha gel günlerin birinde yetişdi Save mahalında Meragey kendinde geldi o zaman ki Şiraz'a gedirdi Mehri Hanım, alıb aparmışdılar, Tilim Han Mehri Hanım'ın bacısı Terlan Hanım'ı almışdı. Terlan Hanım'nan Allah bir dene gız verib, geldi öz yanında fikr eledi, "Allah, bir kişi iki bacı alabilmez, men negeyrim?" Getdi fikre öz yanında. Dedi men her gün babana getirim, Terlan Hanım'dan irad tutum, bir babana tapım, Terlan Hanım'ın telağını verim, gedim Mehri Hanım'ı getirim. Günde gederdi, çölde, işde her yerden gederdi, Terlan Hanım'dan irad tutardı. Bir gün deyerdi çayın herabdı, bir gün deyerdi nahar yabçı deyildi, bir gün deyerdi şam düzelmişey şordur, bir gün deyerdi duzu yohdur, bir gün deyerdi duzu azdır, bir gün deyerdi duzu çohdur, günde Terlan Hanım'la sözleri olardı. Telan Hanım küserdi gederdi. Neçe tene agsaggal, aga, bey gederdi Terlan Hanım'ı getirirdi. Bir neçe günnen sonra gene küser gederdi. Günnerin birinde Tilim Han gapıyı bağlayıb üzüne, terk-i dünya eledi. Dedi daha dünyadan doymuşam, öz sarayında oturuşdu, tek ürek dolub, bir neçe tene tebşir öz halına bele deyer:

Şeyhi Senan kimi tersa sevmişem,

Rasta yollarımı kec eylemişem.

Bir nfibelef kese düçâr olmuşam,
Başımnan ahlımı nec eylemişem.

Zerer olup, elediyim etdigim,
Kesat olub bazarlarda sattığım,
Elden çıhib tor atdığım tutdugum,
Govdugum ceyranı nec eylemişem.

Bir vefa görmedim sultannan handan,
Bir tiken çihardan olmadı candan,
Goşularım köçüb oyan bayandan,
Aralığ evimi uc eylemişem.

Allah bilir neğet pakam ariyem,
Nece behdi gera şum sitareyem,
Mehnet emlakinin dirovgeriyem,
Derib gem bermenin dec eylemişem.

Elenmişem yüz min yüz min elekden,
Çıhmışain men neçe şedd-i kelekden,
Heber alsay meni çerh-i Felekden,
Deyer Telim' inen lec eylemişem.

(Deyer Telim Han ilen lec eylemişem.)

Fıkr içindeydi gene büyük beylerden, ağalardan Terlan Hanım'ı getirdiler.
Günnerin birinde beyler, büyükler, Terlan Hanım'ı getirmişdiler, Tilim Han seslendi:

- Ay kişiler, ay beyler, bu cür olmaz ki, her neçe günnen bir Terlan Hanım,
küse ghereliye gede, siz gede getirey. Bu benim sözüme getmir, benim sözüme
bahmır. Dediler:

- Ne iş görüb? Ne eliyib? Dedi:

- Ey ağalar, Dedi:

Sevgilimi size terif eyleyim,
Getmiri sözüme sevgilim benim,
Gızı bel götürer özü gazmanı,
Bir neçe çekdiler özüme benim.

Yahçı arvadların çehmesi pişer,
Bu pis arvadların çehmeyi daşar,
Seherden durar külfeye işer,
Gara balçlıb gelir dizime benim.

Arvadlar içinde avradım itdi,
Başımı gatdı hayana getdi?
İtibse itib cehennem itib,
Daha heç gelmiri gözüme benim.

Yoluyda çoh çekmeşişem mihnet,
Senden bir gün görmedim bir mehebbet,
Seni doganıyın ruhune nelet,
Daha heç gelmirey gözüme benim.

- Ağayan, beyler, bu avradı men daha istemirem.

Bu müddetde bahane getirmişdi. Terlan Hanım'ın telağını verdi, geldi bir yoldaşı vardı, yoldaşını yolladı Mehri Hanım'ın gardaşları yanına. Dedi siz bir nâme yazayız, Tilim Han apara Şiraz veayetinde Mehri Hanım, Seyfi Han'nan telag ala. Tilim Han'ın yanica gele. Bir dene name verdiler. Tilim Han gene burdan yola düşdü, o zaman erraba yohudu, vesite yohudu piyada gedirdiler. Tilim Han yola düşdü neçe gün piyada yol getdikden sonra Şiraz velayetinde Mirza Paşa menziline

tüştü. Mihri Hanım'ın gardaşlarının nâmesini verdi Mihri Hanım'a. Mihri Hanım gördü gardaşlan yazıbdur, "Eger Seyfi Han'dan talab almışay, emioglumuz Tilim Han yanica gelginen öz velayetimizi. Bular yola düşdüler, piyada gelirdiler, bir menzil yol gelmişdiler, Mehri Hanım seslendi:

- Emoğlu men piyada gelebilirem. Heste olmuşam.

Uzahdan bir bağ görsenirdi, Tilim Han dedi:

- Emigızı biraz da gelsek bu bağa yetişsek, orda senin hesteliyin alay. Yetişdiler bağa, Tilim Han Şiraz'a geden zaman, bağ hürrem idi. Ağaçların meyvesi varıydı, yarpahları varıydı. Şıra'dan geyiden zaman ağaçlar yaprağın töküb, meyvelerin yeyibler. Oturmuşdular suyun kenarında, Tilim Han dedi:

- Emigızı, sen burda yorulmağın al, hesteliyin çıhsın, benim bir neçe tene söz hatırıma gelibdi, men bu sözleri deyim, senin hesteliyin çıhdı, seniynen gedim. Dedi:

- Olsun, ne olar. Oturmuşdular, Tilim Han öz yanında, dedi "Menim heç şansım yohdur, eger benim igbalım olaydı, benim behtim olaydı, indi bahıb görürem, Mihri Hanım da bu ağaçlar kimin yarpağın töküb. Meyvesin yeyibler. Yarpağın tökübler, indi gelib çatıb benim elime. Dedi:

- Emigızı, sen burda yorulmağy al, benim yadıma bir neçe söz gelipdir, sözlerimi deyim yola düşek. Dedi:

- Ne olar. Dedi:

Bu bostan yahço bostandı,

Çökübdü bağın ne fayda.

Deribdiler şamamasın,

Boş galıb tağı ne fayda.

İçibdiler eyranını,

Gaçırdıblar ceyranını,

Sürübdüler dövranını,

Tutublar yağın ne fayda.

Mehri Hanım öz yanında, fikr eledi. Dedi emoglum, yohsa bu sözleri benim için dedi. Men de ele bu bağ gününe düşmüşem. Dedi:

- Emoglu, bu sözleri mene deyirey?

Dedi:

- Yoh, niye sene deyirem. Dedi:

Garadır Mehri gaşların,

Ne gargıdır bu saçların.

Guruyubdur ağaçları

Tökülüb yapragın ne fayda.

Derin deryalara dollam,

Saralıb gül kimi sollam,

Deyirdim Mehri'ni alam,

Gismet olmadı ne fayda.

Sözleri tamam oldu, Mihri Hanım dedi:

- Emoglu, sen deyirey gismet olmadı ne fayda, be meni alıp hara aparay?

Eger men sene gismet olmamışam, be meni hara aparıray?

Mehri Hanım nârahat oldu, dedi:

- Sen ki bu cür deyirey, men ele galsam bu bagda galıram, ölsem de bu bağda ölürem. Seninle men gelmirem. Her ne yalvardı:

- Emigızı, men sene demirem bu sözleri. Men bu sözleri nftrahatam, üreyim tutulub deyirem. Sene demirem. Sene deseydim, seni gelib aparmazdım hara? Emigızının üregini ele getirdi, buradan düşdüler yola. Gene piyada gelirdiler, gel ha gel, yetişdiler gene bir bağın kınarında, Mehri Hanım dedi:

- Men beste olmuşam, emoglu men sizinle gelebilmirem. Tilim Han dedi:

- Ne eybi vardır. Bağın kınarında besteliyin al, her zaman besteliyin aldın gene yola tüşerih. Mehri Hanım, bağda suyun kenarında, besteliğ alırdı, bir zaman yadına düştü, men emoglumnan hara gedirem indi? Men bu çağımnda, seher mene güleller. Gene seslendi:

- Emoglu, men ele ölse bu bağda ölürem, galsam da ele bu bağda galıram. Seniyle daha men gelmirem. Tilim Han yalvarır, iltimas elir:

- Emigızı, seher mene gül eller, abı sen bir zenan belayığı, seni bu çölde, gurbet velayette ne cür goyum gedim? Neçe tene yine şer batınna gelib, Tilim Han yalvarır:

- Emigızı sen Allah bu sözlerden demeginen. Dedi:

Bugün seyragubdan bir söz eşitdim,

Eger gerçek olar büker belimi.

El elden üzöldü, yar elden getdi,

Bâr-i Hüdam gismet eyle ölümü.

- Emigızı eger bu sözlerden deyiler, men Allah'dan ölüm istiyirem. Men de daha gelmirem.

Nazlı yârın sesi gelir dağlardan,

Fitle kimi nece yandım yağlardan,

Şikest bülbül ayrı düşdü bağlardan,

Har dolaşıb elden alıb gülümü.

Vefalı yâr bu dünyada var olsun,

Bîvefa yar derde girifdar olsun,

Ağlama sevdiyim goy bahar olsun,

Terkeylerem ulusumu, elimi.

Ecel guşu başım üste dövreyler,

Tebib gelmez yaralarım govr eyler,

Bir terefdən gohumlarım gehreyler,
Bir terefdən sen hükmüşey belimi.

Tilim deyer nâkes camın içmerem,
Yahçıyınan yamanımı seçmerem,
Namert köprüsünden gedip keçmerem,
Nece saldın çaydan çaya yolumu.

Gene yalvar yahareledi, düşdüler yola. Gel ha gel, geldiler kende çatan yerde bir dene gedik var, Mehri Hanım dedi:

- Emoglu men seniynen gelsem kende, nece ki dostumuz var düşmenimiz var meni görseler yahçı bağışlamazlar. Men bu gedikde bu geyenin yanında galaram, sen get, neçe dene emmeden, baladan, dayı avradı yollaginan gelsin men olarnan gelim. Mehri Hanım, Meragey'in gediğinde geye dibinde galdı, Tilim Han, yetişdi herkese heber verdi ki, getmişem, Şiraz velayetinnen emigızı Mehri Hanım'ı getirmişem. Herkese dedi, dediler bu yalandır. Heç kes Telim Han'ın sözünü gebul elemedi. Geldi familden, emigıziden, emi aravadıdan, dayı gızı, dayı aravadıdan, baladan yalvardı:

- Ağacan, men bir bele yol getmişem, bir bele zehmet çekmişem, gedip emigızını getirmişem, nece men yalan deyirem, men ne zeman yalan danışmışam? Dediler:

- Ağa sen yalan deyirsen. Seyfi Han goymaz, Mehri Hanım sennen gelsin. Her ne yalvardı, olmadı. Tilim Han öz yanında dedi. Men özüm gedim, deyim her kime dedim inanmadı. Kimse gelmedi seni getirmek için. Bekle özü çıhsın gelsin. Geldi gördü, oba köçüb yurdu galıb. Mehri Hanım yohdu. Her yana bahdı, Hüdayi men yuhu görürem? Men öz elimle Mehri Hanım'ı getirib burada goydum. Gördü yohdu. Hüdayi ne cür oldu? Özü oturdu geyenin dibinde, ürek doldu, yalvarır Allah'a. Hüdayi ne oldu? Bir eman gedikden bahdı, gördü düzde yolda bir ğaraltı gedir. Diggetinen bahdı gördü Mehri Hanım'dır gedir. Ürek doldu gene bir neçe tene tebşir dedi:

Ey agalar gedene bah gedene,
 Eylese derdime o derman eyler.
 Eşge düşenleri siz gınamayın,
 Öldürmez inçeltmez nâtevan eyler.

Ohun atıb elinde var kâmanı,
 Bîinsafdır heç yohimiş imanı,
 Devasız derdimin yohdur dermanı,
 Ne Eflatun biter ne Lolman eyler.

Ohun atıb kemanında şetsi var,
 Bu gözelin geşenklikde şetsi var,
 Ezraildir can almağda gesti var,
 Ne canımı alar ne bican eyler.

Müjgin ohun goyub kâman daşına,
 İstedi ki çalsın bağrım başına,
 Hedef etdi cövr ü cefa daşına,
 Meni görüb özün mennen yan eyler.

Saba saba bad-ı seba esende,
 Seyre çılıb beyre gedem basanda,
 Hacılar Kebe'de gurban kesende,
 Tilim Han, Mehri'ye can gurhan eyler.

Gördü Mehri Hanım gedir, düşdü ardıcek, gel ha gel, yetişdi iki tene kend var birine deyirler Kerder, birine deyirler Yekder. Save'den keçen Mezlağan çayı var, bu çayın yanlarında iki tene kentdir. Kender'de bi kişi var Şeyhan, Mehri Hanım onun menziline getdi. Tilim Han da sora sora onun dalınca geldi Şeyhan menziline. İltimas edir Şeyban'a:

- Men bir bele zehmet çekmişem, gedib Şiraz velayetinden Mehri Hanım'ı getirmişem, indi burada gehreyliyr gedir. İcaze aldı, eger Şeyhan icaze verse men neçe tene tebşir varum, Mehri Hanım için deyim, bekle Mehri Hanım rehme gele. Menimle gedek, öz kendimize, öz menzilimize.

Göylüm istir dostomunan barışam,
Öpüşem, danışam, gülenden sonra.
Heyran olam ala gözler mestine,
Emem leblerini dilimden sonra.

Göynüm istir ala gözler mestola,
Ehdin sındırmaya, peyman susdura.
Rehme gele benim ilen dostola,
Cemalın tegayyur edennen sonra.

İstiyrey boş keçirdek dövranı,
Nezeriyden salma yahçı oğlanı,
Ele bey İazımdı, beye el hanı,
Heç kim ban olmayıb elinnen sonra.

Tilim deyer itirmişem setrimi,
İzzetimi, şövketimi, bedrimi,
Dirilikde bilmediler gedrimi,
Bileler gedrimi ölennden sonra.
Ağayı Şeyhan, cevabı dileledi.

- Men emigızının bir hele zehmetini çekmişem, onun yolunda beste olmuşam. Her ne iltimaseledi, Mehri Hanım gelmedi. Tilim Han geyidib geldi menzile. Meregey'de, gene öz evinde narahat gapını gene üzüne bağlayıb heç kesinen danışmır. Herkes gelir yalvarır, niye narahat olmuşay, dedi:

- Narahat olmuşam, istemirem heçkesinen danışam. Özü öz sarayında ürek dolub, gen deryanın içinde bir neçe söz gelib hatırına:

Bir vefalı yar sevginen,
Özgelere yar olmasın.
Düşme gemin deryasına,
İşin ah u zar olmasın.

Evvel vefasın bilginen,
Sora can ister verginen, .
Bir terlana tor gurginan,
Müddeesi sal olmasın.

Bir gülüm var har elinde,
Bülbül galıb sar elinde,
Bir dilbilmez yir elinde,
Heç kim girifdâr olmasın.

Halları var dene dene,
Bir de göynüm istir gene,
Evvel sever sora döner,
Hergiz bular yir olmasın.

Tilim deyer ay bîvefa,
Yolunda çekmişem cefa,
Heç igidin bu dünyada,
Yârı bî ilgar olmasın.

Neçe dene yine beylerden, ağalardan yığıldılar, “Allah’a hoş gelmez, gelin gedek, görek Tilim Han’ın derdi nedir, ne olubdur, niye nârahatdır?” Geldiler, her ne yalvardılar:

- Abı, Tilim Han ne olubdur? Nârahat olmuşay? Kim ne deyibdir? Dedi:

- Men heç kesden nârahat olmamışam. Özüm nârahatem. Dediler:

- Ahı ne olub? Dedi:

Ey ağalar yoh derdimin dermanı,

Bedenim ağrıyır yohdur halım vay.

Her tebibe getdim derman bilmedi,

Ulusum vay, vetenim vay, elim vay.

Getdim dağa gördüm dağı daş deler,

Çeşmesinnen getre getre yaş geler,

Bu dağın ceyranı nece hoş geler?

Dağını gar tutsa deyer çölüm var.

Getdim bağa gördüm özün tökürü,

Bad vurubdu, gül yarpagın tökürü,

Gülden ötrü bülbül gan yaş tökürü,

Ağlıyır hey diyer benim gülüm vay.

Getdim gördüm sona uçub gölünnen,

Bülbül kimi gehreyliyib gülünen,

Eller köçüb galdı dağlar belinnen,

Daglar aklar deyer benim elim vay.

Tilim deyer bir yığılın yanıma,

Görün neler yazılıbdır şanıma,
 Ecel gorhu salıb benim canıma,
 Menim ilen olub aşna ölüm vay.

Dedi men heç kesden nârahat deyilem. Menim ruzigârım bed esti, igbalım bele ketçi. Gece gündüz gem deryanın içindedir. Daha her ne fikreliyir gördü Mehri Hanım gelmir. Terlan Hanım'ın da telagin verdi, özü de terk-i dünya eleyibdir. Gene günlerin birinde Mehri Hanım yadına düşüb:

Şirin ihtilatı yada düşende,
 Geder gözlerimin ganı ezizim.
 Abdal ollam pustu peleng bağlaram,
 Terk ederem bu dünyanı ezim.

Men seni sevmişem ezeli başdan,
 Şana tek asılan burmayı saçdan,
 Od tutub yanıray cismim ataşdan,
 Od suya yanar canı ezizim.

Men seni sevmişdim gelirdim size,
 Siyah hallar ne yaraşır ağ üze,
 Hüdâm seni gismet eylesin bize,
 Seni gucam alam kimim ezizim.

Ağ elleri hezan eyle balınnan,
 Ölenecek arzum çıhmaz canımnan,
 Sebep nedir yaman oldun benimnen,
 Ezelki mehebbet hanı ezizim.

Dolanım başına yâr-ı mehriban,

Hesretiyi çekerem men her zaman,

Sen öyle Tilim'in derdine dermen,

Bu dünya fanıdır fanı ezizim.

Öz yanında deyir: “Allah gene bir gün olar, Men Mehri Hanım'ı görem? Mehri Hanım'ı görsem görennen sonra ölsem. Gene gem deryanın içinde heç terefe durub getmir, gapını bağlayıb üzüne, Mehri Hanım yadınnan çıhmır. Her yana dönür Mehri, oturur Mehri, yatır Mehri, durur Mehri, heç yadınnan çıhmır. Gene Mehri Hanım yadına düşdü:

Mehri canım elin gelse elime,

Küllü bu dünyaya vermerem seni.

Vesfin demek asan gelmez dilime,

İran'a Turan'a vermerem seni.

Terifin gedibdir küllü Herat'a,

Lebin tehne vurar şah ü nebata,

İskender tek gedib düştün zulmata,

Ab u zindiğana vermerem seni.

Pişvazına gelir Gum'unan Kâşan,

Sene pişkeş o misl ü Helep, Şam,

Ehvaz u Melayir, Lor u Kirmanşah,

Küllü Türkistan'a vermerem seni.

Tehran u Veramin, Kuh-i Zemavend,

Eluyuder, Hemedan-ı Şehr-i Nehavend,

Hub yerde düşübdür şehr-i Semergend,

Yezd ilen Kirman'a vermerem seni.

Türkmen Tilim sözün söyledi yâra,
 Devasız derdine sen eyle çâra,
 Sıtgını bağlaram Perverdigar'a,
 Şah-ı Horasan'dan alaram seni.

Sözleri tamam oldu. Günner keçdi daha Tilim Han, düşdü öz menziline, yorgan döşek arasındadır. Heste düşübdür. Meriz ehvalında, günde herkes gelib deyir: “Telim Han'ın bu gün canı çibar, seher canı çibar.” Neçe gün, Telim Han'ın neçe kişi dövrünü aldı, dediler bu cür bunun canı çıhmır. Çün Mehri Hanım'ı bu istirdi, yollayayu Mehri Hanım'ı getireler. Mehri Hanım'ı görsün, bekle bunun canı çıhsın. Gediler iltimas, yalvar, yahar, Mehri Hanım'ı getirdiler. Mehri Hanım otağa varid olanda, Tilim Han, ürekde bildi Mehri Hanım geldi. Mehri Hanım'ın gohusu Tilim Han'ı ayıtdı. Tilim Han hestelik çağında, o halda ki düşmüşdü, yavaş yavaş bir yasdih goydular gollun altına, özüne hayil oldu, canına can geldi ve bir neçe tene şer istiyir. Mehri Hanım'ın gelmeyine desin:

Müşerref buyurdu, teşrif getirdi,
 Bize gelmez idi gurban olduğum.
 Geyinib gelmişey canım alaysan,
 İndi ki ölürem gurban olduğum.

Sen girdin otağa, nur doldu tağa,
 Duram gurban kesem sen tek gonağa,
 Geldiyin yollara verem sadağa,
 Özüye yoluya gurban olduğum.

Garadır gaşların, kirpiyin paşa,
 Seni men sevmişem eylemem haşa,
 Dur bir yeri men eyliyim tamaşa,
 Gedd u gametiye gurban olduğum.

Sen geyitdin can geyitdi dizime,
Ezrailler engel salır gözüme,
Geyit dala bir de bahım zye,
Gz göze mayıldır gurban olduğum.

Sen meni eyledin elden ulusdan,
Daha el ekmenem senin tek dostdan,
Perendez altından aė siney steden,
Tilim'e bir buse gurhan oldugum.

Telim Han, lm ağında Mehri Hanım'ı gördü. Mehri Hanım'ı grennen sonra Telim Han canını Allah'a teslimeledi (Kafkasyalı, 2007: 273-299).

ÖZ GEÇMİŞ

25 Mart 1989 tarihinde Ordu'da dünyaya geldim. İlk ve orta öğretimimi Ordu'da çeşitli okullarda tamamladım. 2006 yılında girdiğim Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2012 yılında mezun oldum. 2015 yılında Giresun Üniversitesi Pedagojik Formasyon Sertifika Programını başarıyla bitirdim.

BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

1- YILMAZ, Onur (2012), “**Karadeniz Müzik Kültüründe Ordulu Yunus ve İcra Tarzı**”, Hacettepe Üniversitesi, I. Geleneksel Müzik Kültürü Araştırmaları Sempozyumu.

2- YILMAZ, Onur (2013), “Ordu Yöresi Halk Müziği Tarihi”, **4. Uluslararası Ordu Edebiyat Festivali Bildiriler Kitabı**, s. 154-156.

3) YILMAZ, Onur (2016), “Artvin Yöresinde Bir Sofra Adabı Aktarıcısı Olarak Yesa Mamali Kosa Geleneği”, **Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, s. 13-20.

4) YILMAZ, Onur (2017), “**Karadeniz Müziğinde Sanatçı, Grup ve Albüm İsimlerinin Değerlendirilmesi**”, Hacettepe Üniversitesi, III. Geleneksel Müzik Kültürü Araştırmaları Sempozyumu.